

MĚDĚNÉ ZRCADLO

Pražský mědirytec Jan Jiří Balzer (1736–1799) ve světle testamentu a pozůstalostního inventáře

JANA MAREŠOVÁ

Studie věnovaná osobě významného pražského mědirytc Jana Jiřího Balzera (* 1736–† 1799) vychází ze znovunalezených pramenů a zde poprvé publikovaných – jeho testamentu a pozůstalostního inventáře. Nejen tyto, ale i další zde zmíněné dokumenty přinášejí nová a detailnější sdělení, která doplňují mozaiku umělcova života. Hlavním přínosem tohoto materiálu je vhled do provozních a produkčních procesů nejvýznamnější pražské mědirytecké a měditiskařské dílny 2. poloviny 18. století. Současně nové prameny představují „mapu“ nejen Balzerových společenských a profesních kontaktů na konci 18. století, ale jsou i odrazem jeho podnikatelských schopností.

Klíčová slova — Praha • Jan Jiří Balzer ml. • 18. století • osvícenství • knihtisk • mědirytec • mědirytina • akvatina • tiskařská dílna • testament • pozůstalostní inventář • cenzura • Jan Karel Balzer • Antonín Karel Balzer • Jan Jakub Quirin Jahn • Franz Ringhoffer

COPPER MIRROR

PRAGUE COPPER ENGRAVER JAN JIŘÍ BALZER (1736–1799) IN LIGHT OF HIS WILL AND TESTAMENT AND ESTATE INVENTORY

This study devoted to the prominent Prague copperplate engraver Jan Jiří Balzer (* 1736–† 1799) is based on newly discovered evidence published here for the first time – his will and estate inventory. These and other documents, mentioned here, provide new and more detailed information that adds to the mosaic of the artist's life. This material mainly offers an insight into the operational and production processes of Prague's most important copper engraving and printing workshop in the second half of the 18th century. At the same time, the new evidence enables not only to “map” Balzer's social and professional contacts at the end of the 18th century, but also reflects his entrepreneurial skills.

Key words — Prague • Jan Jiří Balzer jr. (Johann Georg Balzer) • 18th century • Enlightenment • letterpress printing • copperplate engraver • copperplate engraving • aquatint, printing workshop • will and testament • estate inventory • censorship • Jan Karel Balzer • Antonín Karel Balzer • Jan Jakub Quirin Jahn • Franz Ringhoffer

Mgr. Jana MAREŠOVÁ, Ph.D.
historička umění, archivářka, maresova@udu.cas.cz
Ústav dějin umění AV ČR, v.v.i.
Husova 352/4, CZ-110 00 Praha 1
ORCID: 0000-0002-9803-4748

Studie je výstupem projektu GA ČR, č. 23 05040S, „Český Vasari“ Jan Jakub Quirin Jahn a jeho pojetí dějin výtvarného umění v Čechách.

Druhá polovina 18. století, do níž spadá životní příběh pražského mědiryce Jana Jiřího Balzera ml.¹ (*1736–†1799), je v Evropě charakterizována zejména dominancí nového světonázoru kladoucího důraz na užívání racionálních metod a vlastní rozumové poznání namísto lpění na tradičních dogmatech. Ve Francii tento převratný názor, respektive filozofický směr, inspiroval vydání 28 svazků Diderotovy a d'Alembertovy *Encyklopedie aneb Racionálního slovníku věd, umění a řemesel* (*Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, 1751–1766) a na konci století vyústil ve Velkou francouzskou revoluci (1789–1793) a následné revoluční a napoleonské války. Nejen pro vládnoucí vrstvu a společnost jako celek, ale i pro jednotlivce je tak toto období časem velkých sociálně hospodářských, kulturních a státoprávních proměn. V Českém království se tyto změny odehrávaly pod taktovkou či ve stínu vlády císařovny Marie Terezie v letech 1740–1780, jejích synů Josefa II. (1780–1790) a Leopolda II. (1790–1792) a vnuka Františka II. (1792–1835) a předznamenávaly mj. počátky českého národního obrození.

Mědirytcovo curriculum vitae

Právě na úsvitu tohoto „věku rozumu“ se začíná odvíjet osud Jana Jiřího Balzera mladšího² (viz **Příloha 1**), narozeného 6. srpna 1736 ve Vlčkovcích u Choustníkovy Hradiště v královéhradeckém kraji manželům Balzerovým, rytci Janu Jiřímu Balzerovi st. (*1715?–†před 1765?) a Kateřině (s. d.), jako nejstarší z osmi sourozenců, z nichž se coby mědirytcí uplatnili i další čtyři (TRNKA/ŠTEFAN 2021, 181–184).³

Umění mědirytiny se naučil již u svého otce, posléze své dovednosti rozvíjel u proslulého mistra Michaela Jindřicha Rentze (*1698–†1758; obr. 1) na panství Františka Antonína hraběte Šporka (*1662–†1738), které tou dobou spravoval zeť hraběte, Karel Rudolf hrabě Swéeerts-Sporck (*1688–†1757; PREISS 2003, 82; VOIT 2006, 89–90; ŠERÝCH 2007, 415). Zde se také Jan Jiří Balzer setkal s dalšími tovaryši, např. Antonínem Brandelem (*1726–†?), Jeronýmem Hřebcem (jinak Řebcem, *1706–†?) nebo později v Praze usazeným mědirytcem Janem Tobiášem Arnoldem (*1730–†1785).⁴ Podle slovníku umělců Jana Bohumíra Dlabacze (*1758–†1820), tedy Balzerova současníka, odešel Jan Jiří na zkušenou do zahraničí, kde se vzdělával na „slavných univerzitách“, které ale nejsou konkrétně jmenovány (DLABACZ 1815, 73–74). Přesnější údaje o studiu a zahraničních zkušenostech přináší heslo o Balzerovi sestavené Janem Quirinem Jahnem v jeho rukopisných životopisných poznámkách k nedokončeným dějinám českého výtvarného umění. V nich se zmiňuje o jeho pobytu ve Vídni a Augšpurku: „Nach dem Tode seines Lehrers gieng er nach Wien zu Tratner,⁵ von da nach Augsburg zu Klaubern.“⁶ (ANG JAHN, s. p.) Získané vědomosti z pobytu mimo domovinu – tedy České království – dokázal později, a to velmi zdatně, využít při provozování své živnosti, kdy obchodoval s dalšími evropskými grafickými centry ve Vídni, Lipsku, Drážďanech, Augšpurku a Paříži (ŠTEFAN 2008, 10, ŠTEFAN 2017a). Ze svých učednických cest se vrátil na panství Swéeerts-Sporcků a v roce 1767 si v jejich poddanském městě Lysé nad Labem zakoupil za 1 850 zlatých dům čp. 92 (VOJÁČEK 1936, 72–73).⁷ V té době se také oženil s Annou Kateřinou, rozenou Havlovou (*1744–†1816), a v Lysé nad Labem se narodili jeho synové a dědici řemesla – Jan Karel (*1769–†1805) a Antonín Karel (*1771–†1807). Ještě během působení v Lysé si v červnu 1770 zažádal, zcela jistě veden nabytými zahraničními zkušenostmi, o povolení zřídit vlastní mědirytecké vydavatelství pod názvem „K. k. privilegirte

1 Jan Jiří Balzer (německy Johann Georg Balzer/Baltzer/Paltzer) bývá tradičně v literatuře označován jako „starší“, a to kvůli svému synu Janovi, který však dostal druhé jméno Karel. Naopak Jan Jiří bylo jméno otce našeho J. J. Balzera, ten by měl nést tedy logicky přívlastek „starší“ a jeho syn „mladší“.

2 Starší literatura k životu J. J. Balzera viz URRA MUENA 1992; VOIT 2006, 89–90; ŠTEFAN 2008, 25–28; dále PETROVÁ 2001, 79–80. Nejnověji výběrově VONDRÁČKOVÁ 2016; LEŠOVSKÝ 2019. K celé rodině viz TOMAN 1947, 33–36. Knižním ilustracím dílny Balzerů se věnovali ŠPINAR/ŠTEFAN 1995; ŠTEFAN 2007; ŠTEFAN 2008 (zde autor podal ucelený genealogický i společenský obraz rodiny a publikoval data excerpaná z výpisků Antonína PODLAHY [1916; 1917] na s. 28–32, bohužel s drobnými nepřesnostmi); ŠTEFAN 2012; ŠTEFAN 2014; ŠTEFAN 2017a; ŠTEFAN 2017b; ŠTEFAN 2017c; ŠTEFAN 2018, 90–93; ŠTEFAN 2023.

3 Jan Jiří Balzer měl dalších sedm bratrů, z nichž se v jeho pražské dílně uplatnili František Antonín (*1740–†před 1798), Matyáš/Matouš (*1747–†1791) a Řehoř (*1751–†1824); jiní působili mimo Prahu.

4 K Antonínu Brandelovi viz ŠERÝCH 2007, 408; k Jeronýmu Hřebcovi viz PREISS 2003, 81; ŠERÝCH 2007, 406; k Janu Tobiášovi Arnoldovi viz DLABACZ 1815, 55–57; TOMAN/TOMAN 1955, 20; VOIT 2006, 70; ŠERÝCH 2007, 411. K dalším mědirytcům působícím u mistra Rentze viz ŠERÝCH 2007, 427–423.

5 Johann Thomas von Trattner (*1717–†1798), vídeňský tiskař, nakladatel a knihkupec. K Trattnerovi viz CLOETER 1952; VOIT 2006, 943–944. J. Q. Jahn uvádí, že u Trattnera pobýval rovněž Matyáš Balzer (ANG JAHN).

6 Joseph Sebastian Klauber (*1710–†1768) a Johann Baptist Klauber (*1712–†cca 1787), němečtí rytci usazení v Augšpurku.

7 Podle VOJÁČKA (1936, 72) zde Balzer bydlel se svými pěti bratry – Františkem, Matoušem/Matyášem, Antonínem, Řehořem a Josefem. Viz také TRNKA/ŠTEFAN 2021, 180–184.

Societaet des Kupferstich-Verlags in Boheim“ a toto povolení získal, jak je zřejmé z jeho signatur (ŠTEFAN 2008, 11). Balzerovým záměrem byla snaha eliminovat zahraniční konkurenci, proto také navrhoval zákaz dovozu cizích mědirytin (MADL/WÖGERBAUER/PIŠA 2019, 59). Tento jeho odvážný požadavek byl však zamítnut. Navzdory tomuto neúspěchu jeho firma – rytecký a nakladatelský ateliér – prosperovala, a to do té míry, že po letech, v roce 1787, guberniální komerční

rada Josef Bernard Scotti (*1724–†1794) ve svém memorandu adresovaném českému guberniu chválil Balzerovu práci nejen co do kvality, ale i rozsahu zahraničních kontaktů a obchodu s mědirytinami, z čehož profitoval nejen sám mědirytec, ale i zemské hospodářství (ZUMAN 1946, 78–80).

Mezitím se Balzer s rodinou, poháněn touhou uplatnit se v metropoli Českého království, snad již roku 1771 přestěhoval do Prahy (obr. 2), nejdříve na Malou Stranu, kde bydlel v ulici Zámecké schody v čp. 139,⁸ a poté přesídlil, pravděpodobně někdy ve 2. polovině roku 1776 nebo 1. polovině roku následujícího, na Staré Město pražské,⁹ kde se usadil v Týnském dvoře (Ungeltu), shodou okolností též v čp. 139 (obr. 3).¹⁰ Dodejme, že řádné měšťanství mu bylo magistrátem uděleno roku 1788 (LEŠOVSKÝ 2019, 116).

J. J. Balzer se v Praze ocitl v období velkého společenského rozkvětu.¹¹ V roce 1773 byl zrušen jezuitský řád, jehož rozpuštění mělo za následek vytvoření nové

koncepce nejen pražského, ale i celozemského školství. Dosavadní řádová univerzitní knihovna sídlící v Klementinu byla přejmenována na c.k. Universitní knihovnu a stala se veřejnou (obr. 4). S pronikáním nových osvícenských myšlenek nastal rozvoj knižního trhu – v Praze vznikala knihkupectví, koncentrovaná v Mostecké a Dominikánské (dnes Husově) ulici, v domě U půl zlaté hvězdy¹² na Staroměstském náměstí byl roku 1772 díky iniciativě frankfurtského rodáka, knihkupce a nakladatele Christiana Wolfganga Gerleho (*1744–†1825; VOIT 2006, 300;

Obr. 1. Jan Jiří Balzer, 1775: Michael Heinrich Rentz. Mědiryt, původně otištěno ve druhých dílech Voigtových *Effigies* (VOIGT 1775, mezi s. 134 a 135) a Pelclových *Abbildungen* (1775, mezi s. 146 a 147, viz PELCL 1773–1782), následně pod č. 52 v samostatných Balzerových vydáních 87 portrétů (BALZER 1782a, b). V nápisu pod portrétem se žák přihlásil ke svému učiteli: „Gegraben von seinem Schüller J. Balzer K. K. Privile. Kupferstech. in Prag“.

8 Dnes čp. 193/III, ulice Thunovská 25 (ŠTEFAN 2008, 10; TOMAN 1947, 34).

9 Tuto informaci lze získat z údaje, v jakém farním obvodu byly pokřtěny Balzerovy děti. Nejstarší dcera Alžběta byla pokřtěna v malostranském kostele sv. Mikuláše (AMP SBÍRKA MATRIK, sign. MIK N10, fol. 95v), další dcera Františka Kateřina již v kostele Panny Marie před Týnem (AMP SBÍRKA MATRIK, sign. TÝN N10, p. 107).

10 Dnes čp. 1049/I, Týn 3 (SCHÖNFELD 1799, II, 16; SCHALLER 1796, 570, č. 139; k domu HORYNA/VILÍMKOVÁ 1981).

11 Autentický popis Prahy Balzerovy doby poskytuje např. *Krátké vypsání Země české* (TABORSKÝ 1778) nebo tisk *Prags gegenwärtiger Zustand unter Leopolds II. Regierung, oder Anweisung für Fremde, welche alle Merkwürdigkeiten dieser Hauptstadt zu wissen wünschen* (SINE 1791).

12 Tehdy čp. 607/I, dnes křídlo paláce Goltz-Kinských směrem do Týnské uličky.

Obr. 2. Leopold Peukert / Jan Jiří Balzer, 1794: Praha od Strahovského kláštera. List ze souboru 24 pohledů na Prahu a okolí zv. *Prospect*, podle předloh Josefa Antonína Scottiho de Cassano a Leopolda Peukerta vyryl a vydal Jan Jiří Balzer. Kolorovaná mědirytina, 317 x 430 mm (© Archiv hl. města Prahy, Sběrka grafiky, Veduty, sign. G 210 a).

VOŠAHLÍKOVÁ 2016), založen první čtenářský klub, rozšířený později o půjčovnu knih v Karlově ulici.¹³ Působilo zde několik tiskáren: Diesbachova, Průšova, Arcibiskupská, Jezuitská, která se později přeměnila na Tiskárnu normální školy. Od roku 1773 provozoval v Jezuitské ulici, dnešní Karlově čp. 184/I, tiskařskou dílnu podnikavý Jan Nepomuk Ferdinand ze Schönfeldu (* 1750–† 1821; SCHÖNFELD 1789, I, 265, 273; VOIT 2006, 795–797). Prostřednictvím šlechty a vzdělanců, setkávajících se ve šlechtických salonech, sem ze zahraničí, hlavně Francie a Německa, pronikaly osvícenské ideje, z nichž zvláště ty méně radikální nacházely ohlas v proměňující se společnosti josefínské doby. Vznikaly nebo se obnovovaly zednářské lóže,¹⁴ jejichž členové měli nemalý vliv na rozkvět společenského, kulturního a vědeckého dění Prahy.¹⁵

Jan Jiří Balzer přesídlil do Prahy pulzující nejen zmíněným kulturním, ale i stavebním ruchem. Pod vedením Nicola Pacassiho (* 1716–† 1790) a Antonína Haffeneckera (* 1720–† 1789) probíhala velkolepá přestavba Pražského hradu. Architektonický rozvoj se odehrával i v samotném městě, na němž se podílelo mnoho zde usazených architektů – Jan Josef Wirch (* 1732–† 1787), Ignác Jan Nepomuk Palliardi (* 1737–† 1821), Jan Josef Prachner (* 1748–† 1792) aj.; působili zde sochaři, např. Ignác František Platzer (* 1717–† 1787), malíři-portrétisté – Franz Kašpar Fahrenschon (* 1723–† 1796), Jan Michael Millitz (* 1725–† 1779), malíři nástěnných maleb – Josef Joachim Redelmayer (* 1727–† 1788), Václav Bernard Ambrosi (* 1725–† 1806) nebo malíři miniatur – Prokop Vojtěch Steinl (* 1732–† 1794), Josef Hickel (* 1736–† 1807), z nichž většina pracovala na objednávku jednotlivých šlechtických rodin (ASSMANN 2006a).

¹³ K tématu knižního trhu a veřejných půjčoven knih VOLF 1931; VIDMANOVÁ 1975; ŠIMEČEK 1981; MADL 2011; MADL/WÖGERBAUER/PIŠA 2019.

¹⁴ V Praze mezi lety 1770–1800 existovalo pět zednářských lóží: U tří korunovaných hvězd, U tří korunovaných sloupů, U devíti hvězd, Pravda a jednotu, Union. K tématu svobodného zednářství viz TINKOVÁ 2024, 414–431; dále PODŠKUBKA 2005; REITHAROVÁ 2005, 11–14; TVRZSKÝ 2007, 52–59.

¹⁵ Ke kulturnímu ovzduší doby, v němž Balzer žil a působil, viz PAVLÍKOVÁ 1968; PETRÁŇ ET AL. 1990; SVATOŠOVÁ 2006; PRAHL 2000; MENDELHOVÁ/STÁTNÍKOVÁ 2011; TINKOVÁ 2022; k nebyvalému rozmachu vydavatelské činnosti a liberalizaci cenzury v Balzerově době viz TINKOVÁ 2024, 340–344, 361sqq.

Obr. 3. Franz Leonard Herget / Karl Lutz / Johannes Oppelt, krátce před 1791: *Grundris der Kay. König. HauptStadt Prag im Königreich Böhmen unter [...] Leopold des II.* Kolorovaný rukopis, 2780 × 2290 mm, měřítko 1 : 1 728 (Archiv hl. m. Prahy, Sbirka map a plánů, sign. MAP P 1 B/1). Výřez části Starého Města pražského s vyznačením bydlíšť rodiny a příbuzných Jana Jiřího Balzera, jeho přátel, profesních kolegů, obchodních partnerů a některých dalších kontaktů.

1 – Jan Jiří Balzer – obchod – Jezuitská čp. 553 (od 1790)	10 – Václav Kellner, soudní odhadce – Uhelný trh čp. 263
2 – Jan Jiří Balzer – dílna a byt – Týn čp. 139 (od 1776/1777)	11 – Anna a František Balzerovi, poté Jan Jiří Balzer – Rybí trh čp. 155 (od 1793)
3 – Jan Tobiaš Arnold, mědirytec – Týn čp. 140 (do cca 1774)	12 – Bernard Pompeius Bolzano, obchodník s uměním – Celetná čp. 55
4 – Jan Jakub Quirin Jahn, malíř – Jilská čp. 237	13 – František Görner, nástrojař – Linhartský plácek čp. 581
5 – Karel Saltzer, mědirytec – Malý rynek čp. 705	14 – Josef Kallenbacher, chirurg – Jezuitská čp. 517
6 – Matyáš a Řehoř Balzerovi – dominikánský klášter čp. 376 (od 1770)	15 – Mathias Bauer, lékař – Mostomlýnská čp. 503
7 – Řehoř Balzer – Jezuitská čp. 495 (před/od 1789)	16 – Franz Ringhoffer, majitel mědikovecké dílny – Linhartský plácek čp. 572
8 – Jan Ferdinand ze Schönfeldu, nakladatel, a Jan Berka, mědirytec – Jezuitská čp. 492	17 – Franz Pistl, kurátor – Liliová čp. 486
9 – Josef Nitsche, obchodník s kořením – Týn čp. 136	18 – Franz Anton Meyer, dvorský sekretář a cenzor – U Obecního dvora čp. 798

Pokud se zaměříme na bezprostřední společenské, profesní a sousedské kontakty, které budou pro J. J. Balzera v jeho další životní pouti důležité, vynikne z umělců usazených na Starém Městě pražském jméno Jana Jakuba Quirina Jahna (* 1739–† 1802), vzdělaného malíře a jednoho z prvních historiků umění, usazeného v domě čp. 237 v Jilské ulici.¹⁶ Současně tu svou mědiryteckou živnost rozvíjeli bratři Saltzerové, jejichž působení spadá mezi 60. až 80. léta 18. století – Ignác Saltzer (* 1728–† 1806), Jan Nepomuk Saltzer (činný 1784–1806) a snad i Matyáš Saltzer (s. d.; VOIT 2006, 771). Nejvýraznější postavou z bratrů byl Karel Saltzer (* 1740–† 1784), bydlící v čp. 705 na Malém rynku.¹⁷ Své uplatnění o deset let dříve než J. J. Balzer v Praze našel i Jan Tobiáš Arnold – oba se znali z doby tovaryšských let u mistra Rentze.¹⁸ Od poloviny 70. let zde můžeme zaznamenat také jména o generaci mladších mědirytců, např. Jana Berky (* 1759–† 1838),¹⁹ Františka Kuhna (* cca 1754–† 1797; TOMAN 1947, 589; ŠTEFAN 2008, 30–32), s nímž rodinu J. J. Balzera pojilo kmotrovské pouto, nebo Antonína Hoffmanna (* 1758–† cca 1813; TOMAN 1947, 348–349; ŠTEFAN 2008, 31), jenž byl spojen s rodinou Balzerova bratra Matyáše. V Praze se také usadil chebský rodák, mědirytec Ondřej Niederhofer (* 1759–† ?; VOIT 2006, 628). Pravděpodobně dříve než J. J. Balzer přišli do Prahy jeho mladší bratři Matyáš a Řehoř, již

Obr. 4. Josef Antonín Scotti de Cassano / Jan Jiří Balzer, kolem 1782: Průhled Křižovnickou ulicí, Křižovnické náměstí s kostelem sv. Františka Serafinského, vpravo západní průčelí Klementina s kostelem Nejsv. Salvátora. List s dedikací hraběti Františku Josefu Pachtovi ze souboru šesti různých pohledů na Prahu zv. *Ansicht*, podle předloh Josefa Antonína Scottiho de Cassano vyryl a vydal Jan Jiří Balzer. Kolorovaná mědirytina, 273 × 415 mm (ÚDU AV ČR SGK, sign. G 0253, © Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i.).

16 Dnes čp. 447/I, Jilská 10; v nejaktuálnějším dobovém prameni, popisu obyvatelstva z roku 1770, je J. Q. Jahn evidován jako správce domu (ŠEBESTA/KREJČÍK 1933, 53).

17 Dnes čp. 4/I, dům U Zlatého rohu na nároží Staroměstského a Malého náměstí (ŠEBESTA/KREJČÍK 1933, 155).

18 Další podrobnosti k jeho životu viz BERGNER 1910, 116. Jan Tobiáš Arnold (Arnolt) bydlel v 60. a na začátku 70. let 18. století v čp. 140 v Týnském dvoře (dnes čp. 640/I, Týn 2; ŠEBESTA/KREJČÍK 1933, 30–31), avšak v roce 1774 měl bydliště již na Malé Straně. Hypoteticky lze uvažovat i o tom, že Arnold lokalitu dnešního Týna Janu Balzerovi doporučil.

19 K osobě Jana Berky zejména VOIT 2006, 101, kde je uvedena další literatura. Výběrově z ní: SINE 1811, 213; VOLF 1925, 80, pozn. 7; POLÍVKOVÁ 1972; ŠTEFAN 1995, 65–66; ŠTEFAN 1996; ASSMANN 200 6b. Bydlel a pracoval v domě a tiskárně J. F. Schönfelda v čp. 492, dnes východní část čp. 184/I, Karlova 12 (SCHÖNFELD 1789, I, 264, 265; ve *Schematismech* je jmenován jako Franz).

Obr. 5. Leopold Peukert / Jan Jiří Balzer, 1794: Horní Malostranské náměstí s pohledem k Pražskému hradu. List ze souboru 24 pohledů na Prahu a okolí zv. Prospect, podle předloh Josefa Antonína Scottiho de Cassano a Leopolda Peukerta vyryl a vydal Jan Jiří Balzer. Kolorovaná mědirytina, 340 × 430 mm (© Státní zámek Lysice, podsbírka Mobilární fond Lysice, inv. č. LS506).

v roce 1770 usazení v domě čp. 376 v původním dominikánském klášteře,²⁰ kteří našli záhy své uplatnění v dílně nejstaršího bratra. Zde si dovolueme předeslat, že právě nejmladší Řehoř se posléze na počátku 19. století nedokázal vyrovnat s konkurencí, kterou představovala ona mladší generace mědirytců, s níž se setkával nejen v dílně svého bratra (viz níže).

Pro úplnost, co se týče druhého břehu Vltavy, jsou informace o mědiryteckých dílnách staršího data – mědiryteckou činnost tam pod správou malířského cechu Menšího Města pražského provozovali do 1. poloviny 18. století např. Augustin Petr Neuräuter (Neureutter, *cca 1673–†1749; VOIT 2006, 626), Jan František Fischer (†1740; VOIT 2006, 266) a Martin Antonín Mansfeld (*1678–†?; VOIT 2006, 556; HEISLEROVÁ 2016, 225; obr. 5).

Již nedlouho po příchodu do Prahy se J. J. Balzer zapojil do velkých publikačních podniků Mikuláše Adauka Voigta (*1733–†1878) a Františka Martina Pelcla (*1736–†1801; obr. 6). Voigtovo dvoudílné portrétní album slavných českých osobností *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae* (VOIGT 1773; 1775; VOIT 2006, 89) a Pelcova čtyřdílná německá verze *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler* (PELCL 1773–1782) představují významný přínos k dějinám vzdělanosti a umění v českých zemích a Balzerovy portrétní mědirytiny podle kresebných a malířských předloh patří dodnes k nejlepším a stále publikovaným vyobrazením osobností, které byly do díla zahrnuty (NEKULA 2017, 479–488; ŠTEFAN 2008, 99–102; ŠTEFAN 2017a; VOIT 2006, 89).²¹ V 80. letech se Balzer podílel též na dalších Pelclových dílech *Kaiser Karl der Vierte, König in Böhmen* (PELCL 1780; 1781) a *Geschichte der Böhmen, von den ältesten bis auf die neuesten Zeiten* (PELCL 1782). Jistě i díky získanému věhlasu spolupracoval

²⁰ Dnes čp. 230/I, Husova 14, Karlova 36 (ŠEBESTA/KREJČÍK 1933, 83). K životopisu Řehoře Balzera lze doplnit informaci, že v roce 1778 byl propuštěn z poddanství Janem Františkem Kristiánem Swéerts-Sporckem (*1729–†1802), viz AMP SBÍRKA LISTIN, sign. AMP PPL IV – 14304a. Nejpozději od roku 1789 pobýval v domě čp. 495 v Jezuitské ulici, dnes čp. 185/I, Karlova 10 (SCHÖNFELD 1789, I, 264).

²¹ Nutno připomenout, že na obou albech se podíleli i další mědirytci, např. ze zde jmenovaných Karel Saltzer a Ondřej Niederhofer (VOIT 2006, 89, 628).

(pravděpodobně s celou svou dílnou) na podstatné části soudobé knižní produkci náboženské, pedagogické i jiné literatury (ŠTEFAN 2008, 42–147; ŠTEFAN 2024, 7–16). Druhým odvětvím Balzerovy rytecké činnosti byla reprodukční grafika, v níž se zaměřil především na tvorbu rytin podle předloh jak domácích současných umělců, např. Norberta Grunda (*1717–†1767), Jana Tomáše Kleinhardta (*1742–†1794), Jana Quirina Jahna, tak i umělců cizích, zejména starších – např. Michelangela Buonarrottiho (*1475–†1564), Giovanniho Battisty Tiepola (*1696–†1770), Girolama Marii Mazzoly, zvaného Parmigianino (*1503–†1540), Quida Reniho (*1575–†1642) či Franze Dallingera (*1710–†1771; k těmto viz NM FRAGMENT). Nezanedbatelnou část Balzerovy tvorby tvoří též pražské veduty, zejména podle předloh Josefa Antonína Scottiho de Cassano (zemř. 1827?) a Leopolda Peukerta (činný v Praze cca 1790–1810; k vedutám viz HLAVSA 1968; LUKAS/PŘIKRYLOVÁ 2017, 156, 166, 182 aj.).

V souvislosti s reprodukční grafikou se zastavme u otázky, na niž můžeme z dostupných pramenů, včetně zde publikovaných, zatím odpovědět jen stěží: otázky osobních postojů jinak zdánlivě neangažovaného mědiryce a obchodníka k tehdejšímu myšlenkovému proudům a dějinným událostem. Působení Balzerovy dílny spadá do období cenzury knih a dalších tiskovin, která v roce 1749 přešla do státních rukou (k tomu viz WÖGERBAUER 2015, 71–76). Balzerova činnost cenzury pochopitelně podléhala, a proto si on sám v oficiálním postavení privilegovaného tiskaře a šířitele kulturních a vědeckých informací nemohl dovolit žádné politické klopýtnutí. Druhou stránku jeho podnikání však představovaly neoficiální, soukromé zakázky nebo vlastní aktivity. Nejen z literatury a pramenů vyplývá, že kvůli „nevhodným“ rytinám stanul dvakrát před soudem. Poprvé se tak stalo v roce 1793, když v Čechách šířil grafiku zobrazující popravu francouzského krále Ludvíka XVI. (*1754–†1793). Tenkrát vyvážel jen s finanční pokutou, přestože mu hrozilo odebrání živnosti (NOVOTNÝ 1948, 20–21). Ačkoli tato zkušenost mohla být pro Balzera dostatečně poučná, o rok později se opět ocitl na pranýři cenzury. Druhý přestupek vůči státu představoval veřejný prodej dvou grafik s motivy povstání Tadeusze Kościuszka ve Varšavě 17. dubna 1794 proti dělení Polska mezi Rusko a Prusko. První představovala povstání ve Varšavě, druhá pak Poláky přísahající věrnost Kościuszkovu povstání. Balzer byl kvůli prodeji předběžně postaven před soud, u něhož se prokázal povolením prodeje grafik od cenzora Franze Antona Meyera.²² Všechny exempláře grafiky včetně inkriminovaných dvou ploten musel Balzer, navzdory své stížnosti, že se cítí poškozen, odevzdat policejnímu komisaři

Obr. 6. Jan Quirin Jahn / Jan Jiří Balzer, 1782: František Martin Pelcl. Mědiryt, frontispis prvního dílu Pelclových *Geschichte der Böhmen* (PELCL 1782).

²² K osobnosti Franze Antona Meyera (též Maier; *cca 1745–†1819) a jeho domu U Cenzorů, čp. 798/I, U Obecního dvora 5, kde vykonával svůj úřad a přijímal nakladatele a autory, viz WÖGERBAUER 2015, 87.

Obr. 7. Grafický list *Il faut esperer: que le jeu se finira bientot. L'auteur en Campagne 1789*, zřejmě import z Francie, který Jan Jiří Balzer roku 1794 prodával jako cenzurou povolený, přesto se dostal do jeho soudního spisu (NA ČG-PUBL, 1786–1795, sign. 115/376).

Hainbacherovi a slíbit, že nebudou k prodeji do té doby, dokud to vyšší místa nedovolí. Vyšší místa – úřady ve Vídni – pak rozhodla v Balzerův neprospěch a prodej grafik zakázala.²³ Do jisté míry postiženým byl i sám cenzor Meyer, protože ve svém jednání pochybil, když tyto grafiky povolil, a to navzdory tomu, že Balzerovi již dříve úřady zakázaly prodej jiných grafik.²⁴ Sám Meyer se však bránil tím, že v prodeji jsou mnohem závažnější Balzerova vyobrazení, např. obraz sedláka nesoucího na svých bedrech preláta-biskupa a šlechtice, tedy karikatura tří stavů ve Francii, cenzurou ovšem povolená (obr. 7).²⁵

Postihům, resp. soudnímu líčení se nevyhnuli ani Balzerovi pokračovatelé. Jednou z akterek byla dokonce vdova Kateřina, která společně s Janem Berkou tiskla tzv. kundrátky – malé papírové poukázky, které se používaly pro platbu v jedné

z pražských kaváren – v Kundrátově kavárně U Modrého hroznu v Havířské ulici (dnes čp. 580/I). Úřednímu předvolání v této kauze se nevyhnul ani Balzerův zeť Karel Rybička (VOLF 1922, 162–164).²⁶

Nelze odhalit konkrétní motivace, které Balzera vedly k riskantnímu prodeji zakázaných grafik a hrozbě ztráty živnosti, kromě té, jež se nabízí jako první – v soukromých zakázkách nebo společností žádaných tématech rytci a vydavatelé spatřovali možnost dalšího výdělku a císařská nařízení o předkládání vydávaných rytin cenzurní komisi obcházel. Navzdory tomu se nelze ubránit obdivu k Balzerově sebejistotě v obhajování svého práva na prodej takových tisků, zvláště pokud se mohl prokázat platným povolením.

23 NA ČG-PUBL, sign. 115/376.

24 Spis (NA ČG-PUBL) fyzicky obsahuje pouze jednu, zde vyobrazenou grafiku (obr. 7) a slovně popisuje jen grafiky s tématem polského povstání.

25 Nesignovaná grafika je součástí spisu (NA ČG-PUBL). Pod nápisem je přípis rukou „transeat Zum Verkauf“, na zadní straně „Kan verkauft, aber nicht abgekündigt werden“ („Určeno k prodeji, ne k agitaci“). Oba přípisy stvrzují cenzorovo povolení prodeje tisku. Grafika obíhala v Evropě v mnoha variantách, verze připojená k Balzerovu spisu je však zcela totožná s francouzskou verzí z roku 1789 (cf. Musée Carnavalet, Histoire de Paris, inv. č. G.23828) a musela být tedy přivezena z Francie, protože si lze těžko představit, že by Balzer nějak získal originální matici. Na grafice biskupovi z kapsy vyčnívá papírek s nápisem „Evegues, Abbes, des Ducs [Ducs], et Comtes“ („Biskupové, opati, vévodové, hrabata“). Další dva listky jsou nadepsány „Pension“ („Penze“ – těm jmenovaným, které král obdarovával) a „Ostentation“ („Okázalost“). Šlechtic je vyobrazen s mečem visícím u pasu, v jehož čepeli stojí: „Rouie [i.e. Rougie] de sang“ („Rudý od krve“). Samotnému sedlákovi z kapsy visí cedulka s nápisem: „Sel et Tabac, Tailles, corvé [Corvée]“ (ve významu fráze „toto jsou všechny daně“). Z druhé kapsy mu vyčnívá kus papíru s nápisem: „Dixmes mellies [či melliccs, milices]“ („Další daně, tedy desátek a vojsku“). Sedlák se opírá o motyku, v jejíž násadě stojí „pamé de canne“ (nebo pomé?, tedy pomme nebo pommeau). Jedná se o ironické vyobrazení toho, jak se rolník opírá o motyku, stejně jako se bohatý opírá o hůl – ten nejnižší a nejmúbožejší, platící daně a lopotící se na poli na svých bedrech nese duchovenstvo žijící okázalým životem a šlechtu stále ve válečném stavu. Pod vyobrazením najdeme nápis: „Il faut esperer: que le jeu se finira bientot. L'auteur en Campagne 1789“ („Doufejme, že hra brzy skončí“, tj. existence starého režimu, „autor z venkova 1789“).

26 Kavárník Václav Kundrát si objednal 500 otisků, další zákazník si objednal 1 000. Je tedy možné, že jedna měditiskařská plotna byla schopna jeden námět reprodukovat až 500–1 000×. Tuto příhodu zaznamenává i Jan JENÍK z BRATŘIC (1947, 150).

Poslední věci umělce

Jan Jiří Balzer, nejvýznamnější člen rodiny Balzerů, zemřel 14. prosince 1799 v Praze ve svém domě v Ungeltu ve věku 63 let.²⁷ Zanechal po sobě vdovu Kateřinu (*1744–†1816) a několik dětí, z nichž v době jeho smrti byly tři již zletilé – Jan Karel (*1769–†1805), Antonín Karel (*1771–†1807),²⁸ Alžběta (*1776–†?)²⁹ – a ostatní nezletilé – Františka (*1778–†?),³⁰ Terezie (*1780–†?)³¹ a Kateřina Františka (*1784–†?; genealogie viz **Příloha 1**).³² Nezůstali po něm jen jeho univerzální dědici, resp. dědičky, ale také poslední vůle³³ a pozůstalost, která byla později sepsána formou pozůstalostního inventáře. Oba prameny byly nedávno nalezeny či znovunalezeny³⁴ v Archivu hlavního města Prahy v rámci výzkumu zaměřeného na osobu významného malíře a erudity Jana Quirina Jahna.³⁵

Tyto dokumenty obecně stojí na hranici ego-dokumentů a úředních spisů a od roku 1784 vznikaly jako aktový materiál.³⁶ Testament (poslední vůle, kšaft) jako typ pramene je listinou, popřípadě dokumentem nesoucím poslední přání a rozhodnutí jedince, která by měla být po jeho smrti respektována a vejít tak v platnost. Podobně jako dnes, určoval, jak má být v budoucnu naloženo s majetkem a živností zemřelého a jakým způsobem budou zaopatřeni zletilí či nezletilí dědici, případně i další strany, ať osoby, či instituce. Pozůstalostní inventáře jsou cennými historickými prameny, které badatelům umožňují nahlédnout do každodenního života, majetkových poměrů a zájmového okruhu zesnulého, současně poskytují vhled na jeho profesní dráhu a pracovní prostředí a v neposlední řadě nabízejí i přehled jeho osobních kontaktů. Oba typy pramenů byly a pochopitelně stále jsou předmětem intenzivního zájmu badatelů.³⁷ Zaslouhou jejich výzkumu vzniklo a stále vzniká mnoho studií, ať už se jedná o ty zaměřené na prostředí šlechtické, měšťanské, církevní, či výjimečněji poddanské, přičemž na ně může být nahlíženo z několika různorodých hledisek.³⁸ Opomenout nelze studie věnované profesní skupině, která představuje pro dějiny umění to nejdůležitější jádro, tedy samotným tvůrcům výtvarných děl, architektům, malířům, sochařům, rytcům, kameníkům atd.³⁹ Přestože vedení inventářů bylo obligatorní již od 16. století, nemusely se vždy dochovat, ba právě naopak.⁴⁰ Nálezy dokumentů zanechaných samotnými umělci (testamentů) či vzniklých po jejich smrti (pozůstalostních inventářů) jsou stále velmi cenné a samozřejmě vítané, jelikož obsahují informace jinde nedostupné. Jejich hodnota spočívá v odkrývání majetkových poměrů, společenských a profesních vazeb dotýčného, často také přinášejí nové poznatky k pracovním postupům a praxi, pokud inventář, resp. přísežní (odborníci v oboru vyžádaní úřadem, konkrétně v Praze magistrátem) a pečelní komisaři (úředníci provádějící samotný soupis majetku) zaznamenali nástroje a jiné potřeby k provozu dané

27 Snad zde editovaný inventář pomůže definitivně vyřešit pochybnosti o datu úmrtí J. J. Balzera.

28 K osobnosti a umělecké dráze Antonína Karla viz Jiřík 1931; Brožková 1960.

29 AMP SBÍRKA MATRIK, sign. MIK N10, fol. 75v.

30 Správně Františka Kateřina (AMP SBÍRKA MATRIK, sign. TÝN N10, fol. 112, p. 107).

31 Správně Kateřina Terezie (AMP SBÍRKA MATRIK, sign. TÝN N10, fol. 145, p. 150).

32 Kateřina Františka (AMP SBÍRKA MATRIK, sign. TÝN N10, fol. 187, p. 182). Jedná se pouze o jednu dceru, Kateřinu Františku. Špatným čtením mohl vzniknout v literatuře uváděný omyl (ŠTEFAN 2008, 29), že ve se stejném roce narodila Kateřina Františka a Kateřina.

33 AMP MHMP I JUDICIALE, inv. č. 2794, testament (1799).

34 Několik číselných údajů z inventáře použil ve svém heslu již TOMAN 1947, 35, neuvádí však explicitně zdroj těchto informací (čerpal zřejmě z nějakých opisů citovaných ve své bibliografii).

35 AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/3473, pozůstalostní inventář (1800) a výpočet pozůstalosti (1804). Za nález tohoto pramene a rovněž za připomínky k praxi pražského regulovaného magistrátu děkuji Martině Maříkové.

36 Městské knihy dříve zajišťující tuto agendu byly zrušeny. Tzv. pozůstalostní vyjednání (tzv. Verlassenschafts-Abhandlung) vznikalo jako aktový materiál v rámci pozůstalostní agendy.

37 Obecně k problematice inventářů a testamentů PEŠEK 1991; PEŠEK 2007. Ze zahraniční literatury např. NÖSSING 2008; BACCI 2016; PAULA 2022. Protože těžištěm této studie nejsou testamenty ani pozůstalostní inventáře jako takové (či jako typ pramene), v příslušných pasážích pouze stručně charakterizují jejich funkci vzhledem k profesi Jana Jiřího Balzera jako významného pražského mědirytců a poukážu na základní domácí literaturu vztahující se k tomuto druhu archiválií.

38 K tomu zejména PEŠEK 1991; SLAVÍČEK 2018 (včetně rozsáhlého seznamu literatury); HOJDA 1993, HOJDA 1994; POKORNÝ 1988; SLAVÍČEK 2008 (zde je také částečně editována knihovna Jana Quirina Jahna); MAŘÍKOVÁ 2011.

39 ROHÁČEK/SLAVÍČEK 2018. Výběrově z další literatury např. ZAP 1857; STOKLASKA 1902; HÁLOVÁ-JAHODOVÁ 1968 (zde také publikovány závěť a pozůstalostní inventář sochaře Ondřeje Schweigla); MACHYTKA 1980; HRUBÁ 2001; ŽLÚVA 2005.

40 Vedení pozůstalostních inventářů pro měšťanské prostředí zavedl již Koldínův zákoník (*Práva městská království českého* Pavla Kristiána z Koldína) z roku 1579, platný v českých zemích až do roku 1786, resp. 1811, kdy jej nahradil rakouský všeobecný zákoník občanský (EXELOVÁ 2007, 10). Od roku 1580 se inventáře zapisovaly podle místností (později se toto mění na soupis podle tematických skupin). Příčinou absence inventářů v pozůstalostních spisech mohlo být nedodržení nařízení nebo životní poměry dotýčného, jenž mohl zemřít v chudobě či v nemocnici, a proto k pořízení inventáře jednoduše nedošlo. Jinak to pak bylo např. s inventáři trestanců – u nich bylo sepsání inventáře pravidlem, přestože byli nemajetní.

živnosti. V případě malířů to mohou být seznamy obrazů, přípravné kresby a skici, výčet materiálů v podobě barev, štětců, pláten a dalších instrumentů.⁴¹

V tomto článku editované prameny umožňují nahlédnout do života čelného umělce – specialisty a podnikatele v oboru mědirytiny a jejího vydávání období poslední třetiny 18. století a mimo jiné blízkého spolupracovníka a přítele dalších umělců, zejména uvedeného J. Q. Jahna. Současně jsou dokumenty praktickou ukázkou úředního řízení, kodifikovaného josefínskými patenty (SINE 1786; SINE 1787). Povinnost pozůstalost sepsat nevycházela jen z legislativních předpisů, v té době ještě platného Koldínova zákoníku (souhrnné EXELOVÁ 2007) a císařských patentů, ale i z právních příruček vydaných v roce 1789,⁴² které doporučovaly (na základě vlastních zkušeností jejich autorů) postup celého pozůstalostního procesu (LIPOVSKI 2011b). Konkrétně v případě zanechání nezletilých sirotek došlo k tzv. obstarání pozůstalosti a její správy se ujímal kurátor – školený úředník s titulem advokáta (ve městech) nebo justiciáře (na panstvích). Poté následovala inventarizace majetku. Činnost kurátora končila však až v momentě, kdy všichni v době soupisu inventáře nezletilí dědici dosáhli plnoletosti, tedy 24 let. Pro univerzální dědice byl takový soupis klíčovým dokumentem, protože z něj mj. vyplývala na jednu stranu pozitiva v podobě pohledávek, na druhou stranu však i negativa v případě nutnosti splátek dluhů věřitelům.

Skutečnost, že J. J. Balzer po sobě zanechal nezletilé potomky, vedla tedy k tomu, že jeho majetek byl obstarán a sepsán a zároveň vzniklo také tzv. pozůstalostní vyjednání. Právě díky těmto zachovaným dokumentům lze prohloubit poznání nejen života a majetkových poměrů J. J. Balzera a jeho rodiny, ale především sítě osobních a profesních kontaktů umělců, prozatím zjištěných na území českých zemí a zejména Prahy.

Mezi životem a smrtí – testament Jana Jiřího Balzera

Jan Jiří Balzer svůj testament sepsal velmi krátce před svou smrtí, 4. prosince 1799 (viz dále obr. 17).⁴³ Obsahuje sedm bodů a jeho součástí jsou rovněž dodatky k vybraným částem. Uveden je tradiční formulí s udáním důvodu sepsání testamentu – vedle pomíjivosti života jsou to zhoršující se nemoc a záměr zabránit sporům o majetek uvnitř rodiny. Pokračuje rovněž obvyklými vyjádřeními, kdy v prvním bodě Balzer poroučí svou duši Bohu všemohoucímu a tělo posvěcené zemi při řádném katolickém pohřbu, jež dává na starost své manželce Kateřině a dětem. Následující body se již věnují světským, vesměs rodinným záležitostem. Ve druhém bodě Balzer odkázal 5 zlatek normální škole a 10 zlatek chudobinci, což bylo obecně platnou povinností (obecně cf. LIPOVSKI 2011a, 21–22; LIPOVSKI 2011b, 133).⁴⁴ Další body – třetí až sedmý – byly určeny pozůstalým. Ve třetím bodě za své univerzální dědice jmenoval své děti – Jana Karla, Antonína Karla, Alžbětu, Františku Kateřinu, Kateřinu Terezi a nejmladší Kateřinu Františku – a také svou ženu Kateřinu s tím, že dětem má připadnout jedna polovina majetku a Kateřině druhá polovina s odůvodněním, že je dobrou hospodyní. Bod obsahuje výslovné ustanovení, že do její poloviny dědictví patří Balzerova živnost se vším zařízením mědirytecské dílny v hodnotě stanovené oceněním (tj. 3975 zlatých).⁴⁵ Dětem pak Kateřina měla vyplatit rozdíl mezi hodnotou její poloviny a oceněním mědirytecské živnosti. Dědila tedy podle vdovského práva, nikoli však vdovskou třetinu (tedy minimum), kterou mohla obdržet, nýbrž polovinu (LIPOVSKI 2011b, 130). Další, čtvrtý bod stanovil, že Balzerova manželka mohla i nadále provozovat mědirytecskou živnost za pomoci synů, kteří byli současně poručíky živnosti. Živnost mohla provozovat po „dobu svého života“ nebo jak „dlouho bude ona sama chtít“. Dovětek/dodatek k tomuto bodu ji pak určil jako plnohodnotnou majitelku poloviny dědictví, včetně nástrojů, lisů a dalšího materiálu nutného k provozu rytecské živnosti. Velmi stručný pátý bod jasně a zřetelně stanovil, že Kateřina předá „v pravý čas“ živnost mladšímu synovi – Antonínu Karlovi. Svůj záměr J. J. Balzer vyjádřil v dodatku k tomuto bodu, a to v tom smyslu, že Kateřina zůstává výhradní majitelkou živnosti a může s ní nakládat podle svého uvážení nejen za života, ale i v případě vlastního pozůstalostního pořízení. Předání synu Antonínu

41 Nejnověji viz monotematické číslo *Paginae historiae* s názvem *Testameny a pozůstalostní spisy* (VOJÁČEK/STEINOVÁ 2025). Svazek předkládá studie věnované měšťanskému, šlechtickému i církevnímu prostředí nejen z pohledu každodennosti, ale i práva a dějin správy.

42 *Praktische Beobachtungen über das [...] vorgeschriebene Verfahren bey Abhandlungen der Verlassenschaften* (FÖDRANSBERG 1789). Druhou byla *Practische Anleitung, wie eine Verlassenschafts-Abhandlung über ein freyvererbliches Vermögen der Unterthanen [...] eingerichtet werden solle* (VOGLHUEBER 1789, viz LIPOVSKI 2011b, 128, pozn. 30, a 135, 36).

43 Její opis je zapsán ve staroměstské knize testamentů (AMP SBIRKA RUKOPISŮ, sign. 3755, fol. 199v).

44 Povinnost odvádět tyto poplatky sahá do 70. let 18. století, dekrety z let 1785 a 1788 byla stratifikována podle společenského postavení (LIPOVSKI 2011b, 133–134).

45 V době soupisu majetku byla celá Balzerova živnost, resp. aktiva, oceněna na 12981 zlatých. Později při přepočtení roku 1804 a po odečtení dluhů cena aktiv činila 9780 zlatých (AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/3473).

Karlovi má pak brát pouze jako doporučení. Co vedlo J. J. Balzera k tomu, že „následníkem řemesla“ stanovil mladšího syna, lze jen tušit, ne však doložit. Otec Balzer pravděpodobně ve svém mladším synovi již dříve rozpoznal větší talent spočívající ve zvládnutí techniky akvatinty.⁴⁶ Pravděpodobně se domníval, že Antonín Karel bude živnost nejen provozovat, ale i nadále rozvíjet. Osud tomu chtěl však jinak. Oba Balzerovi synové a předpokládání následovníci totiž zemřeli dříve než jejich matka Kateřina. Starší Jan Karel zemřel již v roce 1805 a mladší a talentovanější Antonín Karel v roce 1807, oba ve svých třiceti šesti letech.⁴⁷

Šestý bod testamentu stanovil, že to, co Balzerovi synové od svého otce dostali, bude odečteno z dědictví, a nebudou tedy po svých sestrách a matce již nic požadovat. Dodatek k tomuto bodu pak zdůraznil, že co od svého otce za jeho života obdrželi, nemají odečíst, ale převést „dohromady“ na ostatní dědice, resp. dědičky. Sedmý a také poslední bod pak opatrovníci nezletilých dcer určil jejich matku Kateřinu, správcem jejich majetku pak advokáta Franze Pistla.⁴⁸

Labyrintem řemesla a majetku (rozbor inventáře)

Inventář pozůstalosti Jana Jiřího Balzera, sepsaný mezi 28. únorem a 19. březnem 1800 během šesti dopolední („6 halbe Tage“) v jeho bytě a dílně čp. 139 v Ungeltu a v obchodě v domě čp. 553 v Jezuitské ulici (obr. 8),⁴⁹ je v tom čase aktuálním seznamem peněz v hotovosti, movitých

Obr. 8. Friedrich Bernhard Werner (kresba), krátce před rokem 1737 / Johann Georg Ringlin (rytec) / Martin Engelbrecht (vydavatel), mezi 1734 a 1739?: Clam-Gallasův palác. Vpravo od něj dům čp. 553, kde měl J. J. Balzer od roku 1790 obchod s mědirytinami. Mědiryt z alba ENGELBRECHT 1734/1739, č. 12 (ÚDU AV ČR SGK, sign. G 03661, © Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i.).

46 Kromě toho, že se ve svém umění Antonín Karel zdokonaloval v Drážďanech a Vídni, si v roce 1794 podal na pražský magistrát žádost o pas za účelem studia mědirytiny podle anglického vzoru, a to na čtyři roky (AMP MHMP I PUBLICUM, kart. 341, sign. 11/521, čj. 11267, 11333). O několik let později do Anglie vyjel i Jan Karel (AMP SBÍRKA LISTIN, sign. PPL IV – 3934a). – O předávání živnosti viz patent Josefa II. o dědičné posloupnosti (SINE 1787) a všeobecná instrukce (SINE 1786).

47 Vdova Kateřina vedla živnost až do roku 1808, kdy měla v chodu dva tiskařské lisy. Dva lisy provozoval také její švagr Řehoř, který se snažil udržet snad i Kateřininu dílnu (MIKA 1981, 149). Protože však v Praze došlo k nárůstu počtu mědirytických dílen, nedokázal odolat konkurenci a udržet prosperitu dříve slavného podniku. Dílny, které mu konkurovaly, provozovali Jan Berka (jeden z přísežných odhadců pozůstalostního inventáře), Kašpar Pluth (* 1766 – † 1822), František Karel Wolf (* 1764 – † 1836) a Josef Wolf.

48 Bydlel v čp. 486, dnes čp. 946/I v Liliové ulici 14 (SCHÖNFELD 1799, II, 243).

49 Dům stál z dnešního pohledu v podstatě v Dominikánské ulici (dnes Husově) naproti ústí Jezuitské, avšak v pramenech je lokalizován do Jezuitské (dnešní Karlovy). Dnes čp. 157/I, Husova 18.

a nemovitých statků, pohledávek a dluhů, ale také soupisem pozůstalosti umělecké v podobě již vyrytých ploten, pravděpodobně již hotových listů, zásob papíru nebo rozpracovaných tisků. Samotný dokument také odkazuje na další doklady o koupi jednotlivých nemovitostí a ostatních příjmech (viz dále obr. 18).

Podle inventáře bylo u J. J. Balzera v hotovosti nalezeno 110 zlatých, nemovitosti – tedy dva domy, jeden v Jezuitské a druhý v Benediktské ulici (k nim viz níže) – byly oceněny na 4 050 zlatých, aktivní pohledávky činily 4 802 zlatých a samotná živnost na 3 975 zlatých. Celkově měla Balzerova pozůstalost v době soupisu hodnotu 12 981 zlatých, 15 krejcarů, dluhy pak představovaly částku 583 zlatých, 29 krejcarů.

Nedílnou položku téměř každého inventáře představovaly také cennosti v podobě šperků a porcelánu. V případě J. J. Balzera byla tato položka vynechána, protože podle svědectví jeho manželky Kateřiny v dílně neměl žádné věci ze zlata, stříbra, porcelánu apod., neboť toto vše již za svého života rozdělil.⁵⁰ Ostatního nábytku a jiného zařízení se v dílně či bytě nacházelo pomálu a bylo ohodnoceno na zmíněných 43 zlatých a 30 krejcarů.

Inventář dále uvádí seznam pohledávek, z nichž J. J. Balzerovi a poté jeho dědičkám (týkalo se to jen manželky a dcer) plynul finanční zisk. Několik položek z mnoha představovaly příjmy od jednotlivých obyvatel Lysé nad Labem („verschiedenen zu Lissa befindlichen Parteien“), jejichž jména figurují v gruntovních knihách při koupi tamních domů (VOJÁČEK 1936). Dohromady tato suma činila 1 641 zlatých a 15 krejcarů. Menší dlužnou částku (160 zlatých) představoval dosud nesplacený dluh Václava Žateckého (Wenzel Zatzky) z půjčky v celkové výši 500 zlatých, která byla pojištěna na jeho vinici v Libni.⁵¹ Další, částečně splacenou položku, byla Janu Jiřímu Balzerovi dlužná Alžběta, rozená Scharf von Scharfenfels. V tomto případě se jedná o Balzerovu snachu a současně první manželku syna Antonína Karla, která na svého tchána převedla svůj kapitál, resp. dar.⁵² Nemalou částku tvořily pohledávky ve výši 3 321 zlatých a 4 krejcare, které však nebyly žádným způsobem pojištěny.⁵³ Tuto položku kurátor označil jako pochybnou nebo ztracenou, v důsledku toho stěží vymahatelnou. Uvedení dlužných částek bylo důležité právě pro závěrečný výpočet pozůstalosti kvůli jejímu následnému rozdělení mezi Balzerovy dcery (viz dále).

Pro historiky umění a především ty, kteří se zabývají dějinami mědirytu a osobnostmi spojenými s tímto oborem, představuje nejvýznamnější položku část inventáře nazvaná „An Kupferstechergewörb“ (tj. co lze zahrnout pod mědirytcovu práci; příklady viz obr. 9, 10). Identifikace a evaluace se ujali znalci z oboru – mědirytc Jan Berka a Václav Koch, zvaný též Kuchař (* cca 1773–† 1812). Tento bod inventáře je seznamem téměř dvou tisíc otisků, kartonů (patrně matric) a rozpracovaných mědirytin nacházejících se v mědirytecce dílně v Ungeltu a v obchodu v Jezuitské ulici s uvedením jména autora předlohy nebo pouze obecným pojmenováním námětu, které lze zatím bohužel jen těžko přiřadit ke konkrétnímu jménu umělce či knize.⁵⁴ Z položek je tedy identifikována zatím jen níže zmíněná menšina.

Na prvním místě figurují plotny vzniklé podle předloh malíře Norberta Grunda, jehož práce byly na přelomu 18. a 19. století velmi oblíbené (SLAVÍČEK 2019).⁵⁵ Jedná se o položky označené „Aus dem 1te Format 126 St. Platten, Grund; Aus dem 2te Format 105 St. Platten, Grund; Aus dem 3te Format 21 St. Platten, Grund; Aus dem 4te Format 14 St. Platten, Grund“. Pravděpodobně jde o měděné desky, které lze ztotožnit s již hotovými grafickými listy známými z nedatovaného předávacího protokolu z Národního muzea, v němž jsou uvedeny názvy jednotlivých vyobrazení – např. *Slepý žebrák*, *Slepá žebráčka* atd. Spojení ploten s již hotovými listy totiž usnadňuje záhlaví protokolu (seznamu), které uvádí totožné formáty s tím rozdílem, že je psáno česky: „Balzer Jan, Aa (Řada Grundových obrázků, Formát 1), Balzer Jan, Ab (Řada Grundových obrázků, Formát 2), Balzer Jan, Ac (Řada Grundových obrázků, Formát 3), Balzer Jan, Ad (Řada Grundových obrázků, Formát 4).“⁵⁶ Celkový počet ploten (matic) činí tedy 266. K Balzerově tvorbě

50 Soupisy nádobí a cenností totiž bývaly stabilně součástí inventářů pražských měšťanů, zejména radních (MAŘIKOVÁ 2011). Stejně tak jako u Balzera zaznamenáváme jejich absenci i v inventáři J. Q. Jahna (AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/330).

51 AMP SBÍRKA RUKOPISŮ, sign. 5181, fol. 302.

52 Do zástavy byl dán majetek ve výši 1 909 zlatých, 15 krejcarů (SOKA Nymburk AMP 55, fol. 232–235).

53 Kromě tří jmen se nepodařilo autorce tohoto textu osoby dlužníků dohledat.

54 Pokud některé z nich určíme, bude se jednat spíše o hypotézu, kterou může ověřit pouze budoucí bádání a komparace.

55 Připomeňme zde, že Norberta Grunda pojilo přátelství s Janem Quirinem Jahnem, který vlastnil řadu jeho děl. Grunda ke konci jeho života mohl dobře poznat i Jan Jiří Balzer. Jejich vztah je třeba podrobit dalšímu badatelskému zájmu (cf. KADLECOVÁ 2012, zejména 24, 62–63).

56 Fragment soupisu grafik, akvarelů, fotografií apod. pochází pravděpodobně z období první republiky. Téměř shodný je také počet ploten a počet grafických listů uvedených v protokolu – u čtvrtého formátu přesně 14 kusů. Za možnost nahlédnout do protokolu děkuji Janě Kunešové.

Obr. 9. Jan Jiří Balzer podle Jana Quirina Jahna: *Gelasius Dobner e Scholis Pius*. Sign. J. Q. Jahn ad nat. delineavit. – Joan Balzer sc. Pragae. **Vlevo** – měděná deska s portrétem Gelasia Dobnera, 107 × 157 mm (Muzeum hlavního města Prahy, Historická podsbírka, inv. č. H 027 451, © Muzeum hlavního města Prahy, foto J. Vrabec, 2025); **vpravo** – mědiryt (Archiv hlavního města Prahy, Sbírka grafiky, sign. GP 1136).

podle Grunda by bylo možné přiřadit ještě další položku, a to „186 St. theils Landschaften, theils Konwersationen“. Co spojení s Grundem zpochybňuje, je jejich velký počet, pokud již uvažíme rozsah souboru, který lze s Grundem v inventáři bezpochyby spojit (cf. počty Balzerem reprodukováných děl viz LEŠOVSKÝ 2019, 116–117). Dalším výrazným údajem hodným zaznamenání je *Krkonošský cyklus* Antonína Balzera – „Riesengeburg 27 Platten samt Titelblatt“ (obr. 11, 12). U tohoto díla inventář uvádí 27 ploten společně s titulním listem, literatura ovšem obvykle udává, že cyklus obsahuje 25 nebo 24 jednotlivých listů (BLAŽIČKOVÁ-HOROVÁ 2001, 115; ŠTEFAN 2008, 52, č. B13). Je možné se domnívat, že některé matrice mohly být vyryty variantně. Z autorské ruky Antonína Balzera vzešly předlohy pro tzv. *Karlsbaader Prospekten*. Započteme-li titulní list,

Obr. 10. Jan Jiří Balzer podle Jana Tomáše Kleinhardta: Měděná deska, kartuš s aliančním znakem Schlicků a Nostitz-Rienecků, asi z roku 1781 ku příležitosti svatby Josefa Jindřicha Schlicka a Marie Filipíny, dcery předního osvícenského patriota Františka Antonína hraběte z Nostitz-Rienecku (*1725–†1794). Na desce o rozměrech 901 × 650 mm je patrný otisk prstu, snad z doby tvorby matrice (Muzeum hlavního města Prahy, Historická podsbírka, inv. č. H 022 629, © Muzeum hlavního města Prahy, foto J. Vrabec, 2025).

pak se počet ploten shoduje s již vyhotovenými listy (ŠTEFAN 2008, 50, B09). Dalšími tituly, které lze velmi snadno ztotožnit, jsou vzorníky kreseb Balzerových přátel Jana Quirina Jahna⁵⁷ (figury; obr. 13) a Jana Tomáše Kleinhardta (*1742–†1794; krajiny; obr. 14).⁵⁸ Velmi snadno lze také určit plotny s náměty potrétů připravených pro Pelclovy *Abbildungen*, zde označené jako „Böhmische Gelehrten“ v počtu 90 kusů, přičemž vydáno ve čtyřech samostatných edicích bylo posléze 87 kusů (nepočítaje úvodní vyobrazení; dvě z vydání viz BALZER 1782a, b; VOIT 2006, 86; podrobně ŠTEFAN 2008, 55–59). Poněkud nejednoznačná může být položka „Englische Bilder“. Lze o ní uvažovat dvojím směrem, a to ve smyslu výtvarného námětu nebo z hlediska užité techniky. První směr může vést k hypotéze, že J. J. Balzer vytvořil desky podle předloh anglických přírodních scenerií, tehdy ve společnosti oblíbených, které – cizí či vlastní – snad přímo z britských ostrovů přivezl jeho syn Antonín Karel, jenž s největší pravděpodobností nějaký čas v Anglii pobýval a věnoval se tam studiu mědirytiny.⁵⁹ Druhý směr opřený o technické hledisko vede k pravděpodobnějšímu vysvětlení: termín „Englische Bilder“ nejspíše označuje akvatintu, techniku snad holandského či francouzského původu, jejíž znalost Antonín Karel získal na svých cestách, a to právě spíše v Anglii, nikoli v revoluční Francii. Techniku do anglického prostředí zavedl kolem roku 1770 kartograf Peter Perez Burdett (*1734–†1793) a pokračoval v ní Paul Sandby (*1731–†1809).⁶⁰

Zásoby pravděpodobně již hotových a k prodeji určených mědirytin v obchodě v Jezuitské ulici nejsou přesně pojmenovány ani spočítány, jsou jen souhrnně popsány jako „In dem in der Jesuitengasse befindlichen Laden vorräthige Kupferstiche“ („Mědirytiny na skladě v Jezuitské ulici“).⁶¹

Soupis poskytuje též vzácný vhled do tehdy užívaného názvosloví, které je ve své podstatě velmi laické. Odborní odhadci používali termíny *Platte/Platten*, *Blätter*, *Patronir Platten*, *Stichmuster*. Pro odlišení tiskové desky a již hotového listu je v tomto případě tak nutné spoléhat na pečlivost zapisovatelů. Pojmenování *Platte* ukazuje na tiskovou desku, jejíž cena se pohybuje od desítek krejcarů (nejnižší hodnota je 20 krejcarů) po jednotky zlatek. Nejvyšší hodnotu představují čtyři zlatky a jsou jimi oceněny desky s rytinami podle předloh Norberta Grunda a Antonína Balzera. Cena se pravděpodobně odvíjela nejen podle velikosti desky, ale i námětu; pokud šlo o běžný, častý náboženský motiv malého formátu, např. „Brewierbilder“,⁶² cena desky byla nižší. Jednalo-li se o umělecky komplikovaný námět vyobrazený na větším formátu, pak samozřejmě cena stoupala. Že se jedná o cenu mědirytecploten, můžeme soudit na základě porovnání s inventářem malíře Jana Quirina Jahna, který uvádí výčet již hotových mědirytin (bohužel bez bližšího určení námětu či autora), jejichž ceny se pohybují v řádu jednotek krejcarů, např. „42 St[ück] Kupferstiche à 6 Kr.“⁶³

Naopak termín *Blatt/Blätter* jednoznačně označuje tiskový papír, např. „16 Folio Blätter von der kleinen Bibl“. Tuto položku je možné chápat tak, že Balzer měl v dílně připraveny archy s rytinami pro Bibli menšího, pravděpodobně osmerkového formátu, což byl nejběžnější rozměr nejen náboženské literatury včetně liturgických knih (VOIT 2006, 650). Termín *Patronir Platten* může označovat patronu, vzor nebo třeba i typ okrajové ozdoby (kartuše); stejný význam může mít i obrat *Stichmuster*.

Pokud bychom se zaměřili na termíny definující velikost desky, může být badatel poněkud zmaten, pokud se neorientuje v problematice velikosti papíru. Inventář totiž uvádí termíny *Folio Platten*, *Quartfigürln*, *Quart Bibl*, *O. Platten*, $\frac{1}{2}$ *Bögen*, *Halbbögenigen*, *kleine Visitplatten*. Vodítkem pro pochopení těchto názvů může být standardní pojmenovávání papíru ustálené od 15. století v odvětví knihtisku – např. folio, kvart, oktáv (osmerka). Potvrzení této domněnky se přiblížíme o něco více, podíváme-li se na jména odborných odhadců podepsaných v závěru dokumentu. Jedním z nich byl Jan Berka, rovněž mědirytec, který však v době Balzerovy smrti působil ve službách Schönfeldovy tiskárny v dnešní Karlově ulici (ASSMANN 2006b). Zde se nejspíše setkal

57 *Zeichenbuch für Künstler und Liebhaber der freyen Handzeichnung* (JAHN 1781).

58 *Zeichenbuch für Liebhaber der freyen Landschaftszeichnung* (KLEINHARDT 1783).

59 Viz žádost Antonína Karla o vydání pasu roku 1794 za účelem studia v Anglii (AMP MHMP I PUBLICUM, kart. 341, sign. 11/521, čj. 11267, 11333).

60 Za připomínku k tomuto tématu děkuji neznámému recenzentovi.

61 Samozřejmě si lze položit na tomto místě otázku, co z doložených děl Balzerovy dílny v soupisu není zachyceno, avšak to při současném stavu poznání nemůžeme rozhodnout (cf. množství děl viz ŠTEFAN 2008). Podstatná díla jsou zde zřejmě zaznamenána.

62 Pravděpodobně se jednalo o obecný pojem pro označení drobné devoční grafiky (cf. ROYT 1999, 294) nebo snad ilustrace do breviářů.

63 „Inventarium Über samentliche nach den verstorbenen Herrn Johan Quirin Jahn hinterbliebene Bücher, welche am 6. Aug. 1802 gerichtlich aufgenommen worden ist.“ (AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/330)

Obr. 11. Antonín Karel Balzer: *Stříbrný pramen v Adršpašských skalách*. List ze série prospektů Krkonoš „nach der Natur gezeichnet und geätzt“ (BALZER 1794), věnovaný hraběti Františku Josefu Pachtovi. Kolorovaný lept, 324 × 424 mm (ÚDU AV ČR SGK, inv. č. G 0173, © Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i.).

Obr. 12. Antonín Karel Balzer: *Sněžka*. List ze série prospektů Krkonoš „nach der Natur gezeichnet und geätzt“ (BALZER 1794), věnovaný hraběti Janu Nepomukovi Schaffgotschovi. Kolorovaný lept, 324 × 424 mm (ÚDU AV ČR SGK, inv. č. G 0187, © Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i.).

Obr. 13. Jan Quirin Jahn / Jan Jiří Balzer, 1781: Tabule z figurálního kresebného vzorníku *Zeichenbuch für Künstler und Liebhaber der freyen Handzeichnung* (JAHN 1781, tab. VII, IX).

Obr. 14. Jan Tomáš Kleinhardt / Jan Jiří Balzer, 1783: Tabule z krajinářského kresebného vzorníku *Zeichenbuch für Liebhaber der freyen Landschaftszeichnung* (KLEINHARDT 1783, č. 20, 22, 32).

s tímto názvoslovím odvíjejícím se od německého slova *Bogen* – arch papíru.⁶⁴ Své znalosti papírenské či knihtiskařské terminologie tak mohl uplatnit právě při inventarizaci Balzerova majetku a stejným termínem tak označit i velikost tiskových desek. Ty samozřejmě byly v praxi menší než tiskový papír, avšak pro klasifikaci velikosti užil Berka stejné termíny jako pro dělení archu.⁶⁵ Označení *Visitplatten* se může odvíjet od formátu navštívenek (*Visitenkarte*). V tomto bodě je nutné zdůraznit, že pracovní postup knihtiskaře a měditiskaře se odlišoval. Zatímco knihtiskař arch papíru překládal do jednotlivých složek, jež následně sešil knihvazač, měditiskař pracoval zpravidla s jednotlivými archy papíru, které si podle potřeby (zakázky) nařezal či nastříhal buď před tiskem, nebo po něm.⁶⁶

Na problematiku označování velikosti ploten může navázat i otázka počtu tiskařských lisů, kterými Balzerova dílna, resp. tiskárna, disponovala. Inventář uvádí, že Balzer tou dobou provozoval čtyři lisy. Nabízí se tak hypotéza, že každý z lisů používal pro jinou velikost papíru, zde ovšem nezáleželo na rozměrech papíru či desky, ale na šíři tlakové partie, kterou lis pomocí ručního pohonu na desku vyvíjel.⁶⁷

Inventář bohužel nepřináší bližší informace technologického charakteru, protože pojmenování jednotlivých nástrojů (jehel a rydel) a dalších materiálů (barev, látek), potřebných k rytecké práci shrnuli odborníci na mědiryctví pod tři hromadná označení „An Farben, und verschiedenen Farbengeschie“, „4 Pressen samt Zugehör“ a „An Tieschen, Bänken, hölzernen Fächern, und übrigen zur Kupferstecherei gehörigen Geräthschaften“ („Barvy a různé nádoby na barvy“, „4 lisy včetně příslušenství“ a „Stolky, sedátka, dřevěné přihrádky a další mědirytecké nářadí/náčiní“). Pokud bychom chtěli detailněji zkoumat, co pro odborné odhadce znamenaly právě tyto položky, museli bychom zalistovat spisem *Traicté des manieres de graver en taille douce sur l'airin* Abrahama Bosseho (* 1602 – † 1676) z roku 1645 (BOSSE 1645, zejména 57–75).⁶⁸ Tento traktát přináší pro „amatéry tohoto umění“ návod, jak krok za krokem připravit mědiryteckou plotnu a zacházet s ní před rytím i během něj, jakým způsobem přenést na desku předlohu a jak pracovat s různými rydly. Nechybí ani instrukce pro sestavení měditiskařského lisu (BOSSE 1645, 64–65). Další knihou, která dnešní badatele seznamuje s prací mědirytců a měditiskařů, je Diderotova sbírka obrazových příloh k *Encyklopedii* zvaná *Recueil de planches, sur les sciences, les arts libéraux, et les arts mécaniques* představující čtenářům v jednotlivých svazcích různá řemesla s popisem činností a vysvětlivkami. Nechybí zde tedy ani mědirytecká dílna (DIDEROT/d'ALEMBERT 1767, příloha 152, tabule I; obr. 15), ani měditiskařský ateliér (DIDEROT/d'ALEMBERT 1769, příloha 23, tabule I; obr. 16). Dnešní badatel si tak může udělat přesnější představu o tom, co mohlo znamenat vyjádření „An Farben, und verschiedenen Farbengeschie“. K výrobě měditiskařské barvy (černě) byly zapotřebí saze a olej, speciální krabička (kuřík) na drcení sazů, které se míchaly s olejem a vytvořily tak tiskařskou čern, kovová miska na zahřátí oleje, mřížka používaná při nanášení černě, kalamář, tampon k pokrývání desky tiskařskou černí a nejrůznější rydla. K sestrojení tiskařského lisu – „Pressen samt Zugehör“ byly potřeba dřevěné podstavce, deska, na kterou se pokládala plotna, válce, spojovací materiál, dřevěný mlýnek/křížek na točení válců a kusy látky (plsti). S popisem dílů tiskařského lisu se také můžeme posunout k otázce počtu kopií/reprodukcí jedné tiskařské plotny. V případě knižní ilustrace lze teoreticky vztah mezi nákladem jednoho titulu a použitím jedné tiskové plotny vyjádřit jednoduchou rovnicí: výše nákladu jednoho titulu rovná se počet použití jedné plotny. Prakticky však tato rovnice platit nemusí, protože jedna a tatáž plotna mohla být/byla použita v jiné publikaci, na níž se Balzer podílel. Dokladem několikerého použití jedné plotny je reprodukce portréту Bohuslava Balbína jak v Pelclových *Abbildungen*, tak ve vydání Balbínova díla *Bohemia docta* z roku 1777 (BALBÍN 1777; ŠTEFAN 2008, 43 – A02, 45 – B01). Pokud byla plotna poškozena, došlo k jejímu zbroušení a následnému přerýtí, takže už nebyla nositelem původních tahů – nelze tak proto přesně určit, kolikrát mohla být použita. Naopak u volné grafiky se lze do jisté míry řídit číslováním jednotlivých listů. Absence jiného komparačního materiálu nedovoluje přesně stanovit počet otisků jednoho námětu, lze ale předpokládat, že se mohlo jednat o množství v řádu stovek.

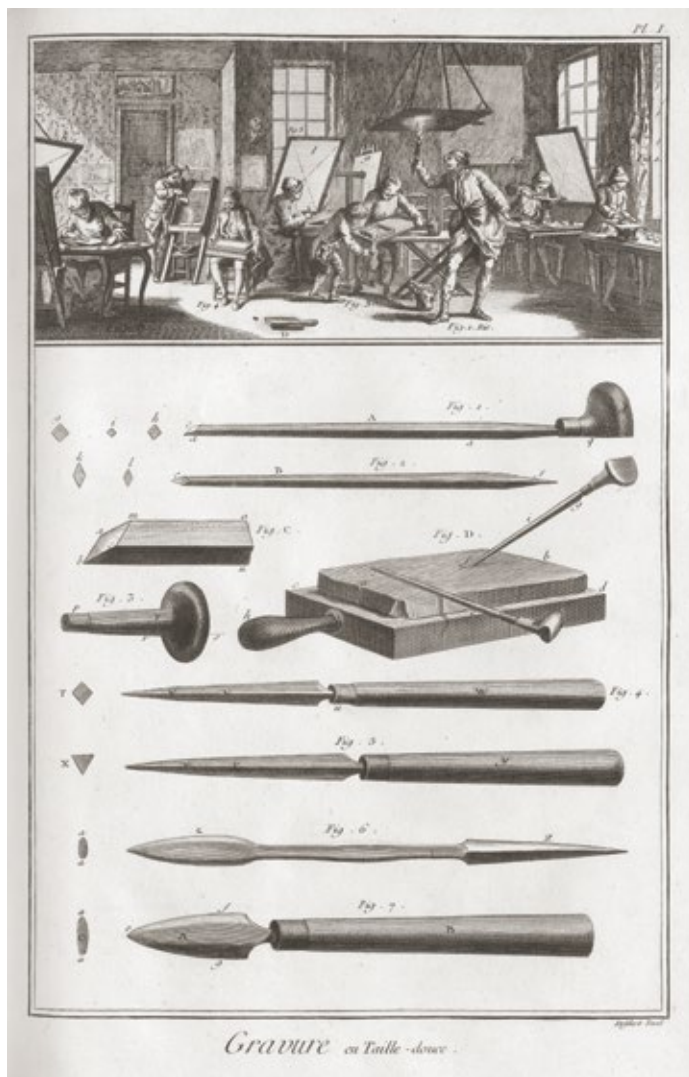
64 Pro běžný tiskový papír se v minulosti velikost archu odvíjela od rozpětí paží papírníka, které musely unést formu, resp. síto, ve němž se papír připravoval. Výška archu se pohybovala podle velikosti papírnické formy mezi 300 až 600 mm a šířka 400 až 1 000 mm.

65 Pokud se arch papíru přeloží na půl, vzniká folio, při dvojnásobném přeložení vzniká kvart (Qwart) a při čtyřnásobném vznikne osmerka (Oktav/octav).

66 Papír mohl kupovat buď v rysech, balících, nebo knihách papíru (VOIT 2006, 661).

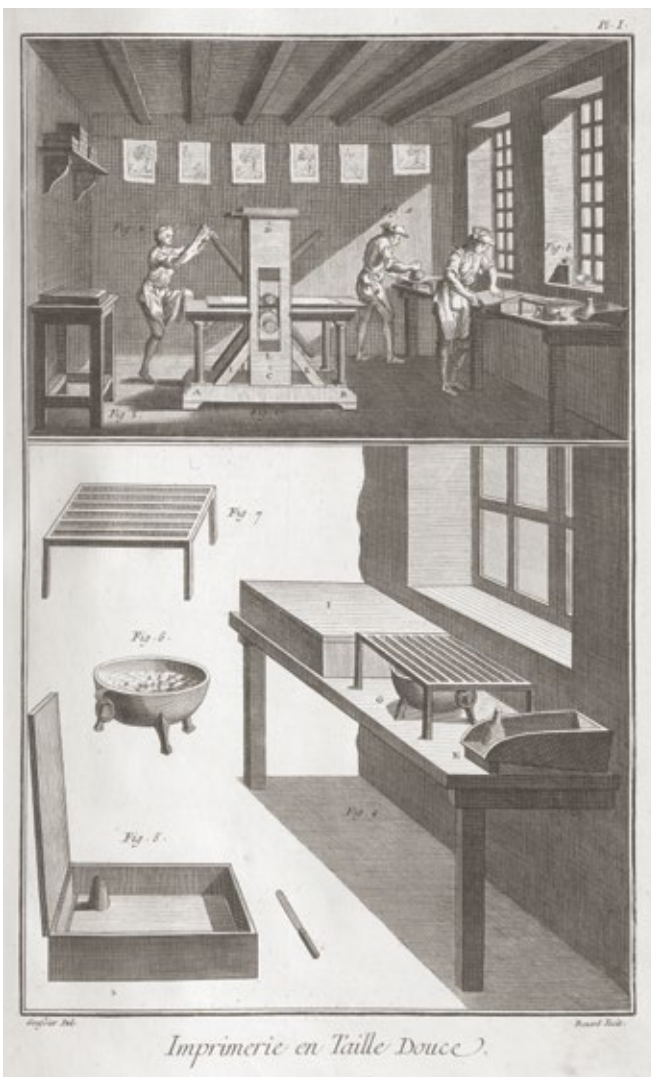
67 Pro české badatele je práce měditiskaře popsána např. v RAMBOUSEK 1954, 350–351, nebo KREJČA 1981, 127–128.

68 Za odkaz na tuto knihu děkuji Martinu Mádlovi.

Obr. 15. Pohled do ryteckého ateliéru s přehledem technologií ze sbírky ilustrací k francouzské Encyklopedii, kap. *Gravure en taille douce*, Pl. I (DIDEROT/d'ALEMBERT 1767, příloha 152, tabule I).

Obr. 16. Ruční měditiskařský lis ze sbírky ilustrací k francouzské Encyklopedii, kap. *Imprimerie en taille douce*, Pl. I (DIDEROT/d'ALEMBERT 1769, příloha 23, tabule I).

Počtem čtyř lisů a patnácti zaměstnanců (JÍLEK ET AL. 1985, 154, k roku 1790) mohla Balzerova dílna dosáhnout vysoké produkce. Jen v Národní galerii v Praze je uloženo přes 3500 jednotlivých listů, další jsou uchovány v jiných pražských i mimopražských institucích.⁶⁹ Balzerův podnik tak můžeme s jistotou dávkou nadhledu označit za menší manufakturu.⁷⁰

Přesnější řemeslnické vybavení neuvádí ani pozůstalostní inventář Balzerovy manželky Kateřiny,⁷¹ ani inventář nejmladšího Balzerova bratra Řehoře.⁷² Přestože ani jeden z inventářů nepřímo podstatné informace k živnosti, jsou oba zdrojem dalších údajů o rodině a jejích majetkových poměrech. Z inventáře Kateřiny Balzerové se tak dozvíme, že zemřela v domě čp. 157/I U Zlatého koníčka v Jezuitské ulici, všechny čtyři dcery již měla provdány a zanechala po sobě dluh převyšující ten manželův. Inventář Řehořův je opět soupisem stávajícího majetku zanechaného dědicům – zletilému, dvaatřicetiletému synu Řehoři (*1792–†?), obchodníku v Broumově, sedmnáctiletému Ignáci (*1808), tehdy členu dělostřeleckého regimentu, a své třetí ženě Veronice (†1851). Jak vidno, ani jeden z Řehořových přeživších synů nešel ve stopách svého otce a strýců. Živnost pak vedla Řehořova poslední žena Veronika.

Co do způsobu provedení a uchování jsou Balzerovým ego-dokumentům podobné stejně pečlivě sepsané pozůstalostní spisy – testament a inventář – jeho blízkého přítele a staroměstského souseda, malíře Jana Jakuba Quirina Jahna. Pokud bychom měli srovnat kvantitu informací

69 Z míst uložení grafik jmenujme: Oddělení starších českých dějin Národního muzea, Oddělení historických sbírek Muzea hlavního města Prahy, Uměleckoprůmyslové museum v Praze, sbírka grafiky Západočeské galerie (za potvrzení této informace děkuji Petru Jindrovi) a další, nejen domácí soubory sbírek.

70 Připomeňme, že v roce 1808, kdy živnost vedla Kateřina, se počet lisů v provozu snížil na dva (MIKA 1985, 149).

71 AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/660.

72 AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/14696. Oba inventáře byly objeveny v průběhu práce na tomto článku. Za jejich nález děkuji Martině Maříkové.

obsažených v inventářích těchto dvou přátel, byť odlišných povolání, malíře a rytce, zjistíme, že z hlediska profesního vybavení je ten Balzerův méně informativní. Balzerova dílna obsahovala kromě mědirytin navíc také tiskařské lisy – „4 Pressen samt Zugehör“ a „zur Kupferstecherei gehörigen Geräthschaften“. Jahnův inventář je již detailnější, když uvádí, že v dílně se nacházely např. „verschiedene Gipsfiguren und Glieder, Reibsteine, Malerpalleten, Maasstab“. ⁷³ Rozdíl mezi oběma prameny spočívá také v tom, že se Balzer, na rozdíl od Jahna, celý život věnoval pouze jednomu řemeslu a s ním spojeným obchodním aktivitám, kdežto Jahn nebyl pouze aktivním umělcem a eruditou v oboru dějin umění, ale i obchodníkem se zaměřením na prodej sukna a dalších textilií. Jahnův inventář je tak obohacen o položky spojené s tímto podnikáním. Součástí Jahnovy pozůstalostní agendy je i samostatná příloha v podobě seznamu 748 knih. ⁷⁴

Testament, inventář a další prameny, „sociální síť“ a ekonomický potenciál

Zde editovaný testament a pozůstalostní inventář, ale i další zdroje, do nichž bylo možné nahlédnout, vykreslují obraz nejen o Balzerových „sociálních sítích“, ale i jeho ekonomických schopnostech a podnikavosti.

Závěť, jež byla posledním dokumentem sepsaným J. J. Balzerem, byla podepsána jím samým a dvěma svědky – za prvé úředníkem (kontrolorem) zádušního úřadu Dominikem Lebermayrem, ⁷⁵ jenž docházel do úřadu sídlícího v Týnu (Ungeltu), tedy tam, kde měl Balzer svou dílnu, a za druhé obchodníkem s kořením Josefem Nitschem, Balzerovým sousedem z domu čp. 136 přímo v Týnu. ⁷⁶ Všichni tři testament opatřili svými pečeti (obr. 17). ⁷⁷ Své podpisy na úředně sepsaný pozůstalostní inventář pak připojili jak rodinní příslušníci, tak i přísežní znalci („geschworne Schätzer“) a vyžádaní svědci („erbettener Zeug“; obr. 18). Jako odborné odhadce (profesionální znalce) na věci movité magistrát vybral Franze Blumentritta z Nového Města ⁷⁸ a Václava Kellnera ze Starého Města. ⁷⁹ K posouzení umělecké části inventáře magistrát určil mědirytec Jana Berku (SCHÖNFELD 1799, II, 16), v té době zaměstnaného v Schönfeldově tiskárně, a Josefa Kocha, mědirytec z pražské Kupy a rovněž soukromého učitele kreslení (SCHÖNFELD 1799, II, 12). ⁸⁰

Ostatní prameny – knihy smluv a výpočet pozůstalosti z roku 1804 ⁸¹ – ještě více rozšiřují Balzerovy sociální síť a ukazují na jeho společenské a profesní kontakty. Po dvacetiletém pobytu v Praze manželé Balzerovi uzavřeli kupní smlouvu na dům U Zlatého koníčka čp. 553 na křižení Jezuitské a Dominikánské ulice (dnes čp. 157/I, Husova 18) v sousedství Clam-Gallasova paláce. ⁸² Koupili jej od vdovy Barbory Horníkové za 2 500 zlatých se všemi právy a povinnostmi k domu náležícími. Vdova Horníková si ve smlouvě uzavřené 28. prosince 1790 vymínila podmínky ohledně užívání domu – v hotovosti měli manželé Balzerovi zaplatit 400 zlatých, ⁸³ avšak ještě v roce 1799 nebyla podle údajů z výpočtu pozůstalosti částka za dům plně splacena. ⁸⁴ Smlouvu na dům jako svědek podepsal městský chirurg Anton Schneider, ⁸⁵ druhým svědkem byl pražský obchodník Jan Josef Hainke. ⁸⁶ Ačkoli se dům nacházel v trase tzv. Královské cesty, pravděpodobně nebyl zrovna v nejlepším pořádku. V roce 1804 totiž prošel rekonstrukcí pod vedením stavitele Ignáce Aloise Palliardiho (* 1765 – † 1806), Zachariáše Fiegertha (* 1744 – † 1818) a tesařského mistra Filipa Vraného (s. d.). Náklady na přestavbu činily 2 800 zlatých, což bylo ve

73 AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/330, „Inventarium“. Částečně tento pramen publikoval Lubomír SLAVÍČEK (2008). O blízkém vztahu obou staroměstských umělců vypovídá i to, že Jan Jiří Balzer je jako svědek podepsán právě pod závětí Jana Quirina Jahna, opačně tomu však tak nebylo.

74 AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/330, „Inventarium“. Mj. seznamy knih byly sepsávány z důvodu přehledu o cirkulaci zakázaných knih (WÖGERBAUER 2015, 95).

75 Bydlel v čp. 1082 v Truhlářské ulici na Novém Městě, dnes čp. 1119/II, Truhlářská 20 (SCHÖNFELD 1799, I, 195).

76 Tzv. Modrý dům, dnes jižní polovina čp. 636/I, Týn 9, Malá Štupartská 5 (SCHÖNFELD 1799, II, 95).

77 Je s podivem, že si jako svědka své poslední vůle Balzer nepřizval svého doslova rodinného přítele Jahna, přestože sám Jan Balzer a jeho žena Kateřina byli celkem sedmkrát přizváni ke křtu Jahnových dětí (ŠTEFAN 2008, 31).

78 Bydlel v čp. 438 na Koňském trhu, dnes čp. 788/II, Václavské náměstí 30 (SCHÖNFELD 1799, I, 198).

79 Bydlel v čp. 263 na Uhelném trhu, dnes čp. 510/I, Havelská 5, Michalská 8 (SCHÖNFELD 1799, I, 198).

80 Bližší určení Kochova bydliště neudává ani *Schematismus* (např. SCHÖNFELD 1799, II, 12), ani Schallerův popis Malé Strany (SCHALLER 1796).

81 AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/3473.

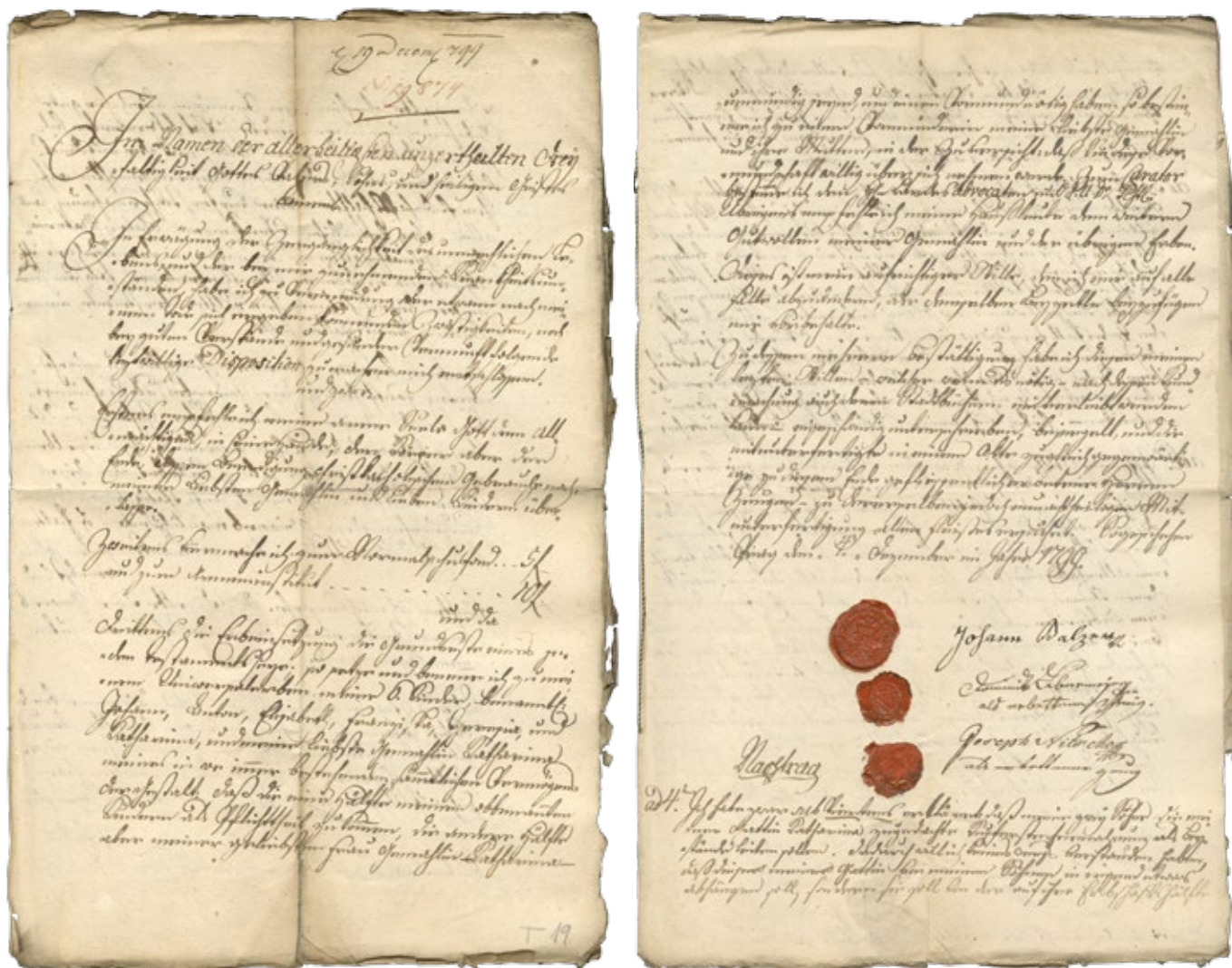
82 AMP SBIRKA RUKOPISŮ, sign. 4130, fol. 82.

83 Smlouva uvádí další podrobnosti jako např. užívání a udržování domu vdovou Horníkovou, závazky vůči jejím potomkům, ale také ustanovení, že Balzer ze svého obchodu bude vdově platit činži ve výši 60 zlatých.

84 Barbora Horníková tento dům obývala od roku 1755 a její jméno je s domem spojeno ještě roku 1796 (SCHALLER 1796, 649). I podle tohoto záznamu je tedy patrné, že dům na J. J. Balzera ještě nebyl přepsán, protože kupní částka nebyla splacena. K trhovým cenám domů viz ČAREK 1972, 44 (pro léta 1781–1790 nejčastěji v rozmezí 1 950 až 9 000 zlatých).

85 Bydlel v domě nazývaném Archa Noemova v Jezuitské čp. 556, dnes U Archy Noemovy čp. 165/I, Karlova 11 (SCHÖNFELD 1790, II, 13, 31).

86 J. J. Hainkeho se v dostupných pramenech prozatím nepodařilo dohledat.

Obr. 17. Testament mědiryce Jana Jiřího Balzera ze 4. prosince 1799; **vlevo** – první strana; **vpravo** – poslední strana s podpisy a pečeti zůstavitele a svědků – Jana Jiřího Balzera, Dominika Lebermayera a Josefa Nitscheho (AMP MHMP I JUDICIALE, inv. č. 2794).

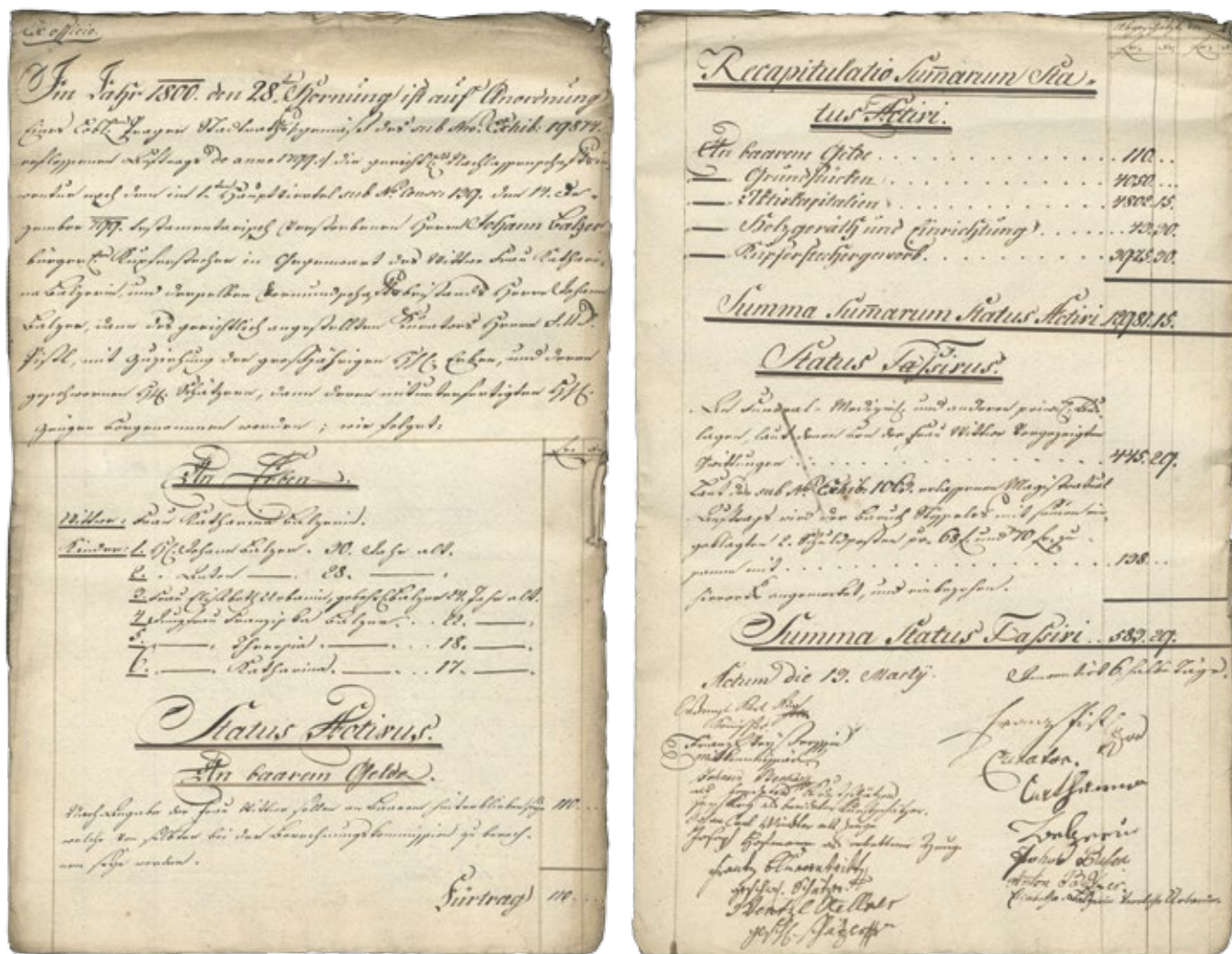
výsledku o 300 zlatých více než původní kupní cena. Podobu domu zachytila kresba Clam-Gallasova paláce od Friedricha Bernharda Wernera (* 1690 – † 1776; ENGELBRECHT 1734/1739; obr. 8). Obchodní talent a prosperita podniku dovolily J. J. Balzerovi zakoupit další dům čp. 155 (dnes čp. 685/I, Rybná 16, Benediktská 2).⁸⁷ Smlouvu uzavřeli Jan Jiří Balzer opět se svou ženou Kateřinou, dále bratrem Františkem a jeho ženou Annou 14. června 1793 s prodávajícími, manželi Havlovými („Hawle“). Za dům zaplatili 3 100 zlatých.⁸⁸ Ve smlouvě je jako jeden z věřitelů domu, jemuž má být vyplacena částka 200 zlatých, uveden obchodník se starožitnostmi a uměleckými předměty Bernard Pompeius Bolzano (* 1737 – † 1816), otec filozofa Bernarda Bolzana.⁸⁹ Druhým věřitelem, jemuž mělo být vyplaceno 280 zlatých, byl nástrojař František Görner.⁹⁰ Jeho povolání napovídá, že mohl být potenciálním dodavatelem nástrojů, zejména rydel, pro mědiryteckou

⁸⁷ Na místě původního domu vznikla v letech 1928–1929 novostavba v rámci regulace Benediktské ulice (SÚRPMO 1978).

⁸⁸ AMP Sbířka rukopisů, sign. 4131, fol. 81. Manželé Havlovi dům prodali kvůli vysokým dluhům vážnoucím na domě. Dům připadl Františkově. Protože však s největší pravděpodobností nevydělával tolik jako jeho starší bratr, byl František nucen, resp. právní zástupci sirotků, dát polovinu domu v roce 1797 k licitaci. Jako jediný kupující se přihlásil právě jeho bratr Jan Jiří. Jak bylo obvyklé, s koupí převzal všechny závazky k domu. Smlouva na vydraženou polovinu domu byla podepsána 20. října 1797, podpisy ke smlouvě připojili Jakub Devechi, kurátor „nepřítomného“ Františka Balzera, Vojtěch Müller, kurátor sirotků Františka a Anny Balzerových, manželé Jan Jiří a Kateřina Balzerovi a další přítomní (AMP Sbířka rukopisů, sign. 4133, fol. 257–262). Za zaznamenání jistě stojí, že výpočet pozůstalosti J. J. Balzera uvádí k domu čp. 155, že jeho cena 3 100 zlatých byla zaznamenána „per errorem“. Lze se také domnívat, že František Balzer byl v době uzavření smlouvy již vážně nemocný a neschopný právních úkonů, neboť je ve smlouvě z 20. října 1797 uváděn jako „abwesend“ a zastupuje ho kurátor Jakub Devechi. Označení potomků, děti již zemřelé Anny Balzerové († 1794), které zastupuje kurátor Vojtěch Müller, za sirotky odpovídá dobové zvyklosti, pokud ztratily i jen jednoho z rodičů. – K ceně domu cf. ČÁREK 1972, 44 (trhové ceny pro léta 1791–1800 nejčastěji v rozmezí 2 200 až 14 000 zlatých).

⁸⁹ Bydlel v čp. 55 v Celetné ulici, dnes východní polovina domu čp. 590/I, Celetná 25, Štupartská 16 (SCHÖNFELD 1796, II, 22).

⁹⁰ Bydlel v čp. 581 zvaném V Kurníku nebo U tří podkov na Linhartském plácku, dnes východní část čp. 136/I, Linhartská 6 (PODLAHA 1916, 110).

dílnu.⁹¹ Blíže sounáležitost mezi rodinami potvrzuje i kmotrovský vztah Františka Balzera a jeho švagrové Kateřiny ke Görnerově dceři (PODLAHA 1917, 61; ŠTEFAN 2008, 31).

Nakonec nelze opomenout již zmíněný pozdější výpočet pozůstalosti, který upřesňoval informace uvedené v inventáři. V roce 1804, kdy dospělosti dosáhla nejmladší dcera Kateřina a dědičky shromáždily všechny účty a předložily je správci majetku, byl proveden závěrečný výpočet pozůstalosti (cf. k této praxi LIPOVSKI 2011a, 135). Tehdy bylo dědictví oceněno na 13 190 zlatých 7 krejcarů, po odečtení dluhů ve výši 3 409 zlatých 33 krejcarů činila hodnota Balzerovy pozůstalosti 9 780 zlatých 34 krejcarů, což ve výsledku představovalo o 209 zlatek vyšší hodnotu než v inventáři, přičemž výše dluhů také vzrostla.⁹²

Pečlivě vedený a úřadem zaznamenaný výpočet pozůstalosti z roku 1804 odkrývá další z Balzerových vazeb na obyvatele Starého Města pražského, zřejmě zapojených do péče o již nemocného Jana Jiřího. Svědky posledních chvil pražského mědirytec byli městský chirurg Josef Kallenbacher,⁹³ druhým ošetřujícím lékařem byl Mathias Bauer.⁹⁴ Neopominutelnou položku výpočtu pozůstalosti představují pasiva – dlužné částky s uvedením jména věřitele. Mezi jmény zcela neznámými vynikne osoba Franze Ringhoffer, jemuž Balzer, resp. dědičky, dlužil 163 zlatek a 8 krejcarů za dodání mědiryteckých ploten: „[...] dem Herrn Franz Ringhoffer als einen für abgenommene Kupferstichplatten vom Erblasser hinterlassenen Schuldenpost“.⁹⁵ Lze však předpokládat, že navzdory této skutečnosti nebyly narušeny přátelské vztahy, protože Ringhofferovo jméno jako svědka se vyskytuje na testamentu Kateřiny Balzerové, první ženy Řehoře Bal-

Obr. 18. Pozůstalostní inventář Jana Jiřího Balzera z 19. března 1800; **vlevo** – první strana; **vpravo** – poslední strana s podpisy znalců, svědků a členů Balzerovy rodiny (AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/3473).

91 Tento údaj nebylo prozatím možné v pramenech ověřit.

92 AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/3473.

93 Bydlel v domě U Zlatého hřebíku čp. 517 v Jezuitské, dnes čp. 178/I, Karlova 22 (SCHÖNFELD 1799, II, 19).

94 Bydlel v čp. 503 v Mostomlýnské, dnes čp. 196/I, Smetanovo nábřeží 3 (SCHÖNFELD 1799, II, 19).

95 AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/3473.

zera.⁹⁶ Jmenovaný Franz Ringhoffer (* 1744 – † 1827) byl zakladatelem známé podnikatelské rodiny, v 19. století proslulé výrobou železničních vagonů a založením velkopopovického pivovaru. Ringhoffer se vyučil kotlářem v Müllendorfu (Burgenland v Rakousku) a po roce 1769 odešel do Prahy, byl přijat do pražského mědikoveckého cechu a v roce 1771 se stal cechovním mistrem. Založil podnik na výrobu pivovarnických kotlů a jiného měděného náčiní, mezi které patřilo např. kuchyňské nádobí, mříže na seno pro koně, a jak dokládá výpočet pozůstalosti, i měděné desky pro mědirytcce. Od roku 1771 bydlel a mědikoveckou dílnu provozoval v domě čp. 572 na Linhartském plácku na místě zaniklého kostela Panny Marie na louži. Dům koupil v roce 1781 a v dalších letech přikupoval sousední nemovitosti.⁹⁷ Nebyl činný pouze jako mědikovec, ale zapojil se také do činnosti nového pražského magistrátu – v letech 1792–1827 zastával funkci přísedního odhadce v pivovarnických záležitostech (SCHÖNFELD 1799, I, 192; HLAVAČKA/BEK 2019, 37–41; HLAVAČKA/HOŘEJŠ ET AL. 2021, 13, 20). Za další, blíže nespecifikované mědikovářské práce J. J. Balzer dále dlužil 26 zlatých a 47 krejcarů jistému Augustinu Hastelkovi.⁹⁸

Proslavená mědirytecká živnost rodiny Balzerů začala upadat nejspíše ještě za života, ale jistě po smrti Řehoře Balzera, kdy podnik vedla jeho poslední žena Veronika. Mědirytecký ateliér ukončil svou činnost v roce 1831, tehdy psaný na Jana Balzera, jehož literatura uvádí jako syna Řehoře a Veroniky. Z pramenů, resp. z genealogie však vyplývá, že případnému potomku Řehoře a Veroniky by bylo v roce ukončení živnosti méně než deset let. S největší pravděpodobností se tak bude jednat o Řehořova synovce Jana Celestýna, syna Františka Balzera, narozeného v roce 1788, jemuž v době úmrtí otce bylo deset let. Lze uvažovat o tom, že se Řehoř s Veronikou ujali Janova poručnictví (MADL/PIŠA/WÖGERBAUER 2019, 4).

Závěr

Dochované a zde poprvé editované prameny, spolu s jinými zdroji, umožňují cenný podrobnější pohled do více než šedesáti let života významného pražského mědirytcce a podnikatele, v němž se propojily osobní i profesní zájmy jako se obraz na mědirytecké desce zrcadlí v hotové mědirytině. Jan Jiří Balzer, nejstarší z osmi sourozenců, zemřel v Ungeltu, v bývalém centru obchodního ruchu tehdejší Prahy. Pokusila jsem se ukázat mědirytcce J. J. Balzera jako zodpovědnou hlavu početné rodiny, kterou se snažil do budoucna ekonomicky zajistit. Svou živnost na prahu smrti předal manželce Kateřině, které si vážil, a doporučil jí, až nadejde čas, předat živnost, i když mladšímu, avšak umělecky nadanějšímu synovi – Antonínu Karlovi. Navzdory těmto nadějím v pokračování podniku dílna spíše upadala, zejména po předčasné smrti obou Balzerových synů. Od roku 1808 pak ateliér vedl, pravděpodobně současně se svou dílnou, poslední z bratrů Řehoř, po jehož smrti (1824) podnik převzala jeho třetí žena Veronika. Šedesátiletá existence Balzerova mědiryteckého a měditiskařského ateliéru se uzavřela na počátku 30. let 19. století, kdy mědirytinu nahradila trvalejší či odolnější litografie. Díky svým podnikatelským schopnostem, sídlem firmy „na dobré adrese“ v Karlově ulici na Starém Městě, vlastnictvím dvou domů a dalšího, především úpisy pojištěného majetku patřil Balzer a jeho rodina spíše k majetnější společenské vrstvě Prahy v éře osvícenství (mj. byl vlastníkem černě lakovaných či mořených stojacích hodin v hodnotě 30 zlatých). Sám Balzer, který zemřel pouze několik dní před začátkem roku 1800, byl nejen svědkem pronikavé intelektuální proměny Prahy konce 18. století, ale i jejím aktivním účastníkem. Produkci své dílny, kterou zajišťovaly čtyři lisy a patnáct pracovníků, šířil rytiny podle domácích i cizích vzorů a ovlivňoval tak výtvarný vkus tehdejší pražské společnosti. Velkou měrou se jeho tvorba odrazila i v knižní ilustraci sahající od témat vědeckých přes náboženská až po pedagogická. Jeho podíl na velkých osvícenských a obrozenských projektech jako *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler* naznačuje, že Balzer asi nebyl netečný ani k ideji českého zemského patriotismu, byť pro něj byla tvorba portrétů jistě předně jen zakázkou. Jeho odkaz pro českou kulturu je však v tomto ohledu trvalý. Možná je ironií osudu, že nevytvořil (či se nedochoval) žádný vlastní portrét ani portrét svých bratrů nebo potomků.

Nové prameny také přinesly další poznatky o Balzerově rodině a společensko-profesních vazbách, které se odehrávaly zejména na území Starého Města pražského. Poukazují na Balzerovy kontakty s dodavateli materiálu, včetně Franze Ringhoffera, zakladatele podnikatelské dynastie

96 AMP SBÍRKA LISTIN, sign. AMP PPL IV – 12855a. Tuto osobní blízkost též dokládá, že se Franz Ringhoffer v roce 1790 stal kmotrem Františka Kajetána Balzera (* 1790), syna Františka Balzera st. (AMP SBÍRKA MATRIK, sign. HŠ N7, p. 301).

97 Dnes zde stojí novostavba magistrátu čp. 2/I, Mariánské náměstí (jednalo se původně o tzv. zlatnický dům – „Goldarbeiterhaus“, viz SCHALLER 1796, 657; cf. HLAVAČKA/HOŘEJŠ ET AL. 2021, 13, kde je uvedeno č. 102; SCHÖNFELD 1792, I, 154, uvádí čp. 568; SCHÖNFELD 1796, I, 165, jmenuje čp. 566).

98 Augustina Hastelku se v dostupných pramenech prozatím nepodařilo dohledat.

v oboru strojírenství. Studium Balzerova života také odhaluje, že ačkoli užíval postavení privilegovaného měditiskaře, neobával se tisknout a prodávat grafické listy na hranici tolerance státní cenzury, za což mu hrozila ztráta živnosti. Nejspíše toto výsadní postavení jej ochránilo, že vyvážel s pouhou pokutou a zabavením ploten. Za těmito aktivitami tak můžeme hypoteticky sledovat buď náznak jeho osobního postoje, nebo prozaičtější snahu po zvýšení finančního zisku – anebo možná obojí. Balzerův životní příběh je totiž dokladem schopnosti propojit uměleckou a osvětovou práci s podnikatelskými ambicemi.

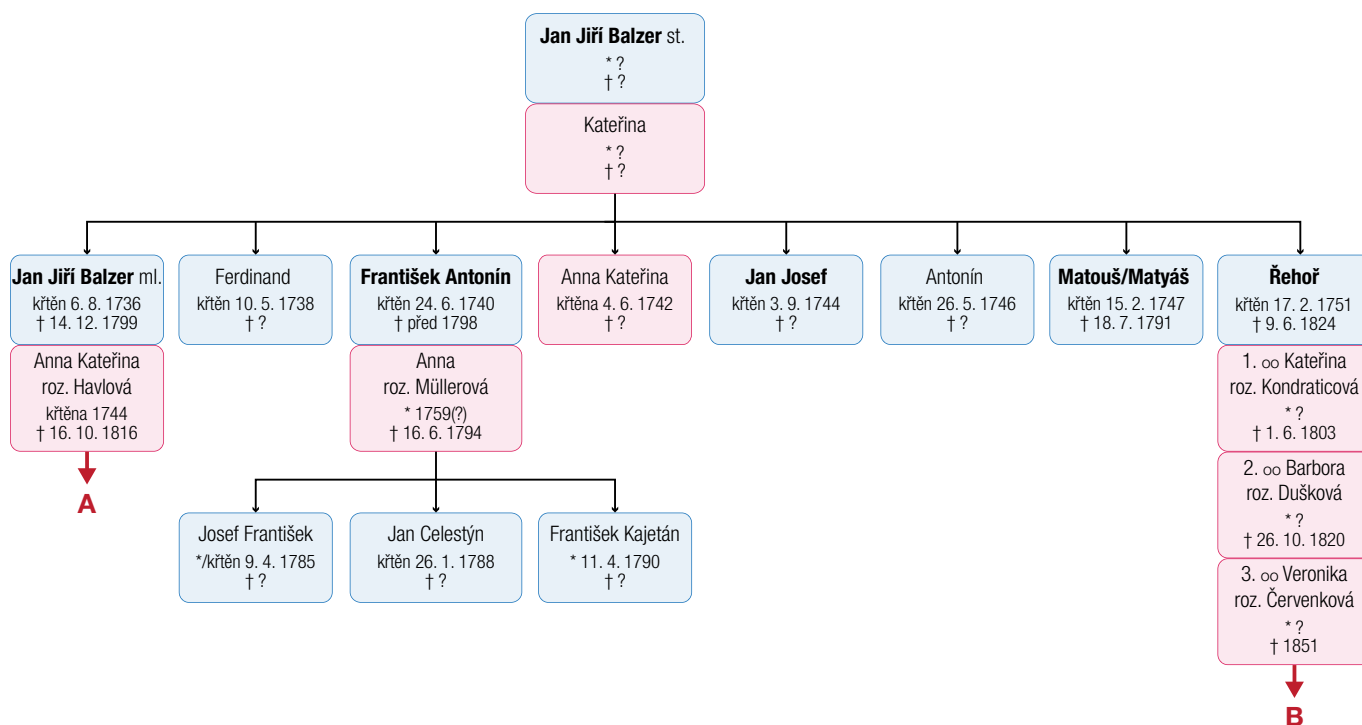
Z hlediska technologického charakteru řemesla mají popsané prameny pochopitelné limity, neboť jejich primárním účelem nebylo přinášet přesnější informace o tehdejší profesní terminologii užívaných nástrojů. V případě Balzerova inventáře je pozoruhodné, že spíše poukazují na transfer znalostí z oboru knihtisku. Z pramenů také vyplývá, že mědirytec nutně musel při opatrování materiálů a nástrojů spolupracovat s drogisty/lékárníky, mēdikovci a papírníky.

Editované dokumenty jsou sice jen dílčím příspěvkem k poznání života významného umělce konce 18. století, otevírají však větší badatelské téma širšího obrazu metropole Českého království v době, kterou jsme se naučili sledovat především skrze raně obrozenecké či osvícenské proudy. Svět velkých idejí však doprovázel každodenní život umění, řemesla a obchodu, cestování a zahraničních kontaktů. Právě v tomto směru vybízí Balzerův příběh k pokračování, k detailnějšímu zpracování jeho zahraničních aktivit, spolupráce s dalšími mědiryteckými dílnami a v neposlední řadě k prozkoumání obchodu s mědí, papírem a dalšími potřebami nutnými k provozování mědirytecké živnosti v Praze a českých zemích na konci 18. století.⁹⁹

PŘÍLOHA 1

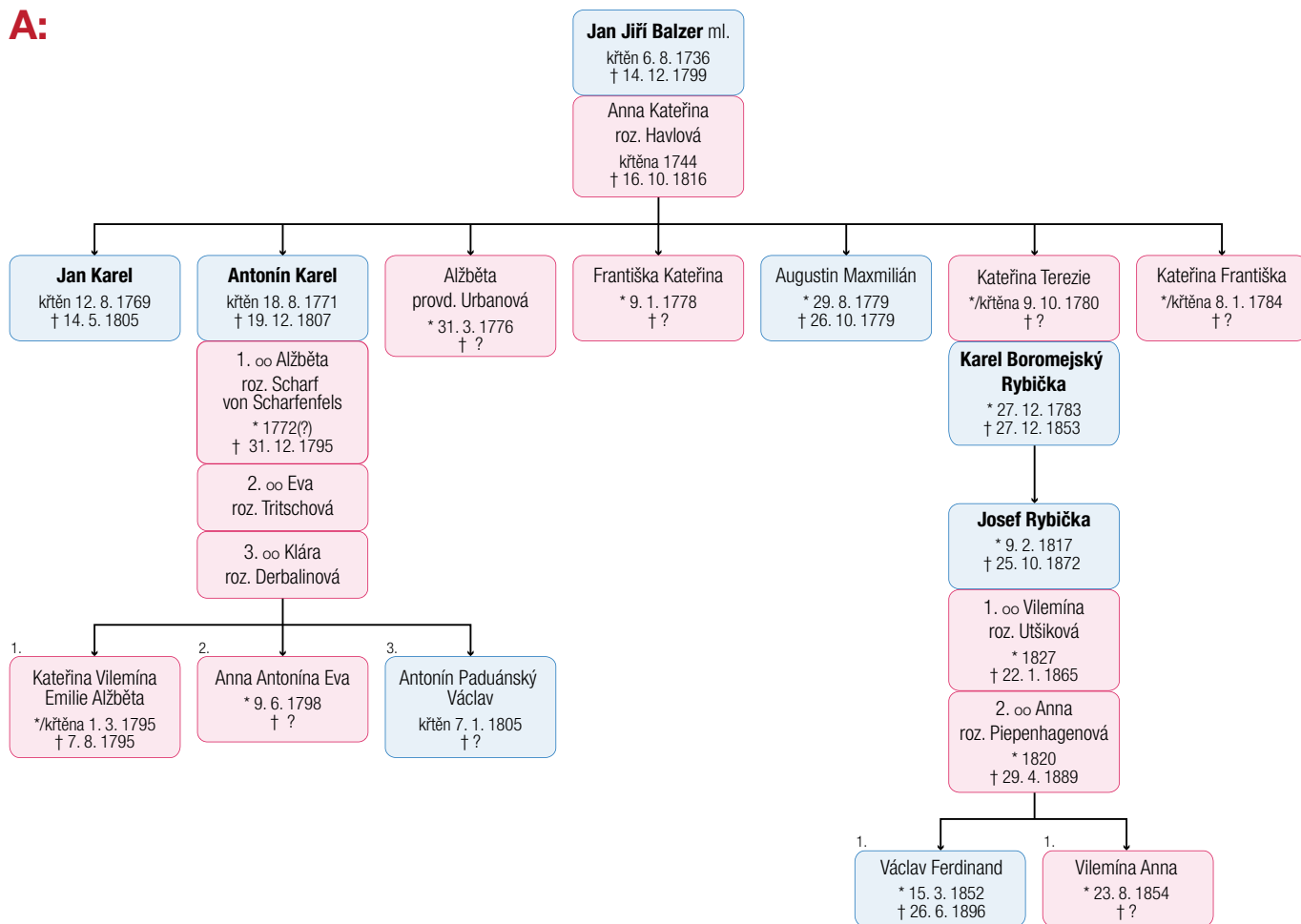
Genealogie rodiny Balzerů

K sestavení genealogického stromu byla využita následující literatura s ověřením informací v příslušných matrikách: SINE 1872; PODLAHA 1916, 34–35, 41, 44, 93; PODLAHA 1917, 47–48, 200, 284; PODLAHA 1924, 259, 278; TOMAN 1950, 386; ŠTEFAN 2008; TRNKA/ŠTEFAN 2021. Pokud informace neuvádí ani tato literatura, byly využity matriky: AMP SBÍRKA MATRIK, sign. ŠT Z8, p. 267; sign. ŠT N25, fol. 110, 151 (p. 115, 152); SOA PRAHA SbM, sign. M 14-9/5, fol. 122, 142 (p. 281, 239); sign. M 14-9/6, p. 11. Tučně vyznačení rytci.

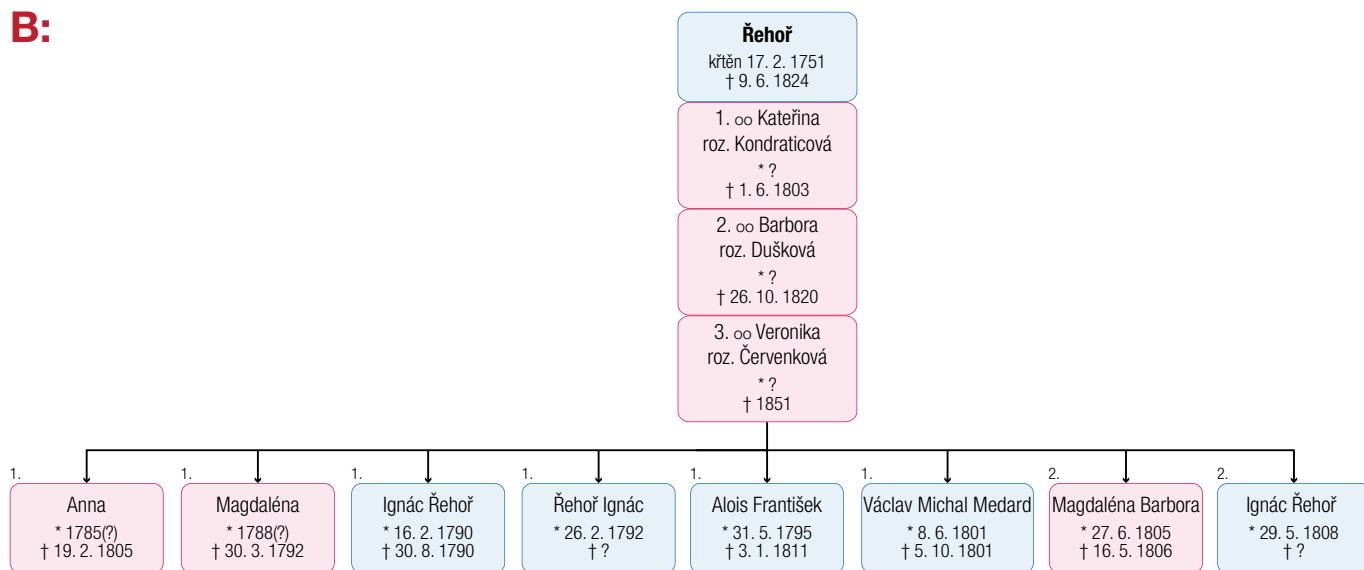

99 Za konzultace a rady děkuji Martině Hrdinové, Radce Heisslerové, Janě Kunešové, Claire Madl, Martině Maříkové, Petru Šámalovi, Petru Voitovi a Petře Zelenkové.

A:

B:

PŘÍLOHA 2

Edice poslední vůle a pozůstalostního inventáře Jana Jiřího Balzera

EDIČNÍ POZNÁMKA

Pro edici byly vybrány dva stěžejní prameny: testament ze 4. prosince 1799 a pozůstalostní inventář z 19. března 1800, další písemnosti by nebylo únosné na tomto místě publikovat. Přestože oba prameny pocházejí z konce 18. století a jejich editování by mohlo být kompletně upraveno podle současných pravopisných norem, editorka se rozhodla, z důvodu zachování autenticity pramene a možnosti studia vývoje jazyka pro germanisty, pro transliteraci (k metodám editace ŠTOVIČEK ET AL. 2002). Bylo tak zachováno psaní *ß* a *s*, různopsaní slov spojených (*Universalerben/Universal-Erben, keines wegs*), bylo zachováno psaní *y* ve slovech *bey, seyn, frey*. Stejně tak bylo ponecháno psaní *h* (*Theil/Pflichttheil* a dalších) a zachováno různopsaní *Hälfte/Helfte*. Podle současné pravopisné normy byla upravena interpunkce a psaní velkých a malých písmen. Pro edici byly použity běžné konvenční symboly: pro označení nečitelného místa [?], písařské chyby [!] nebo nečitelného/částečně čitelného textu [...utkrist]. Závorky ve tvaru lomítek označují pozdější přepis. Přepis vlastních jmen byl zachován podle originálu. Škrty v textu jsou označeny tímto způsobem: *Nekasalka*.

PSANÍ ČÍSLOVEK A ČÍSLIC

Různopsaní základních a řadových číslovek bylo sjednoceno, zejména byly odstraněny přebytné tečky (např. *ad 4ten* na *ad 4ten*, *24. Jahre alt* na *24 Jahre alt*, *6. halbe Tage* na *6 halbe Tage*, 19874. na 19874). V případě skloňovaných řadových číslovek byl dodržen horní index, výjimku tvoří jednotlivé body testamentu, kde byla ponechána původní podoba (*erstens, zweitens*), dodatky k jednotlivým bodům se řídí podle předlohy *ad 4ten*. Pro snazší orientaci v textu jsou v edici inventáře graficky odděleny tisíce od stovek, stejně tak je za každou jednotlivou cenou uvedena hodnota *Fl.* a *Kr.* – 445. 29 převedeno na *445 Fl. 29 Kr.* (v originálu inventáře jsou tyto hodnoty uvedeny na horním okraji listu). Na výjimky nebo nepozornost písaře je upozorněno v poznámce pod čarou.

Pokud v předloze inventáře byly některé položky nebo slova zvýrazněny, je toto zachováno také v edici (*An Erben, Wittwe, Kinder, Welche Schuldverschreibung in die gerichtliche Verwahrung erlegt worden, Zugleich wurde ad depositum judiciale erlegt, Keine anderweitige Original Urkunden sind vorgefunden worden von diesen obangezeigten Posten*).

ZKRATKY

Nebyly rozvedeny zkratky pro měnu, označení počtu kusů, velikosti desek a čísla stránek: *Fl.* – florin (zlatý), *Fol./fol.* (*Folio/folio*), *St.* – *Stück*, zkratka *x* (krejcar) byla převedena na *Kr.* Rovněž byly v textu ponechány zkratka *k.k.* (*kaiserlich-königlich*) a zkratka pro autograf – *m.p.* (*manu propria* – vlastní rukou). Ostatní zkratky a zkrácená slova byla rozvedena bez označení (*H.* – *Herr/Herren*, *pr.* – *per*, *v.* – *von*, *Böhm.* – *Böhmische*, *Oekonom.* – *Oekonomische*, *Nr.* *Conscr.* – *Numero Conscriptiois*, *Nro. Exhib.* – *Numero Exhibitionum*, *Lib.* – *Libro*, *geschw.* – *geschwornen*, *p.v.* – *pagina versa*). Symbol pro opakování téhož slova pod sebou je nahrazen stejnítkem/tildou. Rozdílné psaní titulu *J. U. D. r./JUD.* bylo ponecháno podle originálu, stejně tak různopsaní *Curator/Kurator*.

1. Testament Jana Jiřího Balzera, 1799

název:	bez názvu
citace:	Archiv hlavního města Prahy, Magistrát hlavního města Prahy I, Civilněsoudní senát – Judiciale, Spisy, Testamenty, inv. č. 2794, kart. T19
místo:	Praha
datace:	1799–1800
písař:	písař hlavní části neznámý, kancelářské poznámky magistrátní sekretář Wenzl Karl Riegl
rozsah:	3 folia, nečíslováno
psací látka:	papír, přitíštěné pečeti testátora a svědků

19 Decembris [1]799¹⁰⁰

Im Namen der allerheiligsten unzerteilten[] Dreyfaltigkeit Gottes Vaters, Sohns und heiligen Geistes, Amen.

In Erwägung der Zergänglichkeit des menschlichen Lebens und der bey mir zunehmenden Krankheitsumständen, habe ich zu Vermeidung der etwann[] nach meinem Tode sich ergeben kömmandem Zwigigkeiten, noch bey guten Verstände und gesunder Vernunft folgende leztwillige[] Disposition zu machen mich entschlossen und zwar:

Erstens empfehle ich meine arme Seele Gott dem Allmächtigem[], in seine Hände; den Körper aber der Erde, dessen Beerdigung christkatholischem Gebrauche nach meiner[] liebsten Gemahlin und lieben Kindern überlasse.

Zweitens[] vermache ich zum Normalschulfond 5 Fl.
und zum Armeninstitut. 10 Fl.
und da

Drittens die Erbeinsetzung die Grundveste[] eines jeden Testaments seye; so setze und benenne ich zu meinem[] Uniwersalerben[] meiner 6 Kinder, benanntlich Johann, Anton, Elisabeth, Franziska, Theresia, und Katharina, und meine liebste Gemahlin Katharina, meines in we[] immer bestehenden sämtlichen Vermögens der Gestalt: daß die eine Hälfte meinen obbenannten Kindern als Pflichttheil zu kommen, die andere Hälfte aber meiner geliebten Frau Gemahlin Katharina – weil dieselbe ohnehien dieses Vermögen durch ihre gute Gebahrung und unerniedete[] Guthat hat erwerben helfen – zu fallen und gehören solle; mit der ausdrücklichen Beyrückung: daß dieser meiner Gemahlin auf ihre Erbschaftshälfte meine Kupferstechernahrung, samb allen dabey befindlichen Werkzeigen[], Blatrn, Materialien, Geräthschaften und Vorräthen in dem durch gerichtlich Abschätzung erhobenen Werth überlassen, folgsam jenes um we[] diese Schätzung ihre Hälfte übersteigete, meinen Kindern hinauszahlen solle.

Viertens: bestimme ich meiner Gemahlin zu ungehinderter Fortführung dieses Gewerbes, als Nahrungsbeystände meine 2 lieben Söhne Johann und Anton, mit der ausdrücklichen Anordnung: daß dieselben gedachter ihrer Mutter so lang sie lebet oder dieses Gewerbe zu führen willens ist, aufs thätigste an die Handzugehen, dieses Gewerbe traulich zu leiten, gehalten seyn, und Sie auf keine Weise zu kränken suchen sollen.

wonebst und

Fünftens ich mich versehe: daß dieselbe dieses Gewerbe seiner Zeit meinem jüngern Sohn Anton zukommen lassen werde.

Sechstens ist meine ausdrücklicher Wille, daß meiner beede Söhne Johann und Anton, jenes was dieselben bereits zu ihrem ander weiten Gebrauch zeuge ihren ausgestellten Reversen, von mir in voraus erhalten haben, sich auf Abschlag ihrer Pflichttheile abziehen lassen sollen.

Endlich

Siebtens: Nachdem meine vier Töchter bisher noch unmündig seynd, und einem Vormund nötig haben; so bestimme ich zu einer Vormünderin meine liebste Gemahlin und ihre Mutter, in der Zuversicht: daß Sie diese Vormundschaft willig über sich nehmen werde. /Zum Curator bestimme ich den Herrn Landesadvocaten und JUDr. Pistl./¹⁰¹

Übrigens empfehle ich meine Hausleute dem weitem Gutwollen meiner Gemahlin und der übrigen Erben.

Dieses ist mein aufrichtiger Wille, dem ich mir auf alle Fälle abzuändern, oder demselben BeyzetIn beyzufügen mir vorbehalte.

Zu dessen mehrern[] Bestätigung habe ich diesen meinen lezten[] Willen – welcher wenn es nötig – nach dessem Kundmachung auch denen Stadtbüchern einverleibt werden kann – eigenhändig unterschrieben, besiegelt, und die mitunterfertigte in einem Akte zugleich gegenwärtige zu diesem Ende gefliessentlich erbetene Herren Zeugen – zu dererselben jedoch nun achtheiligen Mitunterfertigung allen Fleißes ersuchet. So geschehen Prag den 4ten Dezember im Jahre 1799.

100 Jedná se o kancelářskou poznámku. Další kancelářské poznámky (červené čj., pořadové číslo testamentu v rámci sbírky a záznam o zapsání do knih testamentů) byly z edice vypuštěny.

101 Vepsáno mezi řádky.

Johann Balzer¹⁰²

Dominik Lebermeyer¹⁰³ als erbettener Zeug¹⁰⁴

Joseph Nitsche,¹⁰⁵ m.p. als erbettener Zeug¹⁰⁶

Nachtrag

ad 4ten Ich habe zwar sub Viertens erklärt: daß meine zwey Söhne die meiner Gattin Katharina zugedachte Kupferstechernahrung als Beystände leiten sollen. Dadurch will ich keineswegs verstanden haben, daß dieser meiner Gattin von meinen Söhnen in irgend etwas abhängen soll, sondern sie soll von der auf ihre Erbschaftshälfte ihr zufallende Kupferstechernahrung samt allen dabey befindlichen Werkzeugen; Blatten[!], Materialien, Geräthschaften und Vorräthen und allen sonstigen Zugehör vollkommene Frau und Eigenthümerin seye, und von gar Niemanden hierwegen und im fernern Betrieb dieser Nahrung abhängen. Daher auch

ad 5ten der Ausdruck: als ich versehe mich gegen meine Gattin, daß dieselbe dieses Gewerbe seine Zeit meinem jüngern Sohn Anton zukommen lassen werde, keines wegs dahin verstanden werden soll, als wolte ich sie in dem Gewerbe nur auf eine Zeit lang belassen und ihr meinem Sohn Anton substituieren[!]. Nein! Sondern sie ist und bleibt vollkommene Eigenthümerin dieses ganzen Gewerbs und soll damit sowohl bey Lebszeiten, als auch auf den Todesfall frey disponieren können. Würde sie jedoch dieses Gewerbe entweder bey Lebszeiten abgeben oder auf ihren Todes Fall unter ihren Kindern damit disponieren wollen, so empfehle ich ihr blos — ohne ihr jedoch solches vorzuschreiben — hiebey auf meinen Sohn Anton Bedacht zu nehmen.

ad 6ten Ist meine Wille dahin: daß meine Söhne das, was sie bereits bey meinem Lebszeiten von mir erhalten haben, sich nicht von ihren einzelnen Erbtheilen sollen abziehen lassen, sondern daß sie solches ad Massam conferiren sollen. Auch sollen gegen sie über jenes, was sie zu conferiren haben, nicht blos von ihnen allenfalls ausgestellte Reverse, sondern alles das zum Beweiß dienen können, wodurch sie eines oder des andern Empfangs bey meinen Lebszeiten nach meinem Absterben könnten überwiesen werden. Sowie ich bey meinem vorhergehenden letzten[!] Willen die darunter stehenden Herren Zeugen geschliessentlich als Testaments Zeugen zu mir erbeten, und zur Mitfertigung ersuchet habe; so habe ich auch nachstehende Herren Zeugen als Testaments Zeugen dieser nachträglichen Erklärung zu mir erbeten lassen, und sie in zugleichiger Gegenwart ersuchet, daß sie solche als meinen nachträglichen letzten[!] Willen mitunterfertigen möchten. Prag den 4ten December 1799.

Publicatum

In Consilio Magistratus Pragae Die 15ten

Januarii 1800 in I^o Senatu

Johannes Schies, m. p., Protocolist¹⁰⁷

Johann Balzer, m. p.

Dominik Lebermeyer als Zeug, m. p.

Joseph Nitsche als Zeug¹⁰⁸

Das in der rechtlichen Zeitfrist[?] von Niemanden widersprochene Testament wird gerichtlich bestätigt, und zur gehörigen Stadtbücherlichen Eintragung dann Auszeichnung bewilliget.

Vom Magistrate der k. k. Hauptstadt Prag den 12ten März 1800

Wenzel K.[?] Riegl, Sekretär.¹⁰⁹

102 K podpisu také připojil svou pečeť.

103 Dominik Lebermeyer, kontrolor zádušního úřadu (*Kontrolor Städtischen Kirchenamt*) na Starém Městě (mj. SCHÖNFELD 1799, I, 195).

104 K podpisu připojil svou pečeť.

105 SCHÖNFELD 1799, II, 95.

106 K podpisu připojil svou pečeť, patrné jsou iniciály „JN“.

107 Johann Schies, magistrátní protokolista v letech 1799–1800.

108 Testátor a svědci připojili své pečete.

109 Wenzel Riegl, sekretář (*Ratssekretär*) na pražském magistrátu od roku 1797 (SCHÖNFELD 1800, I, 184).

2. Pozůstalostní spis Jana Jiřího Balzera 1800–1827 – inventář, 1800¹¹⁰

název:	bez názvu
citace:	Archiv hlavního města Prahy, Magistrát hlavního města Prahy I, Civilněsoudní senát – Judiciale, manipulace 1827, sign. IX/3473, kart. 711
místo:	Praha
datace:	19. března 1800
písař:	pečetní komisař a magistrátní sekretář Wenzl Karl Riegl
rozsah:	4 folia, (součást pozůstalostního spisu), nečíslováno
psací látka:	papír

Im Jahr 1800 den 28ten Hornung ist auf Anordnung Eines Löblichen Prager Stadtraths (gemäß des sub Numero Exhibitionum 19874 erlassenen Auftrags de anno 1799) die gerichtliche Nachlassenschaftsinventur nach dem im 1ten Hauptviertel sub Numero Conscriptionis 139 den 14. Dezember 1799 testamentarisch verstorbenen Herrn Johann Balzer, bürgerlichen Kupferstecher in Gegenwart der Wittwe Frau Katharina Balzerin, und derselben Vormundschaftsbeistands Herrn Johann Balzer, dann des gerichtlich angestellten Kurators Herrn J.U.D.[!] Pisl, mit Zuziehung der großjährigen Herren Erben, und deren geschwornen Herren Schätzern, dann deren mitunterfertigten Herren Zeugen vorgenommen worden; wie folget:

An Erben:

Wittwe: Frau Katharina Balzerin.

Kinder: 1. Herr Johann Balzer 30 Jahr alt.

2. Herr Anton ~ 28 ~

3. Frau Elisabeth Urbanin, gebohr[ene][!] Balzer 24 Jahr alt.

4. Jungfrau Franziska Balzer ~ ~ 22 ~

5. ~ Theresia ~ ~ 18 ~

6. ~ Katharina ~ ~ 17 ~

Status Activus.

An baarem Gelde.

Nach Angabe der Frau Wittwe sollen an Baarem hinterblieben seyn 110 Fl.¹¹¹
welche von selbter bei der Berechnungskommission zu berechnen seyn werden.¹¹²

An Grundstücken

1^{tens} Ein im 1ten Hauptviertel Numero Conscriptionis 553 in der Jesuitergasse gelegenes, beim goldenen Rößel¹¹³ genanntes, und auf den Erblasser, laut libro Contractum, rubeorum 23, fol. 82 pagina versa¹¹⁴ stadtbücherlich einverleibtes Haus, in einem bücherlichen Werth per 2500 Fl.

2^{tens} Ein im 1ten Hauptviertel sub Numero Conscriptionis 155¹¹⁵ liegendes, von beiden Herren Eheleuten um 3 100 Fl. erkaufte Haus, folglich die ehgattliche Helfte hierorts einzubeziehen kömmt mit 1 500 Fl.

Wovon jedoch der Kontrakt nicht vorgefunden worden.¹¹⁶

Facit 4 050 Fl.

An Aktivkapitalien.

Nach einer von denen großjährigen Herren Erben bei der gerichtlichen Inwentur vorgezeigten, vom Lissäer Justiziär Herrn Praschil verfaßten, und nun in Handen des Herrn Kurators

110 Součástí spisu je také přihláška dědiců k majetku, která však není součástí zde předkládané edice.

111 Inventář kromě sloupce „Geschätzt“ („Oceněno“) obsahuje také položku „Verkauft“ („Prodáno“), která však není vyplněna.

112 Na konci a začátku folia jsou uvedeny přípisy „Fürtrag“, „Übertrag“, které označují přenos sumy na začátek další strany. Zde jsou tyto přípisy vynechávány.

113 Dnes čp. 157/I, Husova 18.

114 AMP Sbírka rukopisů, sign. 4130, fol. 82.

115 Dnes čp. 685/I, Rybná 16, Benediktská 2.

116 AMP SBÍRKA RUKOPISŮ, sign. 4131, fol. 81.

befindlichen Konsignazion hat Herr Erblasser bei verschiedenen zu Lissa befindlichen Parteien nachstehende Posten, welche zu Lissa bücherlich versichert sind, ausstehend, als:

beim Christian Poborsky ¹¹⁷	70 Fl.	—
~ Honsatko, oder Peter Barta ¹¹⁸	300 Fl.	—
~ Joseph Gindra ¹¹⁹	90 Fl.	—
~ Anton Jeschku ¹²⁰	110 Fl.	—
~ Niklas Kaplan ¹²¹	35 Fl.	—
~ Georg Heller ¹²²	120 Fl.	—
~ Johann Fischer ¹²³	77 Fl.	—
~ Wenzel Brimich[?] ¹²⁴	30 Fl.	—
~ Peter Folkmann ¹²⁵	60 Fl.	—
~ Wittib Nitschin ¹²⁶	170 Fl.	—
~ Wenzel Stollaida ¹²⁷	13 Fl.	—
~ Joseph Köttner, Kirschner ¹²⁸	—	—
~ Wenzel Schulz ¹²⁹	120 Fl.	—
~ Johann Girk ¹³⁰	41 Fl.	—
~ Wenzel Geltner ¹³¹	89 Fl.	—
~ Wenzel Schwankumeyer[?], nun Wittib ¹³²	25 Fl.	—
~ Joseph Nimcz ¹³³	25 Fl.	—
~ Kaspar Bendl ¹³⁴	25 Fl.	—
~ Franz Obholzer ¹³⁵	41 Fl.	15 Kr.
~ Joseph Jeschke ¹³⁶	30 Fl.	—
~ Anton Lautsch ¹³⁷	70 Fl.	—
~ Johann Czyrin ¹³⁸	50 Fl.	—
~ Franz Nowotny	50 Fl.	—
Zusammen	1641 Fl.	15 Kr.

A. Gemäß einer vom Wenzel Zatetzky untern 28ten März 1783 ausgestellten, und libro Albo 2do Vinearum libnensium fol. 302.¹³⁹ p.v. einverleibten Schuld verschreibung hat Erblasser zu fordern
160 Fl. —

Welche Schuldverschreibung in die gerichtliche Verwahrung erleget worden.

117 VOJÁČEK 1936, 72.

118 VOJÁČEK 1936, 240.

119 VOJÁČEK 1936, 234.

120 VOJÁČEK 1936, 87.

121 VOJÁČEK 1936, 87, 114, 125, 243.

122 VOJÁČEK 1936, 99.

123 Nedohledáno.

124 VOJÁČEK 1936, 108.

125 VOJÁČEK 1936, 244.

126 Nedohledáno.

127 VOJÁČEK 1936, 177, 214, 215, 190, 215, 270, 294.

128 VOJÁČEK 1936, 135, 139.

129 VOJÁČEK 1936, 127, 152.

130 VOJÁČEK 1936, 98.

131 Může být i Gertner. VOJÁČEK 1936, 253, 299.

132 Možná Sinkmayer. VOJÁČEK 1936, 111, 154, 179.

133 VOJÁČEK 1936, 286, 294.

134 Je možné ztotožnit jej s Kašparem Bendlem. VOJÁČEK 1936, 128, 179.

135 VOJÁČEK 1936, 348.

136 VOJÁČEK 1936, 104.

137 Nedohledáno.

138 VOJÁČEK 1936, 145, 184, 328.

139 AMP SBÍRKA RUKOPISŮ, sign. 5181, fol. 302v. Zápis proveden 10. října 1781, obsahem smlouvy je půjčka 500 zlatých Václavu Žateckému.

Bei der seeligen Frau Elisabeth Scharf von Scharfenfels¹⁴⁰ zu Podiebrad hat Erblasser Cessionario Nomine von seinem Herrn Sohn Anton Balzer bücherlich auf eine Schuldpost per 208 Fl. nach bereits bezahlten 100 Fl. annoch laut Libro obligationum et condictionum Numero 5 fol. 232.¹⁴¹ zu Podiebrad eine Anforderung per 108 Fl. —

Wobei die Cesion nicht vorfindig ist.

B. /Zugleich wurde ad depositum judiciale erlegt ein Einverleibungsgesuch des Johann Balzer, samt einer Donationsurkunde von der Frau Elisabeth Balzer de dato 10ten Oktobris 1796./¹⁴²

Nach einer vorgefundenen und nun in Händen des Herrn Kurators befindlichen Lista[!] werden nachstehende Aktivkapitalsposten angezeigt, die der Herr Kurator Pistl theils sicher zu stellen, theils aus Mangel der Sicherheit einzutreiben haben wird, als:

Beim Angelus Tachau¹⁴³ 94 Fl. —
 Ferners bei ihme[!] und seiner Tochter Esther 300 Fl. —
 An denen Chybischen Eheleuten in der Nekasalka 819 Fl. —
 Beim Herrn Stirek in der Nekasalka Bruska 660 Fl. —
 Bei dem¹⁴⁴ Herrn Urban zu Prag 400 Fl. —
 Auf dem Fiskalhof Pohorz 500 Fl. —
 Bei denen Chotzkischen Herren Erben beiläufig 120 Fl. —
 Beim Herrn Rath Khol¹⁴⁵ als zweifelhaft 100 Fl. —
 Beim Herrn Rath Saurek¹⁴⁶ per cessionem von Mislap[!] 100 Fl. —
 Kraft eines beim vom Enoch doktor ausgestellten Rewerses soll selbter dem Erblasser 228 Fl. 4 Kr. schuldig seyn, die gleichfalls Herr Kurator sicher zu stellen hat.

Keine anderweitige Original Urkunden sind vorgefunden worden von diesen obangezeigten Posten.

Facit 4 802 Fl. 15 Kr.

An Gold, Silber, Präziosen, Porzellän, Majolik und Kleidungen.

Nach Angabe der Frauen Wittwe, und deren großjährigen Herren Söhnen hat Herr Erblasser seine wenige Kleidungsstücke, Uhr; Schnallen, unter seine Kinder bei Lebszeiten vertheilet, folglich hier nichts vorfindig.

An Holzgeräth und Einrichtung.

Eine Stockuhr im schwarzgepeitztem[!] Gestell 30 Fl. —
 1 Wäschkasten mit 3 Schubläden 4 Fl. —
 1 fornirtes Tischel 2 Fl. —
 1 Bethstatt 1 Fl. 90 Kr.
 6 Sesselen und 1 Soffa 6 Fl. —

Außer Ehebethern sind keine vor Handen.

Facit 43 Fl. 30 Kr.

140 Manželka Antonína Balzera (ŠTEFAN 2008, 29).

141 SOKA NYMBURK AMP 55, fol. 232–235. Jedná se o převod kapitálu (daru) manželky Antonína Balzera Alžběty, rozené Scharf ze Scharfenfelsu, na jejího tchána Jana Jiřího Balzera.

142 Připsáno na volný dolní okraj folia.

143 Angelus Tachau je v soupisu židovských rodin v Čechách z roku 1792 uveden jako lichvář („Geldnegotiant“; EBELOVÁ 2006, 38).

144 Následuje nečitelný škrtnutý text o cca třech slovech.

145 Johann Ewangelist Khol, rada pražského regulovaného magistrátu, ve funkci v letech 1796 až 1801, kdy zemřel (SCHÖNFELD 1798, I, 171; AMP SBÍRKA RUKOPISŮ, sign. 293, s. f.).

146 Joseph Sourek (* cca 1748 – † 1824), rada pražského regulovaného magistrátu, ve funkci v letech 1792–1804 (SCHÖNFELD 1798, I, 170; AMP SBÍRKA RUKOPISŮ, sign. 293, s. f.).

An Kupferstechergewörb.

Aus dem 1 ^{te} Format	126 St. Platten, Grund ¹⁴⁷	à 1 Fl. 30 Kr.	189 Fl. —
~ 2 ^{te} ~	105 St. ~ , ~	à 2 Fl. 30 Kr.	262 Fl. 30 Kr.
~ 3 ^{te} ~	21 St. ~ , ¹⁴⁸ ~	à 3 Fl. 30 Kr.	60 Fl. 30 Kr.
~ 4 ^{te} ~	14 St. ~ , ¹⁴⁹ ~	à 4 Fl. —	56 Fl. —
Riesengeburg	27 Platten samt Titlblatt ¹⁵⁰ per		106 Fl. —
Böhmische Gelehrten	90 St. ¹⁵¹	à — 40 Kr.	60 Fl. —
Kleines A. B. C. Buch	25 St. ¹⁵²	à — 40 Kr.	16 Fl. 40 Kr.
Grosses ~ ~	25 St. ¹⁵³	à 1 Fl. ¹⁵⁴ —	24 Fl. —
Stickmuster[?]	24 St.	à — 50 Kr.	20 Fl. —
11 St. Moden und 2 St. Wasen, ½ Bögen Format	à — 40 Kr.		8 Fl. 40 Kr.
Englische Bilder 1 ^{tes} Format,	45 St.	à 1 Fl. 30 Kr.	67 Fl. 30 Kr.
~ ~ 2 ^{tes} ~	39 St.	à 2 Fl. —	78 Fl. —
~ ~ 3 ^{tes} ~	10 St.	à 2 Fl. 30 Kr.	25 Fl. —
~ ~ 4 ^{tes} ~	8 St.	à 3 Fl. —	24 Fl. —
Alte Modeköpf	30 St.	à — 20 Kr.	10 Fl. —
Oekonomische Vorstellungen	12 St.	à — 50 Kr.	10 Fl. —
Qwartfigürln	130 St.	à — 30 Kr.	65 Fl. —
Alte Moden	50 St.	à — 20 Kr.	16 Fl. 40 Kr.
Qwart Bibl	120 St.	à 1 Fl. —	120 Fl. —
Krippelbilder ¹⁵⁵	22 St.	à — 50 Kr.	18 Fl. 20 Kr.
186 St. theils Landschaften, theils Konwersationen ¹⁵⁶	à 1 Fl. —		186 Fl. —
Halbbögigen Landschaften ordinario[?] ¹⁵⁷	24 St.	à 1 Fl. —	24 Fl. —
~ Militär Platten	16 St.	à — 40 Kr.	10 Fl. 40 Kr.
~ allerhand Thiere	20 St.	à 1 Fl. —	20 Fl. —
~ Stickmuster	24 St.	à 1 Fl. —	24 Fl. —
Kleinhartisches Zeichenbuch ¹⁵⁸	37 St.	à 1 Fl. 30 Kr.	55 Fl. 30 Kr.

147 Jedná se o práci Norberta Grunda, který byl Balzerovým oblíbeným tvůrcem, a počet ploten (zde přesně 266) povzuje závěry shrnuté Daliborem LEŠOVSKÝM (2019, 116), že počet Balzerových listů nesoucích předlohu Norberta Grunda činil bezmála 200 kusů. K problematice číslování Balzerových rytin také ŠTEFAN 2017b. Grafikám J. J. Balzera podle Norberta Grunda se věnovala ve své diplomové práci Žaneta KADLECOVÁ (2012).

148 Předávací protokol (NM FRAGMENT) eviduje 18 grafik tohoto formátu, tři jsou duplikáty.

149 Počet ploten odpovídá počtu listů ve fragmentu předávacího protokolu v Národním muzeu.

150 Soubor 24 kolorovaných leptů *Das Riesengebirge, nebst einigen Gegenden von Adersbach* (BALZER 1794; blíže viz PILÁŘOVÁ ET AL. 2016, 32–39; BROŽKOVÁ 1960, 67–68). K dalším vydáním viz ŠTEFAN 2008, 51–54. Počet v inventáři uvedených listů neodpovídá titulu, ale lze se domnívat, že některé matrice mohly být vyryty variantně. Balzerova cesta do Krkonoš roku 1792 mohla být podnícena přírodovědnými expedicemi Johanna Jiraska, Thaddäusse Haenkeho, Franze Josepha Gerstnera a Thobiasse Grubera, podniknutými v letech 1787 a 1788 (HAJEK ET AL. 2024, 25–26).

151 *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler* od F. M. Pelcla (PELCL 1773–1782). Matrice následně J. J. Balzer použil pro vlastním nákladem vydané samostatné edice 87 podobizen (dvě z nich viz BALZER 1782a; 1782b; ŠTEFAN 2008, 55–59, jmenuje nejméně čtyři známá vydání, přičemž podle VOITA 2006, 89, se poslední liší kvalitativně přerytím portrétů). Podrobnosti k jednotlivým vydáním Pelclova díla viz ŠTEFAN 2008, 55–59, č. B19–B22, 99–102, č. P07, 123–124, č. V06.

152 Nejspíše se jedná o titul *Neues A. B. C. Büchel, von verschiedenen Charakter unserer Sprache* (BALZER/EDER S. d.). Kniha obsahuje 25 rytin (včetně titulního listu), což odpovídá počtu kusů (ploten) v inventáři. Podrobnosti viz ŠTEFAN 2008, 54–55; ŠTEFAN/MRŇAVÁ 2006, 11–12, pozn. 11.

153 Pravděpodobně lze ztotožnit s titulem *ABC Büchl für die Jugend mit Grossen Schallir und emblematischen Fractur = Buchstaben nebst beigesetzten Vignetten* (BALZER S. d.a; cf. Štefan/Mrňavá 2006, 12, pozn. 11) nebo spíše *Das grosse Alphabet in fünf Sprachen* (BALZER S. d.b; cituje pouze DLABACZ 1815, 86, č. 187; ŠTEFAN 2008, 59, č. B23). Lze zde uvažovat o tom, že plotny s ukázkami písmen byly použity i do jiného knižního titulu.

154 V prameni „Fl. 1“.

155 Pravděpodobně se jedná o špatně zaznamenané slovo *Krippen*, tedy jesličky – scéna Narození Krista.

156 Tyto listy lze s určitými výhradami ztotožnit s další prací Norberta Grunda, a to s jeho domnělým albem *Padesát krajín, venkovských výjevů a jiných konverzačních kusů* údajně z roku 1775 (LEŠOVSKÝ 2019, 117), matoucí je ovšem právě počet ploten.

157 Nejspíše se jedná o označení typu papíru (cf. ZUMAN 1927, 27).

158 *Zeichenbuch für Liebhaber der freyen Landschaftszeichnung* (KLEINHARDT 1783). Pro tisk si Kleinhardt zvolil právě tiskárnu Jana Jiřího Balzera, nakladatelem textu byl Jan Nepomuk Ferdinand Schönfeld (ŠTEFAN 2008, 88–89, č. K08). Kleinhardtovy skici byly použity i v jiných knihách, např. *Anleitung zur Rechenkunst, Geometrie, und Mechanik, in*

Jahnisches Zeichenbuch ¹⁵⁹ . . . 41 St.	à 1 Fl. 40 Kr.	68 Fl. 20 Kr.
Karlsbaader Prospekten ¹⁶⁰ . . . 13 St.	à — 50 Kr.	10 Fl. 50 Kr.
N. ¹⁶¹ in Halbbögen 23 St.	à 1 Fl. —	23 Fl. —
Silberstich 99 St.	à 1 Fl. —	99 Fl. —
Große Vasen 11 St. ¹⁶²	à — 30 Kr.	5 Fl. 30 Kr.
16 Folio Blätter von der kleinen Bibl.	à 1 Fl. 10 Kr.	18 Fl. 40 Kr.
16 St. allerhand Vögeln	à 1 Fl. —	16 Fl. —
25 St. geistliche kleine Waare, Folio Platten . . .	à 1 Fl. —	25 Fl. —
34 St. Ruinen, und Landschaften	à — 50 Kr.	8 Fl. 20 Kr.
158 St. Brewierbilder	à — 20 Kr.	52 Fl. 40 Kr.
21 St. Unglücksgeschichten	à — 40 Kr.	14 Fl. —
14 St. Ponsirte ¹⁶³ ½ Bögen von weltlichen Bildeln	à 1 Fl. —	14 Fl. —
14 St. Thiere und Landschaften	à — 50 Kr.	11 Fl. 40 Kr.
12 St. kleine Visitplatten	à — 20 Kr.	4 Fl. —
2 St. Bogenplatten, Rauch- und Punschstube	à 2 Fl. —	4 Fl. —
75 St. Ewangelienplätter in Octavo ¹⁶⁴	à — 50 Kr.	62 Fl. 30 Kr.
21 St. O. Platten	à 1 Fl. —	21 Fl.
9 St. Platten, Affect, kleine ½ Bögen	à — 40 Kr.	6 Fl. —
6 St. Patronir Platten ¹⁶⁵	à 1 Fl. —	6 Fl. —
An Abdrücken, vorrätzigem Pappier, und an denen		
in der Arbeit befindlichen Kupferstichen		1 700 Fl. —
An Farben, und verschiedenen Farbengeschier		100 Fl.
4 Pressen samt Zugehör		80 Fl. —
An Tieschen, Bänken, hölzernen Fächern, und		
übrigen zur Kupferstecherey gehörigen Geräthschaften		25 Fl. —
In dem in der Jesuitengasse befindlichen Laden		
vorrätzig Kupferstiche		22 Fl. —
Facit		3 975 Fl. 30 Kr.

Recapitulatio Summarum Status Activi.

An baarem Gelde	110 Fl. —
~ Grundstücken	4 050 Fl. —
~ Aktivkapitalien	4 802 Fl. 15 Kr.
~ Holzgeräth und Einrichtung	43 Fl. 30 Kr.
~ Kupferstechergewörb	3 975 Fl. 30 Kr.
Summa Summarum Status Activi	12 981 Fl. 15 Kr.

Beyspielen, na niž se podílel Řehoř Balzer, ovšem nikoli na prvním neilustrovaném vydání (1780), ale až na druhém (BARTL 1806; cf. ŠTEFAN 2007, 150; VOIT 2006, 89–90).

159 *Zeichenbuch für Künstler und Liebhaber der freyen Handzeichnung* (JAHN 1781). Počet listů odpovídá počtu uvedenému ve ŠTEFAN 2008, 83–84, č. J03, J04, J05. Druhé vydání z roku 1792 podle Štefana nebylo nalezeno (ŠTEFAN 2008, 84).

160 *Prospecte von und um Carlsbad in 12 Blättern gezeichnet und gestochen von Anton Balzer* (BALZER s. d. c.). Podrobněji viz ŠTEFAN 2008, 50–51, č. B09. V inventáři je započítán pravděpodobně i titulní list alba.

161 Tímto způsobem se označovali anonymní autoři.

162 Pravděpodobně se může jednat o list zobrazující antické vázy, cf. Národní galerie, Sbírka grafiky a kresby, inv. č. R 33928.

163 Pravděpodobně se jedná o termín pro puncování (tečkování), tedy zdobení reliéfní ražbou (KUBIČKA/ZELINGER 2004, 243–244).

164 Položka by nejen podle popisu, nýbrž i podle názvů listů odpovídala titulu *Evangelien der Sonn und Festtügen in Bildern vorgestellt: Für Seelsorger Katecheten Hauslehrer, und frome Hausväter zu finden* (BALZER 1784).

165 AMP SBÍRKA RUKOPISŮ, sign. 4130, fol. 82.

Status Passivus.

An Funeral-, Medizinschen und anderen privilegierten Auslagen, laut denen
von der Frau Wittwe vorgezeigten Qwittungen 445 Fl. 29 Kr.

Laut des sub Numero Exhibitionum 1063 erlassenen Magistratual Auftrags
wird der Baruch Stösseles mit seinen eingeklagten 2 Schuldposten per 68 Fl.
und 70 Fl. zussamen mit 138 Fl. —
hierorts angemerket, und einbezogen.

Summa Status Passivi **583 Fl. 29 Kr.**

Actum die 19. Martii	Inwentirt 6 halbe Tage
Wenzl Karl Riegl, m.p., Kommissär ¹⁶⁶	Franz Pistl, m.p., Curator.
Franz Weyßerssin, m.p., Mitkommissär	Catharina Belzerin[!]
Johann Berka, m.p. als beeideter Kunstschatzer	Johan Balzer
Joseph Koch als beeideter Kunstschatzer	Anton Balzer
Johan Carl Winkler als Zeuge	Elisabetha Balzerin Vereligte[!] Urbanin
Joseph Hofmann als erbettener Zeug.	
Frantz Blumentritt, geschworne Schätzer	
Wentzl Kellner, geschworne Schätzer	

PRAMENY

AMP MHMP I JUDICIALE — Archiv hlavního města Prahy, Magistrát hlavního města Prahy I, Civilněsoudní senát – Judiciale,

~ manipulace 1817, sign. IX/660, kart. 539;

~ manipulace 1818, sign. IX/330, kart. 556;

~ manipulace 1827, sign. IX/3473, kart. 711, pozůstalostní spis Jana Jiřího Balzera (1800–1827), inventář (1800) a výpočet pozůstalosti (1804);

~ manipulace 1837–1841, sign. IX/14696, kart. 996;

~ Spisy, Testamenty, inv. č. 2794, kart. T19.

AMP MHMP I PUBLICUM — Archiv hlavního města Prahy, Magistrát hlavního města Prahy I, Politický senát – Publicum, manipulace 1789–1797, kart. 341, sign. 11/521, čj. 11267, 11333.

AMP SBÍRKA LISTIN — Archiv hlavního města Prahy, Sběrka listin, sign. AMP PPL IV – 14304a, 29. 12. 1778 (propuštění Řehoře Balzera z poddanství); AMP PPL IV – 3934a, 11. 9. 1800 (vydání pasu Jana Karla Balzera); AMP PPL IV – 12855a, 20. 5. 1803 (testament Kateřiny Balzerové).

AMP SBÍRKA MATRIK — Archiv hlavního města Prahy, Sběrka matrik – katolické, vnitřní obvody,

~ Praha I – Staré Město, kostel Matky Boží před Týnem, matrika narozených, 1771–1784, sign. TÝN N10;

~ Praha I – Staré Město, kostel sv. Haštala, matrika narozených, 1784–1797, sign. HŠ N7;

~ Praha II – Nové Město, kostel sv. Štěpána, matrika zemřelých, 1847–1854, sign. ŠT Z8; matrika narozených, 1853–1857, sign. ŠT N25;

~ Praha III – Malá Strana, kostel sv. Mikuláše, matrika narozených, 1771–1784, sign. MIK N10.

AMP SBÍRKA RUKOPISŮ — Archiv hlavního města Prahy, Sběrka úředních knih a rukopisů,

~ Kniha testamentů pro první čtvrt (Staré Město), 1796–1803 (1842), sign. 3755;

~ Kniha trhová červená, 1790–1792, Staré Město, sign. 4130; 1792–1794, sign. 4131; 1796–1797 (1798), sign. 4133;

~ Kniha trhů viničních bílá, 1761–1788, Libeň, sign. 5181.

~ Soupis zaměstnanců pražského magistrátu (Personalstand des I. Vereinigten Magistrats, 1784–1830), sign. 293.

ANG JAHN — Archiv Národní galerie v Praze, fond č. 142 – J. J. Q. Jahn, přír. č. 1222/8, inv. č. 137, konvolut životopisných hesel, Balzer Jan Jiří st.

HORYNA/VILÍMKOVÁ 1981 — Mojmír HORYNA / Milada VILÍMKOVÁ ET AL.: Staré Město, čp. 1049/I. (= Praha : Stavebně historický průzkum; pasportizace SÚRPMO), Praha 1981, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.

166 V levém sloupci jsou uvedeni komisaři, svědci a odhadci, v pravém kurátor a dědicové.

- NA ČG-PUBL — Národní archiv, Praha, fond České gubernium – Publicum, manipulace 1786–1795, inv. č. 2229 – Cenzura, Kniha a pozůstalosti, sign. 115/376, kart. 2369.
- NM FRAGMENT — Národní muzeum, Oddělení starších českých dějin, Fragment soupisu grafik, akvarelů, fotografií apod., bez sign.
- SOA PRAHA SbM — Státní oblastní archiv Praha, fond Sběrka matrik a průvodní listinný materiál, Středočeský kraj, Lysá nad Labem, římskokatolická církev, matrika narozených, 1760–1784, sign. M 14-9/5, 1784–1791, M 14-9/6.
- SOA Nymburk AMP 55 — Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Archiv města Poděbrady, Úřední knihy, Kniha obligací (Libro obligationum No. V), 1786–1797, inv. č. 55.
- SÚRPMO 1978 — SINE: Čp. 685-I, Benediktská, Rybná. Blokový pasport SÚRPMO 1978, strojepisný jednorázový list. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
- ÚDU AV ČR SGK — Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., Sběrka grafiky a kresby, sign. G 0173, G 0187, G 0253, G 03661.

LITERATURA

- SINE 1786 — SINE (ed.): Patent vom 9ten September 1785 (Allgemeine Instrukzion über das eigentliche Benehmen in Verhandlung der denen Justizstellen). In: Joseph des Zweyten Römischen Kaisers Geseze und Verfassungen im Justizfache : Für Böhmen, Mähren, Schlesien, Oesterreich ob und unter der Enns, Steyermark, Kärnten, Krain, Görz, Gradiska, Triest, Tyrol, und die Vorlande, in dem fünften Jahre seiner Regierung. Prag–Wien 1786, Nro. 464, S. 41–97. DOI: <<https://doi.org/10.11588/digit.22602>>.
- SINE 1787 — SINE (ed.): Patent vom 11ten Mai 1786. In: Joseph des Zweyten Römischen Kaisers Geseze und Verfassungen im Justizfache : Für Böhmen, Mähren, Schlesien, Oesterreich ob und unter der Enns, Steyermark, Kärnten, Krain, Görz, Gradiska, Triest, Tyrol, und die Vorlande, in dem sechsten Jahre seiner Regierung. Wien 1787, Nro. 548, S. 44–50. DOI: <<https://doi.org/10.11588/digit.22603>>.
- SINE 1791 — SINE: Prags gegenwärtiger Zustand unter Leopolds II. Regierung, oder Anweisung für Fremde, welche alle Merkwürdigkeiten dieser Hauptstadt zu wissen wünschen. Prag 1791. Uloženo: <<https://bcbt.lib.cas.cz/records/a523ccfe-e3e4-4dce-9ad5-ba4c7fc286df>>.
- SINE 1811 — SINE (ed.): Schematismus für das Königreich Böhmen auf das Jahr 1811. Theil 2. Prag [1811].
- SINE 1872 — SINE: Denní zprávy : Úmrtí (Josef Rybička). Národní listy 12, 1872/297, 27. 10. 1872, 2.
- ASSMANN 2006a — Jan Nepomuk ASSMANN: Architektura, výtvarné umění, grafika a scénografie – Architektur, bildende Kunst, Graphik und Bühnenbild. In: SVATOŠOVÁ 2006, 148–157, 214–215, 228–230.
- ASSMANN 2006b — Jan Nepomuk ASSMANN: Jan Berka und Johann Ferdinand von Schönfeld – zwei Prager Zeitgenossen Mozarts. In: Mozart : Experiment Aufklärung im Wien des ausgehenden 18. Jahrhunderts. Essayband zur Mozart-Ausstellung. Herbert Lachmayer (ed.), Ostfildern 2006, 543–550.
- BACCI 2016 — Giorgio BACCI (ed.): Roberto Innocenti : L'arte di inventare i libri = Roberto Innocenti: the art of inventing books. Pisa 2016.
- BALBÍN 1777 — Bohuslav BALBÍN: Rerum Bohemicarum scriptoris inclity Bohemia docta, seu virorum omnigena eruditione et doctrina clarorum Bohemiae, Moraviae, et Silesiae, nomina elogia [...]. Pragae Veteris 1777.
- BALZER 1782a — Jan Jiří BALZER (ed.): Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, in Kupfer gestochen und verlegt von Johann Balzer, kaiserl. königl. privil. Kupferstecher und Verleger zu Prag : Gedruckt mit von Schönfeldischen Schriften, s. d. [po roce 1782?].
- BALZER 1782b — Jan Jiří BALZER (ed.): 87 Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, in Kupfer gestochen und verlegt von Johann Balzer. Prag, mit von Schönfeldischen Schriften, s. d. [po roce 1782?].
- BALZER 1784 — SINE [Jan Jiří BALZER (ed.)]: Evangelien der Sonn und Festtügen in Bildern vorgestellt, für Seelsorger Katecheten Hauslehrer, und frome Hausväter zu finden bei Johann Balzer in Prag und [sic] Wien. Prag–Wien [1784]. Uloženo: <<https://bcbt.lib.cas.cz/records/6d7ed0e8-1638-4a6e-b384-69a0f20f57b4>>.
- BALZER 1794 — Antonín Karel BALZER: Das Riesengebirge, nebst einigen Gegenden von Adersbach, in vier und zwanzig Prospecten in Kupfer geätzt und ausgemahlet von Anton Balzer. [Prag 1794]. Uloženo: <<https://bcbt.lib.cas.cz/records/d0c1401d-57a9-41a3-af19-619bae576e78>>.
- BALZER s. d. a — SINE [Jan Jiří BALZER (ed.)]: ABC Büchl für die Jugend mit Grossen Schallir und emblematischen Fractur = Buchstaben nebst beigesetzten Vignetten. Im Verlag bey Gregor Balzer in Prag, s. d. Uloženo: Knihovna Uměleckoprůmyslového musea.
- BALZER s. d. b — sine [Jan Jiří BALZER (ed.)]: Das grosse Alphabet in fünf Sprachen, als: Deutsch, Böhmisch, Lateinisch, Französisch und Italienisch. Zusammen 25 Kupferblätter. Verlegt und gestochen bei Joh. Balzer. S. l., s. d. Uložení nedohledáno.
- BALZER s. d. c — Antonín Karel BALZER: Prospective von und um Carlsbad in 12 Blättern, gezeichnet und gestochen von Anton Balzer. Verlegt bey Johann Balzer in Prag, s. d. [mezi 1790–1807]. Uloženo: Muzeum KRNAP, Vrchlabí.

- BALZER/EDER S. d. — SINE [Jan Jiří BALZER / Joseph EDER (eds)]: Neues, A. B. C. Büchel, von verschiedenen Charakter unserer Sprache. Verlegt bey Joh. Balzer in Prag, und bey Joseph Eder Kunsthandler in Wien. Prag–Wien, s. d. [mezi 1760–1799]. Uloženo: <<https://bcbl.lib.cas.cz/records/38f01b5f-e417-46bd-8e94-a3cf746bdfef>>.
- BARTL 1806 — Franz Konrad BARTL: Anleitung zur Rechenkunst, Geometrie und Mechanik, in Beyspielen von Franz Konrad Bartl, vormals öffentlichen und ordentlichen Lehrer der Rechenkunst, Geometrie, Mechanik und Baukunst an der kais. königl. Normalschule in Prag, gegenwärtig k. auch k. k. öffentlichen und ordentlichen Professor der reinen und angewandten Mathematik in Ollmütz, auch Direktor der philosophischen Fakultät deselbst. Prag 1806. Uloženo: NK Praha.
- BERGNER 1910 — Paul BERGNER: Nachrichten über Künstler aus den Krankenprotokollen des Konvents der Barmherzigen Brüder in Prag. Kunstgeschichtliches Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale 4 (Beiblatt), 1910, 91–128. DOI: <<https://doi.org/10.11588/diglit.26208.6>>.
- BLAŽIČKOVÁ-HOROVÁ 2001 — Naděžda BLAŽIČKOVÁ-HOROVÁ: Česká krajinomalba a veduta v období klasicismu a preromantismu : Čechy 1780–1840. In: Dějiny českého výtvarného umění III/1 : 1780/1890. Taťána Petrasová / Helena Lorenzová (eds) et al., Praha 2001, 113–136.
- BOSSE 1645 — Abraham BOSSE: Traicté des manieres de graver en taille douce sur l'airin : Par le moyen des eaux fortes, & des vernix durs & mols : Ensemble de la façon d'en imprimer les planches & d'en construire la presse & autres choses concernans lesdits arts. Paris 1645.
- BROŽKOVÁ 1960 — Libuše BROŽKOVÁ: Krajinař Antonín Balzer – Le paysagiste Antoine Balzer. Umění 8, 1960/1, 65–73, 108.
- CLOETER 1952 — Hermine CLOETER: Johann Thomas Trattner : Ein Großunternehmer im thesesianischen Wien. Graz–Köln 1952.
- ČÁREK 1972 — Jiří ČÁREK: K vývoji cen staroměstských domů v letech 1400–1850 – Entwicklung der Preise der Altstädter Häuser in den Jahren 1400–1850. Pražský sborník historický 7, 1972, 39–49.
- DIDEROT/d'ALEMBERT 1767 — Denis DIDEROT / Jean le Rond d'ALEMBERT (eds): Recueil de planches, sur les sciences, les arts libéraux, et les arts mécaniques, avec leur explication. Quatrième livraison, 248 Planches [vol. 26]. Paris 1767. Uloženo: Národní knihovna, Praha, sign. G II 1/T.26.
- DIDEROT/d'ALEMBERT 1769 — Denis DIDEROT / Jean le Rond d'ALEMBERT (eds): Recueil de planches, sur les sciences, les arts libéraux, et les arts mécaniques, avec leur explication. Septième volume, 259 Planches [vol. 28]. Paris 1769. Uloženo: Národní knihovna, Praha, sign. 37 A 180/T.28.
- DLABACZ 1815 — Gottfried Johann DLABACZ: Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien. Bd. 1 (A–H). Prag 1815.
- EBELOVÁ 2006 — Ivana EBELOVÁ (ed.): Soupis židovských rodin v Čechách VI./1, 2 : Praha 1792, Praha 1794 = Verzeichnissen der Prager Familianten von 1792 und 1794. Praha 2006, 2 svazky.
- ENGELBRECHT 1734/1739 — Martin ENGELBRECHT (ed.) / Friedrich Bernhard WERNER / Johann G. RINGLIN: Delineatio & Repraesentatio notabilissimum PROSPECTUUM, [...] REGIAE BOHEMICA METROPOLIS PRAGAE [...]. Pars II. In sic nominata Urbe Veteri = Abriß und Vorstellung Der merckwürdigsten PROSPECTE, [...] der Königl. Böhmischen Haupt-Stadt Prag [...]. Pars II. Auf der Altstadt [sic] genannt. [Augsburg, mezi 1734 a 1739?]. Uloženo: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. III 26.365–III 26.374.
- EXELOVÁ 2007 — Zdeňka EXELOVÁ: Několik poznámek ke Koldínovu zákoníku. Diplomová práce, Brno 2007. Uloženo: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva.
- FÖDRANSPERG 1789 — Anton von FÖDRANSPERG: Praktische Beobachtungen über das für Böhmeim, Mähren, Schlesien, Oesterreich ob- und unter der Enns, Steyermark, Kärnten, Krain, Görz, Gradiska, Triest, Tyrol, und die Vorlande vorgeschriebene Verfahren bey Abhandlungen der Verlassenschaften. Wien 1789. Dostupné na <<http://dl.ub.uni-freiburg.de/diglit/foedransperg1789/0005>>.
- HÁJEK ET AL. 2024 — Pavel HÁJEK (ed.) / Veronika FAKTOROVÁ / Karel STIBRAL ET AL.: Cesta do Krkonoš a okolních oblastí Čech a Slezska v roce 1796; Anonym. Praha 2024.
- HÁLOVÁ-JAHODOVÁ 1968 — Cecilie HÁLOVÁ-JAHODOVÁ: Sochařská rodina Schweiglů v Brně – The Schweigl's – sculptors of Brno. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity – F, Řada uměnovědná 17, 1968/F12, 59–78.
- HEISSLEROVÁ 2016 — Radka HEISSLEROVÁ: Malířský cech Menšího Města pražského : Malostranští umělci v 17. a 18. století : Edice – Die Malerzunft der Kleineren Prager Stadt – Geschichte : Die Edition. Praha 2016.
- HŁAVAČKA/BEK 2019 — Milan HŁAVAČKA / Pavel BEK: Ringhofferové : Rodina a podnikání – The Ringhoffers : A Family Business History. Praha 2019.
- HŁAVAČKA/HOŘEJŠ ET AL. 2021 — Milan HŁAVAČKA / Miloš HOŘEJŠ ET AL.: Fenomén Ringhoffer : Rodina, podnikání, politika – The Ringhoffers: Family – Business – Politics. Praha 2021, 2. vydání.
- HŁAVSA 1968 — Václav HŁAVSA: Obrazy barokní Prahy : Soupis grafických listů druhé poloviny 18. století – Bilder des barocken Prag. Pražský sborník historický 4, 1967–1968 (vyd. 1968), 167–212.
- HOJDA 1993 — Zdeněk HOJDA: Výtvarná díla v domech staroměstských měšťanů v letech 1627–1740 : Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy I. – Die Kunstwerke in den Häusern der Altstädter Bürger in den Jahren 1627–1740 : Beitrag zur Kulturgeschichte des barocken Prags I. Pražský sborník historický 26, 1993, 38–102.

- HOJDA 1994 — Zdeněk HOJDA: Kulturní investice staroměstských měšťanů v letech 1627–1740 : Příspěvek k dějinám kultury barokní Prahy II. – Kulturinvestitionen der Altstädter Bürger in den Jahren 1627–1740 : Ein Beitrag zur Geschichte des barocken Prags II. Pražský sborník historický 27, 1994, 47–104.
- HRUBÁ 2001 — Michaela HRUBÁ: Pozůstalostní agenda královských měst severozápadních Čech jako pramen k poznání renesančního sochařství a malířství : (Pozůstalost kameníka Vincenza Strašyby) – Die Nachlassagenda der königlichen Städte Nordwestböhmens als Quelle zur Erkenntnis der Renaissancebildhauerei und -Malerei : (Der Nachlass von Steinmetz Vincenc Strašyba). In: Renesanční sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník z kolokvia v Muzeu města Ústí nad Labem 25.–26. listopadu 1999. Michaela Hrubá / Petr Hrubý (eds), Ústí nad Labem 2001, 53–85.
- JAHN 1781 — Johann Quirin JAHN: Zeichenbuch für Künstler und Liebhaber der freyen Handzeichnung, insbesondere als ein nötiger Theil der Erziehung höherer Bestimmung behandelt; gezeichnet von Johann Quirin Jahn, Historienmaler und Mitglied der k.k. Akademie der bildenden Künste zu Wien : Gestochen und verlegt von Johann Balzer, kaiserlichen königlichen privilegirten Kupferstecher zu Prag. Prag 1781. DOI: <<https://doi.org/10.11588/diglit.13565>>.
- JENÍK Z BRATŘIC 1947 — Jan JENÍK Z BRATŘIC: Z mých pamětí. Josef Polišínský / Miloslav Novotný (eds), Praha 1947.
- JÍLEK ET AL. 1985 — František JÍLEK ET AL.: Studie o technice v českých zemích : 1800–1918 III. Praha 1985.
- JÍŘÍK 1931 — František Xaver JÍŘÍK: Pražští ryjci Antonín a Jan ml. Balzerové. Umění 5, 1931–1932/3–5, prosinec 1931, 171–174.
- KADLECOVÁ 2012 — Žaneta KADLECOVÁ: Grafická tvorba Jana Jiřího Balzera inspirovaná Norbertem Grundem ve sbírkách Národní galerie v Praze. Diplomová práce, Praha 2012. Uloženo: Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění.
- KLEINHARDT 1783 — Johann KLEINHARDT: Zeichenbuch für Liebhaber der freyen Landschaftszeichnung, worinn die Anfangsgründe derselben nach einer leichten und kurzen Art gezeignet werden von Johann Kleinhart, vormaligen Schüler des verdienstvollen königl. böhm. landständischen Ingenieur-Professors Johann Ferdinand Schor : Gestochen und verlegt von Johann Balzer, kaiserlichen königlichen privilegirten Kupferstecher zu Prag. Prag 1783.
- KREJČA 1981 — Aleš KREJČA: Techniky grafického umění : Průvodce pracovními postupy a dějinami originální tiskové grafiky. Praha 1981.
- KUBIČKA/ZELINGER 2004 — Roman KUBIČKA / Jiří ZELINGER: Výkladový slovník : Malířství, grafika, restaurátorství. Praha 2004.
- LEŠOVSKÝ 2019 — Dalibor LEŠOVSKÝ: Grafická tvorba Jana Jiřího Balzera podle předloh Norberta Grundta. In: VONDRÁČKOVÁ 2019, 114–127.
- LIPOVSKI 2011a — Radek LIPOVSKI: Pozůstalostní agenda v osvícenském zákonodárství 1740–1790 – Probate Acts within the Enlightened Legislature 1740–1790. Hospodářské dějiny 26, 2011/1, 3–36.
- LIPOVSKI 2011b — Radek LIPOVSKI: Vybrané právní aspekty pozůstalostní agendy v „době postosvícenské“ (1789/1790–1848) – Selected legal aspects of probate acts in the post-Enlightenment era (1789/1790–1848). Hospodářské dějiny 26, 2011/2, 123–153.
- LUKAS/PŘIKRYLOVÁ 2017 — Jiří LUKAS / Miroslava PŘIKRYLOVÁ: Pražské veduty 18. století = Prague vedute of the 18th century. Praha 2017.
- MADL 2011 — Claire MADL: Mezinárodní síť knihkupce Wolfganga Gerleho (1770–1790) : Příspěvek k analýze šíření informací v českých zemích – The International Network of the Bookseller Wolfgang Gerle (1770–1790). Český časopis historický 109, 2011/4, 649–673.
- MADL/PÍŠA/WÖGERBAUER 2019 — Claire MADL / Petr PÍŠA / Michael WÖGERBAUER: Buchwesen in Böhmen 1749–1848 : Kommentiertes Verzeichnis der Drucker, Buchhändler, Buchbinder, Kupfer- und Steindruckere. (= Buchforschung : Beiträge zum Buchwesen in Österreich, Bd. 11), Wiesbaden 2019.
- MADL/WÖGERBAUER/PÍŠA 2019 — Claire MADL / Michael WÖGERBAUER / Petr PÍŠA: Na cestě k „výborně zřízenému knihkupectví“ : Protagonisté, podniky a síť knižního trhu v Čechách (1749–1848) – Toward a “well-functioning book market”: Networks, firms and protagonists in the Bohemian book market (1749–1848). Praha 2019.
- MACHYTKA 1980 — Lubor MACHYTKA: Obrazy v majetku Václava Vavřince Reinera. Umění 28, 1980/2, 169–170.
- MAŘÍKOVÁ 2011 — Martina MAŘÍKOVÁ: Životní styl staroměstských radních v letech 1740–1790. In: MENDELOVÁ/STÁTNÍKOVÁ 2011, 126–140.
- MENDELOVÁ/STÁTNÍKOVÁ 2011 — Jaroslava MENDELOVÁ / Pavla STÁTNÍKOVÁ (eds.): Pražské rokoko : Kulturní a společenský život v Praze 1740–1791. Publikace k výstavě, Clam-Gallasův palác, 16. 11. 2011–22. 1. 2012. Praha 2011.
- MÍKA 1981 — Zdeněk MÍKA: Počátky průmyslové výroby v Praze : II. část – Období nástupu průmyslové revoluce do r. 1848 – Die Anfänge der Industrie in Prag : II. Teil – Zeitabschnitt des Antritts der industriellen Revolution bis zum Jahr 1848. Pražský sborník historický 13, 1981, 50–123.
- NEKULA 2017 — Marek NEKULA: Smrt a zmrtvýchvstání národa : Sen o Slavíně v české literatuře a kultuře. Praha 2017.
- NÖSSING 2008 — Josef NÖSSING: „In der Stuben, in der Kuchl, in der Laben, ... im Standl und im Stall“ : Zwei Pustertaler Inventare aus dem 17. und 18. Jahrhundert. Der Schlern 82, 2008/11, 30–43.
- NOVOTNÝ 1948 — Antonín NOVOTNÝ: Naposlady o Praze F. L. Věka. Praha 1948.

- PAULA 2022 — Doreen PAULA: Die Dresdner Gemäldegalerie 1722–1887 : Was Inventare und Kataloge über die Geschichte der Sammlung erzählen. Berlin 2022. DOI: <doi.org/10.5771/9783496030584>.
- PAVLÍKOVÁ 1968 — Marie PAVLÍKOVÁ: Josefínská Praha – Das josephinische Prag. Pražský sborník historický 4, 1967–1968 (vyd. 1968), 85–112.
- PELCL 1773–1782 — František Martin PELCL: Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken [1–4]. Prag 1773; 1775; 1777; 1782, 4 svazky.
- PELCL 1780; 1781 — František Martin PELCL: Kaiser Karl der Vierte, König in Böhmen I, II. Prag 1780; 1781, 2 svazky.
- PELCL 1782 — František Martin PELCL: Geschichte der Böhmen, von den ältesten bis auf die neuesten Zeiten I, II. Prag–Wien 1782, 2 svazky, 3. vydání.
- PEŠEK 1991 — Jiří PEŠEK: Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života – Nachlassinventare als Quelle für Kenntnisse der Kultur des Alltagslebens. In: Kultura každodenního života českých a moravských měst v předbělohorské době. (= Opera historica, sv. 1), Václav Bůžek (ed.), České Budějovice 1991 (vyd. 1992), 30–42.
- PEŠEK 2007 — Jiří PEŠEK: Testamenty a pozůstalostní inventáře jako aktuální téma obecné a právní historie – Testamente und Nachlassinventare als ein aktuelles Forschungsthema der Allgemeinen und Rechtsgeschichte. In: „Současnost a perspektivy právní historie“ : Materiály z právněhistorického kolokvia ze dne 26. října 2005. (= Právněhistorické studie 39 : zvláštní číslo), Ladislav Soukup (ed.), Praha 2007, 25–31.
- PETRAŇ ET AL. 1990 — Josef PETRAŇ ET AL.: Počátky českého národního obrození : Společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století. Praha 1990.
- PETROVÁ 2001 — Eva PETROVÁ: Figurální malba klasicismu, raného romantismu a počátky výtvarné kritiky : Čechy 1780–1840. In: Dějiny českého výtvarného umění III/1 : 1780/1890. Taťána Petrasová / Helena Lorenzová (eds) et al., Praha 2001, 64–112.
- PILAŘOVÁ ET AL. 2016 — Eliška PILAŘOVÁ ET AL.: Poklady Krkonošského muzea 1. Vrchlabí 2016.
- PODLAHA 1916 — Antonín PODLAHA: Materialie k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách. Památky archeologické 28, 1916, 34–57, 93–121, 159–181, 215–257.
- PODLAHA 1917 — Antonín PODLAHA: Materialie k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách. Památky archeologické 29, 1917, 47–102, 136–151, 199–223, 269–289.
- PODLAHA 1924 — Antonín PODLAHA: Materialie k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách. Památky archeologické 34, 1924–1925/1–2, 1924, 258–285.
- PODŠKUBKA 2005 — Jan PODŠKUBKA: České svobodné zednářství v průběhu XVIII. století – Czech Freemasonry throughout the 18th Century. Praha 2005.
- POKORNÝ 1988 — Jiří POKORNÝ: Knihy a knihovny v inventářích pražských měšťanů v 18. století (1700–1784) – Bücher und Bibliotheken in den Inventaren der Prager Bürger im 18. Jahrhundert (1700–1784). Acta Universitatis Carolinae : Historia Universitatis Carolinae Pragensis 28, 1988/1, 41–64.
- POLÍVKOVÁ 1972 — Božena POLÍVKOVÁ: Výtvarné dílo rytce Jana Berky pro knihu obrozenecké doby. Sborník Národního muzea v Praze, řada C, Literární historie 17, 1972/1, 1–31.
- PRAHL 2000 — Roman PRAHL (ed.): Prag 1780–1830 : Kunst und Kultur zwischen den Epochen und Völkern. Prag 2000.
- PREISS 2003 — Pavel PREISS: František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách. Praha–Litomyšl 2003.
- RAMBOUSEK 1954 — Jan RAMBOUSEK: Slovník a receptář malíře-grafika. Praha 1954.
- REITHAROVÁ 2005 — Eva REITHAROVÁ: Osvícenství a probuzené národní cítění ve vztahu ke svobodnému zednářství : Stesk za vidinou chrámu Moudrosti a humanity : Přijetí a odmítání svobodného zednářství v díle L. Kohla. In: Eva Reitharová, Hermetická tradice českého umění v osvícenství a romantismu – Hermetic traditions in the Czech arts, their manifestations in the Enlightenment and Romantic periods. Praha 2005, 11–44.
- ROHÁČEK/SLAVÍČEK 2018 — Jiří ROHÁČEK / Lubomír SLAVÍČEK (eds): Hortus inventariorum : Statě k problematice inventářů pro dějiny umění. Praha 2018.
- ROYT 1999 — Jan ROYT: Způsoby šíření milostných obrazů. In: Jan Royt, Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha 1999, 281–297.
- SCHALLER 1796 — Jaroslaus SCHALLER: Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag sammt allen darinn befindlichen sehenswürdigen Merkwürdigkeiten : 3. Die Altstadt, oder das I. Hauptviertel der Stadt Prag. Prag 1796.
- SCHÖNFELD 1789 — Johann Ferdinand von SCHÖNFELD (ed.): Schematismus für das Königreich Böhmeim 1789. Prag [1789].
- SCHÖNFELD 1790 — Johann Ferdinand von SCHÖNFELD (ed.): Schematismus für das Königreich Böhmeim 1790. Prag [1790].
- SCHÖNFELD 1792 — Johann Ferdinand von SCHÖNFELD (ed.): Kaiserlich Königlicher Schematismus für das Königreich Böhmeim auf das Schalt-Jahr 1792. Prag [1792].
- SCHÖNFELD 1793 — Johann Ferdinand von SCHÖNFELD (ed.): Kaiserlich Königlicher Schematismus für das Königreich Böhmeim auf das Jahr 1793. Prag [1793].
- SCHÖNFELD 1796 — Johann Ferdinand von SCHÖNFELD (ed.): Kaiserlich Königlicher Schematismus für das Königreich Böhmeim auf das Schaltjahr 1796. Prag [1796].

- SCHÖNFELD 1798 — Johann Ferdinand von SCHÖNFELD (ed.): Kaiserlich Königlicher Schematismus für das Königreich Böhmeim auf das gemeine Jahr 1798. Prag [1798].
- SCHÖNFELD 1799 — Johann Ferdinand von SCHÖNFELD (ed.): Kaiserlich Königlicher Schematismus für das Königreich Böhmeim auf das gemeine Jahr 1799. Prag [1799].
- SCHÖNFELD 1800 — Johann Ferdinand von SCHÖNFELD (ed.): Kaiserlich Königlicher Schematismus für das Königreich Böhmeim auf das gemeine Jahr 1800. Prag [1800].
- SLAVÍČEK 2008 — Lubomír SLAVÍČEK: „Honestus et eruditus civis et artifex“ : Umělecké a knižní sbírky vzdělaných měšťanských umělců 18. století (Brno, Moravská Třebová, Praha) – „Honestus et eruditus civis et artifex“ : Kunst- und Buchsammlungen gebildeter bürgerlicher Künstler des 18. Jahrhunderts (Brünn, Mährisch Trübau, Prag). In: Město a intelektuálové : Od středověku do roku 1848. (= Documenta Pragensia, sv. 27), Olga Fejtová / Václav Ledvinka / Jiří Pešek (eds), Praha 2008, 875–914, 1119–1120.
- SLAVÍČEK 2018 — Lubomír SLAVÍČEK: Bludiště seznamů : Inventáře jako pramen k dějinám sběratelství v Čechách a na Moravě v 17.–19. století – A maze of lists : Inventories as a source on the history of collection of the 17th–19th centuries in Bohemia and Moravia. In: ROHÁČEK/SLAVÍČEK 2018, 53–91.
- SLAVÍČEK 2019 — Lubomír SLAVÍČEK: „Tento v Čechách vysoce vážený malíř.“ : Norbert Grund a jeho sběratelé v Čechách i jinde. In: VONDRÁČKOVÁ 2019, 128–149.
- STOKLASKA 1902 — Ottokar STOKLASKA: Zwei Künstlerinventare. Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 6, 1902, 80–82.
- SVATOŠOVÁ 2006 — Hana SVATOŠOVÁ (ed.): Praha Mozartova : Kulturní a společenský život v Praze 1780–1800. Publikace k výstavě, Clam-Gallasův palác 21. 11. 2006 – 28. 1. 2007. Praha 2006.
- ŠEBESTA/KREJČÍK 1933 — Eduard ŠEBESTA / Adolf Ludvík KREJČÍK: Popis obyvatelstva hlavního města Prahy z roku 1770 : I. Staré Město. Praha 1933.
- ŠERÝCH 2007 — Jiří ŠERÝCH: Michael Rentz fecit : Michael Jindřich Rentz, dvorní rytec hraběte Šporka. Praha 2007.
- ŠIMEČEK 1981 — Zdeněk ŠIMEČEK: Půjčovny knih a čtenářské společnosti v Českých zemích a jejich působení do roku 1848 – Die Leihbüchereien und Lesegesellschaften in den böhmischen Ländern und ihr Wirken bis zum Jahre 1848. Československý časopis historický 29 [79], 1981/1, 63–88.
- ŠPINAR/ŠTEFAN 1995 — Jindřich ŠPINAR / Jan T. ŠTEFAN: Jan Jiří Balzer : Knižní ilustrace a grafika druhé poloviny 18. století. Katalog výstavy. Ostrava 1995.
- ŠTEFAN 1995 — Jan T. ŠTEFAN: Knižní ilustrace rodiny Balzerů. In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska : Sborník ze 4. odborné konference, Olomouc, 11.–12. října 1994. Jaromír Kubiček / Václav Pumprla (eds), Brno 1995, 64–87.
- ŠTEFAN 1996 — Jan ŠTEFAN: Balzerové, Salzerové a Jan Berka : (Doplněk k soupisu knižních ilustrací Jana Berky). In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska : Sborník z 5. odborné konference, Olomouc, 10.–11. října 1995. Václav Pumprla (ed.), Brno 1996, 58–69.
- ŠTEFAN 2007 — Jan T. ŠTEFAN: Knihovna kláštera premonstrátů v Teplé a ryté knižní ilustrace konce 18. a začátku 19. století. Bibliotheca Strahoviensis 8–9, 2007, 141–217.
- ŠTEFAN 2008 — Jan T. ŠTEFAN: Soupis knižních ilustrací rodiny pana Johanna Georga Balzera, to gest, Gregora, Matesa, Franze, Antona Karla a Johanna Karla – Buchillustrationen der Familie Balzer. Ostrava 2008.
- ŠTEFAN 2012 — Jan T. ŠTEFAN: Ilustrace Jana Jiřího Balzera – předchůdci a následovníci – Illustrationen von Johann Georg Balzer – Vorgänger und Nachfolger. In: Bibliotheca Antiqua 2012 : Sborník z 21. konference, 7.–8. listopadu 2012, Olomouc. Rostislav Krušínský / Tereza Vintrová (eds), Olomouc 2012, 85–94.
- ŠTEFAN 2014 — Jan T. ŠTEFAN: Jacques Callot – jeho knižní ilustrace a vliv na Jana Jiřího Balzera – Engaver Jacques Callot – his book illustrations and influence on Jan Jiří Balzer. In: Bibliotheca Antiqua 2014 : Sborník z 23. konference, 5.–6. listopadu 2014, Olomouc. Rostislav Krušínský / Tereza Vintrová (eds), Olomouc 2014, 110–125.
- ŠTEFAN 2017a — Jan T. ŠTEFAN: Rytec Jan Jiří Balzer jako zemský patriot – Engraver Jan Jiří Balzer as the patriot of the country. In: Bibliotheca Antiqua 2017 : Sborník z 26. konference, 29.–30. listopadu 2017, Olomouc. Rostislav Krušínský (ed.), Olomouc 2017, 83–86.
- ŠTEFAN 2017b — Jan T. ŠTEFAN: Grafické listy Jana Balzera podle Norberta Grunda ve sbírce knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově – Johann Balzer engravings of Norbert Grund paintings, in the Library of the Royal Canonry of Premonstratensians at Strahov. Bibliotheca Strahoviensis 12, 2017, 189–221.
- ŠTEFAN 2017c — Jan T. ŠTEFAN: Svaté nebo měsíční obrázky ze sbírky Strahovské knihovny? – Holy or monthly cards from the collection of the Strahov Library? Bibliotheca Strahoviensis 12, 2017, 223–240.
- ŠTEFAN 2018 — Jan T. ŠTEFAN: Ilustrace Balzerů a Rybičků v mimopražských tiscích – The Illustrations of the Balzer and Rybička Families in Books Published Outside of Prague. Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum 63, 2018/3–4, 90–95. DOI: <<https://doi.org/10.2478/amnpssc-2018-0012>>.
- ŠTEFAN 2023 — Jan T. ŠTEFAN: Mezi knihou a grafickým listem – Balzerové a grafická alba – Between the books and the graphic sheet – Balzer's and the graphic albums. In: Bibliotheca antiqua 2023 : Sborník z 31. konference, 15.–16. listopadu 2023, Olomouc. Rostislav Krušínský (ed.), Olomouc 2023, 7–21.
- ŠTEFAN 2024 — Jan T. ŠTEFAN: Ilustrace rytecké rodiny Balzerů v tiscích zaměřených na výchovu mládeže – Illustrations of the Balzer Family in prints focusing on youth education. In: Bibliotheca Antiqua 2024 : Sborník z konference, 7.–8. listopadu 2024, Olomouc. Rostislav Krušínský (ed.), Olomouc 2024, 7–15.

- ŠTEFAN/MRŇAVÁ 2006 — Jan T. ŠTEFAN / Martina MRŇAVÁ: Kniha versus album grafických listů. In: *Architektura knihy (forma, obsah a jejich tvar)*. Sborník ze 14. odborné konference Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska, Olomouc, 22.–23. listopadu 2005. Rostislav Krušínský (ed.), Brno 2006, 9–13.
- ŠTOVIČEK ET AL. 2002 — Ivan ŠTOVIČEK ET AL.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti : Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie – Grundsätze der Herausgabe neuzeitlicher Geschichtsquellen aus dem Zeitraum vom Anfang des 16. Jahrhunderts bis zur Gegenwart*. Praha 2002.
- TÁBORSKÝ 1778 — Josef TÁBORSKÝ od sv. Víta: *Krátké vypsání Země české, aneb Známost všech měst, městců, hradů, zámků, a jiných pamětních míst, jak bývalých tak nynějších v Českém království, v krajině Chebské, a v hrabství Kladském se vynacházejících*. Praha 1778.
- TINKOVÁ 2022 — Daniela TINKOVÁ: *Osvícenství v českých zemích I. : Formování moderního státu (1740–1792)*. Praha 2022.
- TINKOVÁ 2024 — Daniela TINKOVÁ: *Osvícenství v českých zemích II. : Formování veřejnosti a informační revoluce (1740–1792)*. Praha 2024.
- TOMAN 1947 — Prokop TOMAN (ed.): *Nový slovník československých výtvarných umělců I. : A–K*. Praha 1947, 3. vydání.
- TOMAN 1950 — Prokop TOMAN (ed.): *Nový slovník československých výtvarných umělců II. : L–Ž*. Praha 1950, 3. vydání.
- TOMAN/TOMAN 1955 — Prokop TOMAN / Prokop Hugo TOMAN (eds): *Dodatky ke slovníku československých výtvarných umělců*. Praha 1955.
- TRNKA/ŠTEFAN 2021 — Ján TRNKA / Jan T. ŠTEFAN: *Personal Details of the Engraver and Publisher Jan Jiří Balzer and His Wife Kateřina in the Light of Registries = Osobní data rytce a vydavatele Jana Jiřího Balzera a jeho ženy Kateřiny ve světle matrik*. *Ars linearis* 11, 2021, 110–118, 180–186.
- TVRZSKÝ 2007 — Jaroslav TVRZSKÝ: *Pražští zednáři – Die Prager Freimaurer*. In: SVATOŠOVÁ 2006, 52–59, 207, 222–223.
- URRA MUENA 1992 — Zelmira URRA MUENA: heslo Johann Georg Balzer. In: *Saur Allgemeines Künstler Lexikon : Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 6 (Avogaro–Barbieri), München 1992, 539–540.
- VIDMANOVÁ 1975 — Stanislava VIDMANOVÁ: *Pražští knihkupci a nakladatelé v druhé polovině 18. století. Vědecké informace : Zpravodaj pro útvary vědeckých informací ČSAV* 12, 1975/3, 43–53.
- VOGLHUEBER 1789 — Joseph VOGLHUEBER: *Practische Anleitung, wie eine Verlassenschafts-Abhandlung über ein freyvererbliches Vermögen der Unterthanen in den k. k. deutschen Erbländern in allen ihren Theilen nach Rechtsgrundsätzen eingerichtet werden solle*. Wien 1789.
- VOIGT 1773; 1775 — Mikuláš Adaugt VOIGT: *Effigies virorum eruditorum, atque artificum Bohemiae et Moraviae, una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione* [1–2]. Praegae 1773; 1775.
- VOIT 2006 — Petr VOIT: *Encyklopedie knihy : Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha 2006.
- VOJÁČEK 1936 — Josef VOJÁČEK: *Lysá nad Labem : Grunty, domky a jejich majitelé : Historie Lysé nad Labem v obrazech. Fotografie Antonín J. Leiner. Lysá nad Labem 1936*.
- VOJÁČEK/STEINOVÁ 2025 — Milan VOJÁČEK / Šárka STEINOVÁ (eds): *Testamenty a pozůstalostní spisy (Formy a přeměny diplomatické produkce v novověku VI)*. (= *Paginae historiae*, sv. 33/1), Praha 2025. DOI: <<https://doi.org/10.71832/n75r-9d39>>.
- VOLF 1922 — Josef VOLF: *Z dějin censury mědirytin. Památky archeologické* 33, 1922–1923/1–2, 1922, 160–164.
- VOLF 1925 — Josef VOLF: [Bibliografické příspěvky] : *Úřední potvrzení mědiryteckých závodů v Praze*. *Časopis Národního muzea* 99, 1925, 80–81.
- VOLF 1931 — Josef VOLF: *Dějiny veřejných půjčoven knih v Čechách do r. 1848*. Praha 1931.
- VONDRÁČKOVÁ 2016 — Marcela VONDRÁČKOVÁ: *Čtyři roční období : Jan Balzer a Norbert Grund = The Four Seasons : Johann Balzer and Norbert Grund*. *Ars linearis* 6, 2016, 52–59, 148–151.
- VONDRÁČKOVÁ 2019 — Marcela VONDRÁČKOVÁ (ed.): *Norbert Grund : Velký mistr malých formátů – Norbert Grund : Großer Meister kleiner Formate*. Praha 2019.
- VOŠAHLÍKOVÁ 2016 — Pavla VOŠAHLÍKOVÁ: heslo Gerle, Wolfgang Christian. In: *Biografický slovník českých zemí* 19 (Fu–Gn). Praha 2016, 609–610.
- WÖGERBAUER 2015 — Michael WÖGERBAUER: *V obecném zájmu : Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–1938 I–II*. Praha 2015, 2 svazky.
- ZAP 1857 — Karel Vladislav ZAP: *Inventář pozůstalosti po Karlovi Škretovi ze Závovic. Památky archaeologické a místopisné* 2, 1857/7 a 8, 325–328, 368 (oprava a dodatek Karel Jaromír Erben).
- ZUMAN 1927 — František ZUMAN: *Papíry Starého města pražského*. Praha 1927.
- ZUMAN 1946 — František ZUMAN: *Stav malířství, mědiryteckví a tiskařství v Čechách r. 1787*. *Časopis Společnosti přátel starožitností* 49–50, 1941–1942, vyd. 1946, 77–91.
- ŽLÚVA 2005 — Ivan ŽLÚVA: *Gerichtliches Inventarium pozůstalosti dvorního malíře Johanna Nepomuka Stejnera. Jihlavský archivní občasník* 1, 2003–2004 (vyd. 2005), 91–112.

SUMMARY

The study focuses on the figure of Jan Jiří Balzer (Johann Georg Balzer, *1736–†1799), a prominent copper engraver and publisher in Prague during the Enlightenment at the end of the 18th century. The primary sources were newly discovered or rediscovered documents – Balzer's will and probate inventory – supplemented by research into additional archival materials. Examining and interpreting these documents has revealed new facts that enrich our existing knowledge of the personal, professional, and social life of one of Prague's leading engravers and copperplate print dealers of his time.

We follow Balzer's apprenticeship under the influence of the court engraver of the aristocratic Špork family, Michael Heinrich Rentz, his experience abroad, the beginnings of his own business in Lysá nad Labem, and his subsequent establishment in Prague during the Theresian and Josephinian eras. There he founded a copper-engraving workshop – in the Old Town's Týn Court (Ungelt) – in which he employed his younger brothers Matyáš (Matthias) and Řehoř (Gregor). The sources clearly reveal the artist's effort to ensure continuity of the engraving craft within the family, namely through his more talented son Antonín Karel. However, fate ultimately prevented this from happening. The will provides insight into the family and property circumstances of the broader Balzer household and into his attempt to secure his heirs – mostly female. His ownership or co-ownership of several houses (in today's Rybná and Husova streets, where he ran his shop) and the list of active claims held as a creditor suggest that J. J. Balzer belonged to the wealthier strata of Prague society.

However, his solid financial background may have been threatened by the loss of his trade license, which Balzer faced at least twice for circulating inappropriate reproductive prints responding to the foreign-political situation in France (the 1789 Revolution) and Poland (the 1794 uprising). In the end, he was punished “only” by the confiscation of the incriminated plates.

The text, in the context of the Theresian and Josephinian eras and cultural development, maps Balzer's social-professional connections, primarily in Prague's Old Town, in the form of a “network”. Most noteworthy among these are his contacts with the painters Johann Quirin Jahn, Johann Thomas Kleinhardt, and possibly Norbert Grund; with the historian Franz Martin Pelcl (Pelzel); with fellow engravers Jan Berka, František Kuhn, and Antonín Hoffmann; and with the publisher Johann Nepomuk Ferdinand von Schönfeld, as well as with other publishing houses and printing offices clustered around the Klementinum. Other significant connections include those with the entrepreneurial Ringhoffer family, particularly its founder Franz Ringhoffer, and with the art dealer Bernard Pompeius Bolzano, father of the philosopher Bernard Bolzano.

The analysis of the inventory yielded several unique pieces of information about the operation of the engraving and copperplate-printing workshop: at the end of his life, Balzer operated four copperplate printing presses staffed by fifteen employees. Balzer's enterprise can thus be described as a small manufactory. The sources also highlight the engraver's necessary collaboration with paper merchants and other trades such as pharmacists or druggists. The terminology used to denote the size of printing plates corresponds to that commonly used in letterpress printing, which suggests a transfer of knowledge between the fields.

Specialist literature refers to the vast diversity of Balzer's production, both in book illustration and reproductive printmaking. A large number of templates (plates, matrices) were also found in Balzer's workshop and shop during the recording for the probate inventory. Although most items on the list of copperplate printing plates (matrices) are described only generally, some have been successfully linked to existing prints and book titles. Foremost among them are the plates created after works by the painter Norbert Grund, numbering 266 pieces. Other notable items include works by his son Antonín Karel Balzer: the *Krkonoše* Cycle and the so-called *Karlsbaader Prospekten*. The meaning of the entry “Englische Bilder” remains unclear – it may refer either to engravings after English models or to engravings executed in the aquatint technique, in which Antonín excelled. Naturally, there are pattern books of drawings by Balzer's friends Johann Quirin Jahn and Johann Kleinhardt, as well as – most likely – a large set of 90 portrait plates of figures from Bohemian and Moravian history based on drawings and paintings for the monumental work by M. A. Voigt and F. M. Pelcl, *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler*, which J. J. Balzer also published independently. This work represents an important contribution to the history of education and art in the Czech lands, and Balzer's engraved portraits included in it remain among the finest and still frequently reproduced images to this day.

Fig. 1. Jan Jiří Balzer, 1775: Michael Heinrich Rentz. Copperplate engraving, originally printed in the second volumes of Voigt's *Effigies* (VOIGT 1775, between pp. 134 and 135) and Pelcl's *Abbildungen* (1775, between pp. 146 and 147, see Pelcl 1773–1782), subsequently under no. 52 in Balzer's editions of 87 portraits (BALZER 1782a; 1782b). In the inscription below the portrait, the pupil acknowledged his teacher: “Gegraben von seinem Schüller J. Balzer K. K. Privile. Kupferstech. in Prag”.

Fig. 2. Leopold Peukert / Jan Jiří Balzer, 1794: Prague from Strahov Monastery. Sheet from a collection of 24 views of Prague and its surroundings, entitled ‘*Prospect*’, engraved and published by Jan Jiří Balzer based on designs by Josef Antonín Scotti de Cassano and Leopold Peukert. Coloured copperplate engraving, 317 × 430 mm (© Prague City Archives, Graphic Arts Collection, Vedute, sign. G 210 a).

Fig. 3. Franz Leonard Herget / Karl Lutz / Johannes Oppelt, shortly before 1791: *Grundris der Kay. König. Hauptstadt Prag im Königreich Böhmen unter [...] Leopold des II.* Coloured manuscript, 2,780 × 2,290 mm, scale 1 : 1,728 (Prague City Archives, Collection of Maps and Plans, ref. MAP P 1 B/1). A section of Prague's Old Town showing residences of Jan Jiří Balzer's family and relatives, his friends, professional colleagues, business partners, and some other contacts.

Fig. 4. Josef Antonín Scotti de Cassano / Jan Jiří Balzer, around 1782: View of Křižovnická Street, Křižovnické Square with St. Francis Seraph Church, and the western façade of Clementinum with Holy Saviour Church on the right. Sheet with a dedication to Count František Josef Pachta from a collection of six different views of Prague entitled ‘*Ansicht*’, engraved and published by Jan Jiří Balzer based on designs by Josef Antonín

Scotti de Cassano. Coloured copperplate engraving, 273 × 415 mm (ÚDU AV ČR SGK, sign. G 0253, © Institute of Art History of the Czech Academy of Sciences, v. v. i.).

Fig. 5. Leopold Peukert / Jan Jiří Balzer, 1794: Upper Malostranské Square with a view of Prague Castle. Sheet from a collection of 24 views of Prague and its surroundings, entitled '*Prospect*', engraved and published by Jan Jiří Balzer based on designs by Josef Antonín Scotti de Cassano and Leopold Peukert. Coloured copperplate engraving, 340 × 430 mm (© Lysice State Castle, sub-collection Mobiliární fond Lysice, inv. no. LS506).

Fig. 6. Jan Quirin Jahn / Jan Jiří Balzer, 1782: František Martin Pelcl. Copperplate engraving, frontispiece of the first volume of Pelcl's *Geschichte der Böhmen* (PELCL 1782).

Fig. 7. Graphic sheet *Il faut esperer: que le jeu se finira bientôt. L'auteur en Campagne 1789*, apparently imported from France, which Jan Jiří Balzer sold in 1794 as approved by the censors, yet it ended up in his court file (NA ČG-PUBL, 1786–1795, sign. 115/376).

Fig. 8. Friedrich Bernhard Werner (drawing), shortly before 1737 / Johann Georg Ringlin (engraver) / Martin Engelbrecht (publisher), between 1734 and 1739?: Clam-Gallas Palace. To the right of it is house No. 553, which was home to J. J. Balzer's copperplate engraving shop from 1790. Copperplate engraving from the album ENGELBRECHT 1734/1739, no. 12 (ÚDU AV ČR SGK, sign. G 03661, © Institute of Art History of the Czech Academy of Sciences, v. v. i.).

Fig. 9. Jan Jiří Balzer after Jan Quirin Jahn: *Gelasius Dobner e Scholis Piis*. Signed *J. Q. Jahn ad nat. delineavit. – Joan Balzer sc. Pragae*. **Left** – Copper plate with a portrait of Gelasius Dobner, 107 × 157 mm (Museum of Prague, Historical Collection, inv. no. H 027 451, © Museum of Prague, photo J. Vrabec, 2025); **right** – copperplate engraving (Prague City Archives, Graphic Arts Collection, ref. no. GP 1136).

Fig. 10. Jan Jiří Balzer after Jan Tomáš Kleinhardt: Copper plate, cartouche with the alliance coat of arms of the Schlik and Nostitz-Rieneck families, probably from 1781, on the occasion of the wedding of Josef Jindřich Schlick and Marie Filipína, daughter of the leading Enlightenment patriot František Antonín, Count of Nostitz-Rieneck (* 1725 – † 1794). The plate of the size 901 × 650 mm bears a finger print, probably from the period of its production (Museum of Prague, Historical Subcollection, inv. no. H 022 629, © Museum of Prague, photo J. Vrabec, 2025).

Fig. 11. Antonín Karel Balzer: *Silver Spring in the Adršpach Rocks*. A sheet from a series of prospectuses of the Krkonoše Mountains "nach der Natur gezeichnet und geätzt" (BALZER 1794), dedicated to Count František Josef Pacht. Coloured etching, 324 × 424 mm (ÚDU AV ČR SGK, inv. no. G 0173, © Institute of Art History of the Czech Academy of Sciences, v. v. i.).

Fig. 12. Antonín Karel Balzer: *Sněžka*. A sheet from a series of prospectuses of the Krkonoše Mountains "nach der Natur gezeichnet und geätzt" (BALZER 1794), dedicated to Count Jan Nepomuk Schaffgotsch. Coloured etching, 324 × 424 mm (ÚDU AV ČR SGK, inv. no. G 0187, © Institute of Art History of the Czech Academy of Sciences, v. v. i.).

Fig. 13. Jan Quirin Jahn / Jan Jiří Balzer, 1781: Plates from the figurative drawing pattern book *Zeichenbuch für Künstler und Liebhaber der freyen Handzeichnung* (JAHN 1781, plates VII, IX).

Fig. 14. Jan Tomáš Kleinhardt / Jan Jiří Balzer, 1783: Plate from the landscape drawing pattern book *Zeichenbuch für Liebhaber der freyen Landschaftszeichnung* (KLEINHARDT 1783, nos. 20, 22, 32).

Fig. 15. View of an engraving studio with an overview of technologies from the collection of illustrations for the French Encyclopédie, chap. *Gravure en taille douce, Pl. I* (DIDEROT/d'ALEMBERT 1767, appendix 152, plate I).

Fig. 16. Hand copperplate printing press from the collection of illustrations for the French Encyclopédie, chap. *Imprimerie en taille douce, Pl. I* (DIDEROT/d'ALEMBERT 1769, appendix 23, plate I).

Fig. 17. **Left** – the first page of the will of Jan Jiří Balzer, copperplate engraver, dated 4 December, 1799; **right** – the final page of the will bearing the signatures and seals of the testator and witnesses: Jan Jiří Balzer, Dominik Lebermayer, and Josef Nitsche (AMP MHMP I JUDICIALE, inv. no. 2794).

Fig. 18. **Left** – the first page of Jan Jiří Balzer's inventory, dated 19 March, 1800; **right** – the last page of the estate inventory, bearing the signatures of experts, witnesses, and members of the Balzer family (AMP MHMP I JUDICIALE, sign. IX/3473).

Appendix 1. Genealogy of the Balzer family. The following literature was used to compile the family tree, with information verified in the relevant registers: SINE 1872; PODLAHA 1916, 34–35, 41, 44, 93; PODLAHA 1917, 47–48, 200, 284; PODLAHA 1924, 259, 278; TOMAN 1950, 386; ŠTEFAN 2008; TRNKA/ŠTEFAN 2021. If the information is not provided in this literature, the following registers were used: AMP SBÍRKA MATRIK (Collection of registers), sign. ŠT Z8, p. 267; sign. ŠT N25, fol. 110, 151 (p. 115, 152); SOA PRAHA SBM, sign. M 14-9/5, fol. 122, 142 (p. 281, 239); sign. M 14-9/6, p. 11. Engravers marked in bold.

Translation by Jana Marešová and Linda Foster